

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**BULGARİSTAN TÜRKLERİ' NİN 1950 – 1951
YILLARINDA TÜRKİYE' YE GÖÇLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ulvi ÖZGÜR

2901050012

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL

İstanbul 2007

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Bölüm 1.01 TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 2901050012 numaralı Ulvi ÖZGÜR 'ün hazırladığı Bulgaristan Türkleri' nin 1950 – 1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri konulu **YÜKSEK LİSANS TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28.Maddesi uyarınca günü saat'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin'ne* **OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	Bölüm 1.02	İMZA

“Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum Bulgaristan Türkleri’nin 1950 – 1951 Yıllarında Türkiye’ye Göçleri adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

Tarih

Ulvi ÖZGÜR

BULGARİSTAN TÜRKLERİ’NİN 1950 – 1951 YILLARINDA TÜRKİYE’ YE GÖÇLERİ

Ulvi ÖZGÜR

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Rumeli’ye Türkler bir devlet politikası olarak yerleştirildi. Osmanlı Devleti’nin gerileme dönemine girmesi nedeniyle göçler istikamet değiştirdi. Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilanından sonra 1950 – 1951 yıllarındaki göçlere kadar azınlık durumuna düşen Bulgaristan Türkleri’ne Bulgarlar tarafından baskı uygulandı. Eğitimde kısıtlamalar, toprakların kooperatifleşmesi, yeni komünist rejimin baskıları ve Sovyetler Birliği’nin çeşitli amaçlarla yaptığı kışkırtmalar 1950 – 1951 göçlerini başlatan nedenler olmuştur.

10 Ağustos 1950 tarihinde Bulgar Hükümeti, verdiği notayla 250 bin Bulgaristan Türkü’nün 3 ay içerisinde Türkiye’ye kabulünü istemiş ve göçler başlamıştır. Yaklaşık olarak 15 ay içerisinde 140 bin kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Bu süreç yaşanırken Türk ve Bulgar Hükümetleri de karşılıklı olarak birbirlerine birçok nota vermiştir. 1951 yılı sonlarına doğru Türk Hükümeti, Bulgarlar’ın göçmenler arasına sahte vizeli ve Çingene soyundan kimseleri sokması nedeniyle sınırı kapatmıştır. Böylece 1950 yılı başından 1951 yılı sonuna kadar 154.393 göçmen Türkiye’ye gelmiştir.

Bu göçler çeşitli anlaşmalara ve özellikle Türkiye ile Bulgaristan arasında göçleri düzenleyen İkamet Mukavelenamesi’ne aykırı olarak baskı ile gerçekleştirilmiştir.

Göçmenler tüm malları ve varlıkları ellerinden alınmış bir şekilde Türkiye’ye gelebilmişlerdir. Buna rağmen Türk Hükümeti ve Türk halkı hiçbir göçmeni açıkta bırakmamış, en azından başlarını sokacak bir yere yerleştirmiştir. Tüm göçmenler iskanlı göçmen olarak Türkiye’ye alınmışlardır. Bu şekilde Türk Hükümeti tarafından hepsi iskan edilmiş ve ayrıca bu göçmenlere toprak verilmiştir.

Göçmenler işçilik, imalat, esnaflık ve çiftçilik gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Göçmenlerin Türkiye şartlarına sosyal alanda uyumları ekonomik alandaki uyumlarından daha zor olmuştur. Çeşitli krediler, göçmen evleri, toprak ve hayvan yardımları, vergi ve askerlik muafiyetleri göçmenlere yardım amacıyla verilmiştir.

Bulgarlar'ın Türkiye'yi göçlerle sıkıştırmak istemesi ve Türkiye ekonomisini bozma emelleri Türk Hükümeti'nin kararlı politikaları, azmi ve Türk halkının yardımları ile suya düşmüş ve Türkiye bu göç sürecinden başarıyla çıkmıştır.

THE MIGRATION OF THE BULGARIAN TURKS TO TURKEY IN YEAR 1950 – 1951

Ulvi ÖZGÜR

SUMMARY

In the Ottoman Empire time, Turks were settled in Rumeli because of the state politics. When the Ottoman Empire was in “Backwards Period”, migrations changed the direction. After Bulgarians gained their independence , they started to make pressure to the Turkish minority in Bulgaria . The restrictions in education, land collectivization, the pressure of the new comunist regime and Soviet Union for some reasons started the 1950 – 1951 migration.

The Bulgarian goverment intended to send the whole 250.000 persons as mentioned in the Bulgarian Note of the 10 August 1950 to Turkey and then migration got started. Approximately in 15 months 140 thousand people migrated to Turkey. During this period, Turkish and Bulgarian goverments gave notes to each other. Through the end of year 1951, Turkish goverment closed frontier due to the people with faked visas and Gypsies. Thus, from the beginning of 1950 to the end of 1951, 154.393 immigrants came to Turkey.

The migrations are made by pressure against some contracts and particularly the Settlement Contract (1925) which arranges the migrations between Turkey and Bulgaria.

The immigrants came to Turkey under the condition of their assets and commodities were taken. Despite the fact that, Turkish goverment and Turkish citizens supported immigrants and they were given the rights of having state land. Therefore, enough land were provided to settle the immigrants.

The immigrants worked in Turkey as a farmer, and as a factory worker or they worked in free professions. The motivation of immigrants to social life in Turkey was more difficult than the motivation to economic life. Various credits, special settlements, land and animal supports, tax and military exemptions were given to help the immigrants.

In conclusion the stable politics of the Turkish government and the support of Turkish people made Bulgarian Government efforts useless to weaken the Turkish economy. Turkey managed to become successful during this hard migration period.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
İÇİNDEKİLER.....	viii
ÖNSÖZ	xi
EKLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

1950 – 1951 GÖÇÜNDEN ÖNCEKİ GENEL SÜREÇ VE BULGARİSTAN’ DAN ANADOLU’ YA YAPILAN GÖÇLERİN NEDENLERİ

1.1. 1950 – 1951 Göçünden Önceki Genel Süreç.....	5
1.1.1. Rumeli’ ye Türk Göçleri.....	5
1.1.2. Osmanlı’ nın Rumeli’ den Çekilişi ve 1877 – 1878 Harbi.....	6
1.1.2.1. Berlin Antlaşması.....	8
1.1.2.2. 1877 – 1878 Harbi Sonrası Göç Hareketleri.....	9
1.1.3. Bulgaristan’ ın Kuruluşundan Sonra Bulgaristan Türkleri.....	10
1.1.4. Balkan Savaşları Dönemi.....	12
1.1.5. I. Dünya Savaşı ve Neuilly Barış Antlaşması.....	14
1.1.6. Lozan’da Kabul Edilen Türkiye-Bulgaristan sınırı.....	15
1.1.7. Bulgar Çiftçi Yönetimi Dönemi’ nde Türk Azınlığı.....	17
1.1.8. Türk – Bulgar Dostluk Antlaşması.....	17
1.1.8.1. Türk – Bulgar İkamet Sözleşmesi.....	18
1.1.9. Balkan Paktı Sürecinde Türk-Bulgar İlişkileri.....	19
1.1.10. II. Dünya Savaşı ve 1947 Paris Barış Antlaşması.....	20
1.1.11. 1947 – 1950 Arasındaki Genel Süreç ve Türkiye’ nin Göç Politikası.....	21
1.2. Bulgaristan’ dan Anadolu’ ya Yapılan Göçlerin Nedenleri.....	26
1.2.1. Bulgaristan Türkleri’ nin Eğitiminde Yapılan Kısıtlamalar.....	26
1.2.2. Bulgaristan Türkleri’ nin Topraklarının Kooperatifleştirilmesi.....	32
1.2.3. Bulgaristan’ da Kurulan Yeni Rejimin Baskıları ve Siyaseti.....	34
1.2.3.1. Bulgar Rejiminin Baskıları.....	34

1.2.3.2.Bulgar Hükümeti' nin Yeni İskan Politikaları.....	35
1.2.4. Sovyetler Birliği' nin Kışkırtmaları.....	37
1.2.4.1.Sovyetler Birliği' nin İzlediği Genel Politikaların Etkisi.....	37
1.2.4.2.Kore Savaşı' nın Etkileri.....	38
1.2.4.3.Türkiye' nin NATO' ya Katılmak İstemesinin Etkileri.....	40
1.2.5. Dini Kısıtlamalar.....	41

II.BÖLÜM

1950 – 1951 GÖÇÜNÜN OLUŞUMU, ANALİZİ VE HUKUKİ

BOYUTU

2.1. 1950 – 1951 Göç Süreci.....	44
2.1.1. Bulgaristan Hükümeti' nin Türkiye' ye Verdiği 10 Ağustos 1950 Tarihli Nota ve Göçün Başlaması.....	44
2.1.2. Türk Hükümeti' nin 28 Ağustos 1950 Tarihli Karşı Notası.....	48
2.1.3. Bulgaristan Hükümeti' nin Türkiye' ye Verdiği 22 Eylül 1950 Tarihli Notası ve Göç Konusunda Takip Ettiği Politikalar.....	51
2.1.4. Türkiye – Bulgaristan Hududunun Türkiye Tarafından Kapatılması ve Nedenleri.....	54
2.1.5. Türk Hükümeti' nin 16 Ekim 1950 Tarihli Karşı Notası ve Ekli Muhtırası.....	56
2.1.6. Hududun Tekrar Açılması ve Göçlerin Devam Süreci.....	58
2.1.7. 16 Nisan 1951 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi.....	64
2.1.8. Haziran – Ekim 1951 Tarihleri Arasında Verilen Diğer Notalar.....	65
2.1.9. Türkiye – Bulgaristan Sınırının Kapatılması ve Göçlerin Durdurulmasının Nedenleri.....	66
2.2. Göçlerin Yıllara Göre Dağılımı.....	71
2.2.1. 1950 Yılı Göçlerinin Aylara Göre Dağılımı.....	72
2.2.2. 1951 Yılı Göçlerinin Aylara Göre Dağılımı.....	73
2.3. 1950 – 1951 Göçünün Hukuki Açısından İncelenmesi.....	74
2.3.1. Türkiye – Bulgaristan İkamet Mukavelesi.....	74
2.3.2. Diğer Antlaşma ve Sözleşmeler.....	76
2.3.2.1.Berlin Antlaşması.....	76
2.3.2.2.İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi.....	78
2.3.2.3. 1913 Antlaşması ve Müftülüklerle ilgili Sözleşme.....	79
2.3.2.4.Neuilly Barış Antlaşması.....	81

2.3.2.5. Türkiye – Bulgaristan Dostluk Antlaşması	82
2.3.2.6. Paris Barış Antlaşması	83
2.3.2.7. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	83
2.3.2.8. Genocide Sözleşmesi	84

III.BÖLÜM

1950 – 1951 GÖÇÜNDEN SONRA TÜRKİYE’ DEKİ GENEL DURUM VE GÖÇMENLERİN İSKANI

3.1. Türk Hükümeti’ nin Göçmenlere Yönelik İskan Politikaları ve Göçmenlerin İskanı	85
3.1.1. Göçmenlerin Yerleştirildikleri Bölgeler	95
3.2. Göçmenlere Yapılan Sosyal Yardımlar	97
3.2.1. Çiftçi Göçmenlere Yapılan Yardımlar:.....	103
3.2.2. Sanatkar Göçmenlere Yapılan Yardımlar:	106
3.2.3. Dış ve İç Yardımlar :.....	107
3.3. Göçmenlerin Türkiye’ deki Sosyal Yaşamı ve Sınıfları.....	109
3.4. 1950 – 1951 Göçünün Türkiye’ ye Ekonomik ve Sosyal Etkisi.....	117
SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA.....	127
EKLER.....	132

ÖNSÖZ

Göç hadisesi hangi milletin başına gelirse gelsin bir insanlık dramıdır. Tarihi gelişmelere bağlı olarak meydana gelen yer değiştirmeler kolayca hafızalardan silinmemektedir. Göç meselesi Osmanlı İmparatorluğu'ndan modern cumhuriyetimize kalmış olan miraslardan bir tanesidir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren de devam etmekte olan göç hadisesinin tezimizde bir kesitini ele alıp inceleme gayretinde bulunmaktayız.

Bu tezde Bulgaristan' dan 1950 – 1951 yıllarında yapılan Türk göçlerinin neden ve nasıl oluştuğu, hukuki boyutu ve sonrası incelenmiştir. Bulgaristan' dan gelen göçmenlerin yaşadıkları zor günleri sırayla ortaya koyan bu incelememizde bazı olayların tarih sayfalarına daha kapsamlı ve net bir şekilde geçmesini amaçlamaktayız. Tezin hazırlanmasında 1950 ve 1951 yıllarına ait gazeteler, meclis zabıtları ve bu göçlerin daha çok sosyal yanlarını inceleyen rapor, tez, dergi ve kitaplar bize yardımcı olmuştur. 1950 – 1951 yıllarında yaşanan bu göç sürecinin nedenlerini, oluşumunu ve göçmenlerin bu göç süreci içerisinde yaşadıklarını derleyerek toplu bir kaynak oluşturulmaya çalışılmıştır. İncelemeler daha çok, göçmenlerin Türkiye'ye yerleşmesinden sonra ekonomik ve sosyal hayatları üzerinde yapılmıştır. 1950 – 1951 yıllarında yaşanan göçleri nedenleri, oluşumu ve sonuçlarıyla açıklayan tezimiz, yaptığımız gazete taramalarından ve çeşitli kaynaklardan toplayıp derlediğimiz, açıkladığımız bilgilerden oluşmaktadır.

Göçmen bir ailenin evladı olarak çalışmaktan mutluluk duyduğum çalışmamıza birikimlerinden , yerinde ikaz ve düzeltmelerinden istifade ettiğimiz tez danışmanımız Prof.Dr. Sabahattin Özel'e , Beyazıt Devlet ve İstanbul Üniversitesi Kütüphaneleri'ndeki gazete arşivlerinin korunması ve en iyi haliyle bizlere sunulmasından dolayı tüm yetkililere teşekkürü bir borç bilmekteyiz.

EKLER LİSTESİ

EK-1	: Balkan Harbinden Günümüze Kadar Muhaceret	133
EK-2	: Bulgar Prenslığı' nin Kuruluşundan Sonra Türkiye' ye Göç Edenler	135
EK-3	: 1915 Sofya Sınır Düzeltme Antlaşması esaslarına göre tespit edilen Osmanlı Devleti-Bulgaristan sınır haritası	136
EK-4	: 1950-1951 Göçünde, Bulgaristan Türklerinin Türkiye' de Yerleştikleri İlleri Gösteren Harita	137
EK-5	: 1950-1951 Yıllarında Yaşanan Göçlerde, Bulgaristan Türkleri' nin Bulgaristan' dan Geldikleri Bölgeleri Gösteren Harita	138
EK-6	: Ankara' ya Gelen Göçmenleri Son Mahallerine Gönderilmeden Önce Bir Arada Gösteren Fotoğraf	139
EK-7	: Türkiye - Bulgaristan Hududunun Kapatılmasına Neden Olan Çingenerler' den Bir Grubun Fotoğrafı	140
EK-8	: Ankara' ya Gelen 81 Kişilik Göçmen Kaflesinin Nallıhan ve Koçhisar İlçelerine Gönderilecekleri Sırada Misafirhanenin Önünde ve Otobüse Binerken Çekilen Fotoğrafları	141
EK-9	: Bulgaristan Göçmenlerine Yardım Amacıyla Düzenlenen Göçmen Piyangosunun Gazete İlanı	142
EK-10	: Bulgaristan Göçmenleri ile ilgili 1950-1951 Yıllarına Ait Gazete Manşetlerinden Bazıları	143
EK-11	: 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan' dan Gelen Göçmenlerin Yaş ve Cinsiyetlerinin Dağılımı	148
EK-12	: İdris Kahraman adlı bir göçmen ile yapılan söyleşi	149

KISALTMALAR LİSTESİ

Bakınız	Bkz.:
Aynı eser	a.e.
Adı geçen eser	a.g.e.
Yayıncı yok	[y.y.]
Basım tarihi yok	[t.y.]
Cilt	C:
Sayfa/sayfalar	s.
Birleşim	B:
Oturum	O:
Tarih	T:
Sayı	S:

GİRİŞ

Göç kelimesi farklı toplumlarda ve farklı bölgelerde bir yerden başka bir yere çeşitli sebeplerden dolayı taşınma olarak tanımlanabilir. Göçlerin sebepleri irdelendiğinde ekonomik, sosyal, siyasi ve demografik olarak sıralanmaktadır. Bunlardan ekonomik sebepler; üretim araçlarındaki verimliliğin azalması, iklimsel şartlara bağlı değişimler, yeni yerleşim alanları yaratma ihtiyacı, siyasi sebepler açısından ülkeler arasındaki çatışmalar, iç mücadeleler, dış baskılar, demografik açıdan nüfus artışı, soykırım, sürgün, salgın hastalıklar şeklinde sıralanmaktadır.

Tarih boyunca anayurttan yapılan göçlerin temel sebepleri yukarıda saydıklarımızla paralel olarak muhtelif yer ve tarihlerde yapılan göçler neticesinde toplumlararası etkileşim sağlamıştır. Göçlerin esasına bakıldığında genellikle bir zorluktan veya baskıdan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber bazı göçlerin de daha iyi yaşam şartlarına erişmek amacıyla da gerçekleştiği gözlenmektedir. Orta Asya'dan yapılan göçler kronoloji itibarıyla milattan öncesine dayanmaktadır. M.S. ki göçler de Selçuklular ile başlayan büyük fetih hareketleri Osmanlılarla doruğa ulaşmış Anadolu coğrafyasını kapsamakla kalmayıp Balkanlara ve Avrupa'ya kadar genişlemiştir. Bu büyük coğrafyada hoşgörüyeye dayalı büyük bir mozaik kurulabilmiştir. Roma imparatorluğunun yıkılması ile meydana gelmiş olan siyasal otorite boşluğu Osmanlı İmparatorluğunun siyasal gücü ile doldurulmuştur. Hassas dengeler üzerine kurulu imparatorluğun XVI. y.y.dan sonra başlayan ekonomik gerilemeye bağlı nedenler, Avrupa da büyük coğrafi keşiflere bağlı olarak ortaya burjuvazi sınıfının çıkması ve XVIII. y.y. da başlayan milliyetçilik akımları Osmanlı İmparatorluğunu sarsmış ve mozaik çatırdamaya başlamıştır. Siyasal yenilgiler ve savaşlar neticesinde Balkanlardan ve Arap yarımadasından Anadolu'ya geri dönüş ve göçler başlamıştır.

XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasında yaşayan halkları bir taraftan Fransız İhtilali'nin tesiriyle diğer taraftan Rusya'nın Panslavizm politikası ve kışkırtmaları sebebiyle ayrılmışlardır. Rusya'nın hamiliğinde Bulgaristan'nın Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ devletleriyle birlikte Osmanlıya karşı savaştıkları I. ve II. Balkan Savaşları neticesinde göç sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti karşılaştığı önemli sorunlarını daha halletmeden bu büyük savaşa dahil olmuş, I. Dünya Savaşı'nda İttifak

Devletleri blokunda yer almıştır. Osmanlının Çanakkale cephesindeki zaferiyle Bulgaristan da ittifak bloğuna dahil olmuş ve Osmanlı-Almanya arasında kara bağlantısı sağlanmıştır. Ancak savaş neticesinde ittifak bloğu yenilince Bulgaristan ile Selanik Ateşkesi, Osmanlı ile Mondros Ateşkesi imzalanmıştır. Bu mütarekelere göre savaş bu iki devlet için sona ermiştir. 1919 Neuilly Barış Antlaşması, 1923 Lozan Antlaşması, 1925 Türk – Bulgar Dostluk Antlaşması, 1925 Türk – Bulgar İkamet Sözleşmesi, 1929 Türk – Bulgar Tarafsızlık Uzlaşma ve Hakem Anlaşması, 1947 Paris Barış Antlaşması ile Osmanlı Devleti ve müteakiben Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasından sonra Bulgaristan ile sınırların çizilmesi ve Bulgaristan sınırları içinde kalan Türklerin hakları uluslararası boyutta garanti altına alınmaya çalışılmıştır.

Bulgaristan'ın sınırları içinde Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma büyük bir Türk azınlığı olmakla birlikte bu azınlık çeşitli dönemlerde Bulgarlar'ın baskıları nedeniyle göç etmek zorunda kalmıştır. Ağır da olsa devam eden göç süreci 1944 yılında Bulgaristan da komünist iktidarın başa geçmesinden sonra sıkıntılı bir döneme girmiştir.

Göçlerin oluşumu ortaya konmadan önce Rumeli'den Türkiye'ye yaşanan göçlerin geçmişi anlatılmıştır. Bu göçler süresince Bulgaristan'da başa geçen çeşitli iktidar odaklarının Bulgaristan Türkleri üzerindeki görüşleri, davranışları ve tutumları incelenmiştir. Böylece 1950 – 1951 yıllarında yaşanan büyük göçe kadar olan süreç ortaya konulmuştur. Bu noktadan sonra geçen bu süreç içerisinde 1950 – 1951 yıllarındaki göçleri hazırlayan nedenler sıralanmıştır. Bu nedenlerden başlıca olanlar; Bulgaristan Türkleri'nin okullarının kapatılması ve kalanların devletleştirilmesi yoluyla eğitim alanında yapılan kısıtlamalar, topraklarının kooperatifleşmesi sonucu mal ve mülklerinin ellerinden alınması, Bulgaristan'daki yeni rejimin baskıları ve bu rejimin yeni iskan politikaları, Rusya'nın genel politikaları ve yapılan çeşitli dini kısıtlamalar teker teker açıklanmıştır. Bu şekilde 1950 – 1951 yıllarındaki göçlerin oluşumundan önceki genel süreç ve bu göçlerin nedenleri birinci bölümde iki ayrı kısım olarak verilmiştir. Detant Döneminde Sovyetler Birliği'nin kışkırtmaları ve izlediği politikanın Bulgaristan'da kalan Türklere etkilerine değinilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlama sinyalleri karşısında Balkan ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları bölgesel ittifaklara Bulgaristan'ın tarafsız kalması üzerine Türkiye Bulgaristan ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır.

II.Dünya Savaşı'nda Balkan coğrafyasının bir taraftan İtalyanların diğer taraftan Almanya'nın genişleme ve ittifak sahası haline gelmesi Türkiye ve Bulgaristan'ı birbirine yakınlaştırmıştır.

Daha sonra 1950 – 1951 yıllarındaki göçlerin oluşumu ve süreci kronolojik olarak verilmiştir. Türk ve Bulgar Hükümetleri'nin çeşitli tarihlerde birbirlerine verdiği notalar, göç süreci içerisinde birbirlerine karşı tutumları, göçlerle ilgili değişen uygulamaları, yaşanan çeşitli olaylar ve bu arada gelen Türkler'in nasıl göç ettiği, neler yaşadığı anlatılmıştır. Göçlerin başlaması, hükümetlerin aldıkları önemli kararlar, hudutların kapatılması neden ve sonuçlarıyla ortaya konmuştur. Süreç sonunda gelen göçmenlerin 1950 ve 1951 yıllarına göre dağılımı verilmiştir. Göçlerin oluşumundan sonra çeşitli tarihlerde hem Türk ve Bulgar Hükümetleri arasında yapılan hem de dünya devletleri arasında kabul edilen anlaşma ve sözleşmeler belirtilmiştir. Yaşanan göçler süresince ve öncesinde Bulgaristan Türkleri'nin ellerinden alınan hakları ve değerleri anlatılmıştır. Yaşanan bu göçün bir zorlama olduğu, Bulgar Hükümeti'nin uygulamalarının hiçbir anlaşma, sözleşmeye dayanmadığı ve Türkler'in tüm varlıklarının gasp edildiği ortaya konmaya çalışılmıştır. 1950-1951 yılları arasında ki göç karşısında iki ülke arasındaki diplomatik mekiklerin neticeleri üzerinde detaylı bir incelemeden oluşmaktadır. Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi ve NATO'ya üye olmasıyla sonuçlanan Kore Savaşı, sorunun çözümünü güçleştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iyi niyetli diplomatik girişimlerine rağmen iki ülke arasındaki göç sorunu devam etmiş ve hududun kapanmasına dahi varan neticeler doğurmuştur. Ancak uğraşlar sonucunda sınır kapısı tekrar açılmıştır. Çalışmamızda göçlerin aylara ve yıllara göre dağılımlarını ve bilhassa hukuki açıdan detaylı bir incelemesini de oluşturmaktadır İkinci bölüm de bu şekilde icra edilmiş ve 1950 – 1951 yıllarında göçlerin oluşumu, göçlerin yıllara göre dağılımı ve göçlerin anlaşma ve sözleşmeler açısından hukuki boyutu olarak üç alt başlıktan oluşmuştur.

Üçüncü ve son bölümde ise 1950 – 1951 yıllarındaki göçlerden sonra Türkiye'deki genel durum ve göçmenlerin iskanı ele alınmıştır. Türk Hükümeti'nin iskan politikaları, sosyal yardımlar, göçmenlerin sosyal yaşamı ve sınıfları, göçlerin Türkiye'ye ekonomik ve sosyal etkisi alt başlıklardır. Bu bölümün amacı, kısa bir süre içerisinde Türkiye'ye göçe zorlanan binlerce göçmenin iskanlarının hangi zorluklarla ve kimler sayesinde sağlandığının ortaya konmasıdır. Göçmenlerin

nerelere yerleştirildiği, yerleştirildiklere bölgelere uyumları, geçimlerini nasıl sağladıkları ve son olarak glerin Türkiye'ye etkileri incelenmiştir.

Netice itibariyle 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşmasından başlayıp II.Meşrutiyet ile bağımsızlığını kazanan Bulgaristan'ın I. Balkan Savaşı nihayetinde imzalanan 1913 Londra Antlaşması ile büyük topraklar kazanması mtfeviklerinin II.Balkan Savaşı'nda kendisine saldırmasına neden olmuş ve sonuçta İstanbul Antlaşmasıyla sınırlarının durumu tespit edilmiştir. Çeşitli iktidar yıllarında değişen ikili ilişkiler gn seyrini etkilemiştir. İki lke arasındaki g meselesi tarihi derinliği bulunan önemli bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Genel olarak Balkanlar dan geriye dönüş sürecinin bir parçasını teşkil eden tezimizin konusu bu 1950 -1951 yıllarında gerçekleşmiş olana g meselesine toplu bir bakış açısını yakalamamıza yardımcı olduğunu değerlendirmekteyiz.

Özellikle 1950-1951 yılları arasındaki gleri ve sonrasındaki durumun etkilerin sunmakla meseleyi daha anlaşılır hale getirdiğimizi düşünüyor, bu konuda değerli araştırmalar yapmış araştırmacılara şükranlarımızı sunuyoruz.

I. BÖLÜM

1950–1951 GÖÇÜNDEN ÖNCEKİ GENEL SÜREÇ VE BULGARİSTAN’DAN ANADOLU’YA YAPILAN GÖÇLERİN NEDENLERİ

1.1. 1950 – 1951 Göçünden Önceki Genel Süreç

1.1.1. Rumeli’ ye Türk Göçleri

Asırlar boyunca Rumeli çeşitli kavimlerin yurdu olmuştur. Osmanlılar’dan önce bu topraklar çeşitli tarihi devirlerde ve çeşitli Türk kavimleri tarafından mesken tutulmuştur. Türkler Rumeli’ye milattan sonra IV. yüzyılda yerleşmeye başlamışlardır.

Orta Asya’dan batıya göç eden Türk boylarından Hunlar, Karadeniz’in kuzeyinden balkanlara inerek Avrupa Hun İmparatorluğu’nu kurdu (375-454). Hun İmparatorluğu’nun yıkılışı; Doğu Avrupa’da göç boşluğu yaratmış, Asya’dan batıya doğru Türk boylarının göçüne neden olmuştur.¹

X. yüzyıl başlarında, Bizans işgaline uğrayan Bulgaristan’a Türk soyundan, Peçenek, Guz ve Kuman (Kıpçak) göçü başladı. Özellikle Kumanlar, Bulgaristan’da Bizans’a karşı olan hoşnutsuzluğu teşvik ederek isyanı başlattı ve Asen Hanedanı, rolü oynadı.²

Selçuklular zamanında kahraman muharip manasına gelen Alplar zamanla alp-gazi adıyla Müslüman-Türk kahramanı olmuşlar, Osmanlı da ordularına yalnız teşkilatlı ve imanlı muharip temin etmekle kalmayıp bu misyoner dervişleri o memleketlerin sosyal bünyesinde ve siyasi kuruluşunda büyük yenilikler yapmak için müsait kaynaşmayı yaratmakta, temsil ve fütihat işlerini kolaylaştırmakta amil oldukları muhakkaktır.³

¹ Kamuran Özbir, **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, İstanbul, Son Havadis Yayınları, 1986, s.5.

² A.e., s. 3.

³ Ömer Lütfü Barkan, **Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler**, İstanbul, İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası, 1952, s.535,537.

Bulgaristan da Osmanlılarca ilk iskan edilen başlıca yerleşim alanları; Edirne, Filibe, Tatar-Pazarı, Silistre, Pravadi, Varna, Hırsova, Karın-Ovası, Misivri, Tırnova, Zıştova v.d. yerlerdir.⁴ Yerleşim alanları arasında özellikle Edirne'nin idari teşkilatımızdaki statüsü ve mevki büyüktür.⁵

Balkanlar, XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine girdikten sonra, bu kez Anadolu'dan Türk iskanı ile göçleri oldu. XV. yüzyıl ortalarına ait Paşa Sancakları Nüfus Tahrir Defterleri, Balkanlar'da ve dolayısıyla Bulgaristan'da nüfusun yüzde 70 – 80'e varan büyük çoğunluğunun daha o zamanlarda Müslüman Türkler' den ibaret olduğunu göstermektedir. Balkanlar'da yapılan fetihlerin ardından Osmanlı yöneticileri, Anadolu soylu ailelerin Rumeli'ye yerleşmesini sağlamış ve iskanı teşvik etmiştir. Osmanlılar, Selçuklular tarafından da geniş ölçüde kullanılmış, eski bir kolonizasyon usulü olan sürgün yönteminden de yararlanarak Türk gruplarını özellikle egemenlikleri altına aldıkları yerlerin uç noktalarına yerleştirmişlerdir.⁶

1.1.2. Osmanlı'nın Rumeli'den Çekilişi ve 1877–1878 Harbi

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da Viyana kapılarına kadar dayanmasından sonra yapılan Viyana Kuşatması'nın başarısızlığa uğraması aynı zamanda bir dönemin de sonu olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk olarak muhacir meselesiyle tanışması, başarısızlıkla biten 1683 Viyana Kuşatması'nın sonrasında 1683 – 1699 yılları arasındaki Osmanlı – Avusturya Savaşları esnasında, Serhat boylarındaki Müslümanlar'ın geri çekilmeleri süreciyle başlar. Devam eden Osmanlı – Avusturya savaşları neticesinde Balkanlar' da ki şehir merkezleri de zarar görmüş ve buradaki halk muhacir konumuna düşmüştü.⁷ Bu olaylardan sonra Osmanlı İmparatorluğu tarafından Balkanlar'a yerleştirilen Türkler ilk defa anayurda doğru göç etmeye başlamışlardır.

⁴ Tayyib Gökbilgin, **Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti , Livaları , Şehir ve Kasabaları**, Belleten ,C.XX , Ankara , TDK Basımevi , 1956 , s.253

⁵ Gökbilgin, **XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar- Mülkler-Mukataalar**, İstanbul , İstanbul Üçler Matbaası,1952,s.6.

⁶ Özbir, **a.g.e.**, s. 5.

⁷ H.Yıldırım Ağanoğlu, **Göç: Osmanlı' dan Cumhuriyete Balkanlar' ın Makus Talihi**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2001, s. 31.

Osmanlı'nın Avrupa'da geri çekilmesiyle göç süreci hızlanmıştır ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kırım'ın kaybedilmesi, 1800'lere kadar devam eden zamanda yüz binlerce Türk'ün Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerine göç etmesiyle sonuçlanmıştır.

Fransız İhtilali'nden sonra gelişen milliyetçilik cereyanları ve bazı durumlarda Osmanlı mahalli idarecilerinin kötü yönetimi sonucunda Sırp, Rum, Hırvat ve Bulgarlar'ın da bundan etkilenip Türk ve Müslümanlar'a yaptıkları mezalim, 1806 – 1812 arasında 200.000'e yakın Türk–Müslüman'ı muhacir durumuna düşürmüştür.⁸

Rus Devleti XVIII. yüzyılın başlarından itibaren İstanbul'un fethini, boğazların ele geçirilmesini ve ılık denizlere çıkılmasını hedeflemekteydi. 1853 – 1856 yılları arasında yapılan ve tarihe Kırım Savaşı olarak geçen savaşta Rusya yenilmiş ve karşı taraf olan Osmanlı kazançlı çıkmıştır.

Ancak Ruslar'ın Kırım Savaşı'nda yenilerek, Karadeniz, Boğazlar ve İstanbul üzerindeki emellerini gerçekleştirememeleri, onlara savaşla kazanamayacakları yerleri başka yollarla elde etme fikrini vermiştir ve “Panslavizm” fikrini ortaya atmışlardır. Bu düşünceyi yaymak için Moskova'da bir merkez komitesi, Bükreş'te yardımcı komite, Sırbistan, Bulgaristan, Bosna, Hersek ve Karadağ' da şubeler açmışlardır. Rus Panslavistleri bir taraftan Balkanlar'ı dolaşip propagandalar yaparken, diğer yandan da Bulgar Gençleri Rus Okulları'nda Panslavist bir zihniyetle yetiştirilmeye başlanmıştır. Özellikle Sırp, Rum, Romen ve Bulgarlar'da milliyetçilik fikrine güç kazandırılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'de karşılaştığı en büyük yenilgi 1877 – 1878 yıllarında Osmanlı – Rusya arasında gerçekleşen 1877–1878 Harbi neticesinde yaşanmıştır.⁹ Balkanlar'ı ele geçirme kararını vermiş olan Rusya, Osmanlı Devleti'ne 24 Nisan 1877'de savaş açmıştır. Bu savaş Kafkaslar ve Tuna olmak üzere iki ayrı cephede sürmüştür. Ocak 1878'de Edirne'yi ele geçiren Ruslar'a İstanbul yolunun açılmış olması, şehir halkını olduğu kadar Avrupa Devletleri'ni de endişelendirmiştir. Bu ilerleyişi durdurmak amacıyla 3 Mart 1878'de Yeşilköy Antlaşması imzalanmıştır. Daha sonra bu antlaşmanın yerini 13 Temmuz 1878'de

⁸ A.e., s. 32.

⁹ A.e., s. 33.

imzalanan Berlin Antlaşması almıştır.¹⁰ Bu savaş büyük çapta bir Müslüman kıyımına sebep olmuş ve işgal altına giren bölgelerin halkından birçok insanın da muhacir konumuna düşmesiyle neticelenmiştir. Yedi ay süren bu savaşta bir milyona yakın Türk, yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Ruslar çekildikten sonra Balkan Sıradağları'nın kuzeyi Bulgaristan Prenslığı, güneyi de “Doğu Rumeli Vilayeti” olarak teşkilatlandırıldı.¹¹

1.1.2.1.Berlin Antlaşması

13 Temmuz 1878 günü imzalanan Berlin Antlaşması'yla “ Bulgaristan zat-ı hazret-i padişahinin tabiyet-i tahtında ve virgü virir bir emaret idilmiştir bir hıristiyan hükümeti ve bir milli askeri olacaktır.” Ayrıca “ Bulgaristan prensi ehali tarafından serbestçe intihab ve devletler muvafakatile canib-i Bab-ı Aliden tasdik olunacak ve Avrupa düvel-i muazzamasının hanedan-ı hükümdarileri azasından hiçbiri Bulgaristan prensliğine intihab idilmeyecektir.” şeklinde belirlenmiştir.¹²

Antlaşmaya göre Bulgaristan Prensi ahali tarafından serbestçe seçilecek ve büyük devletlerin muvafakatiyle Babıali tarafından da tasdik olunacaktı. Yine antlaşmanın dördüncü maddesine göre Tırnova kentinde toplanacak bir meclis Bulgaristan anayasasını hazırlayacaktı. Prensın seçimi ve anayasanın hazırlanmasında Bulgaristan'daki Türkler' in hak ve çıkarlarının gözetileceği vurgulanıyordu. Antlaşmanın beşinci maddesi azınlıkların hak ve özgürlükleriyle ilgiliydi. Bu maddeye göre Bulgaristan' da din ve mezhep ayrımı gözetilmeyecekti. Ayrı dinlerden olan insanlar aynı medeni ve siyasal haklara sahip olacaklardı. Antlaşmanın on ikinci maddesi Bulgaristan Türkleri'nin taşınmaz mallarıyla ilgiliydi. Bu maddeye göre Türkler Bulgaristan'dan göç etmiş olsalar dahi Bulgaristan'daki mülklerini koruyabilirler ve üçüncü kişiler aracılığıyla işletebilirlerdi.¹³ Sahipleri Bulgaristan'dan ayrılınca bu mülklere Bulgar makamları el koymayacaktı. Bulgaristan'da kalan Osmanlı Devlet Emlaki ile ilgili sorunları çözüme bağlamak için bir Türk – Bulgar karma komisyonu kurulacaktı ve bu komisyon devlet emlaki ile ilgili işleri iki yıl içinde bir çözüme bağlayacaktı. Bulgaristan bu çok taraflı

¹⁰ Toğrol Beğlan, **112 Yıllık Göç (1878-1989): 1989 Yazındaki Üç Aylık Göçün Tarihi Perspektif İçinde İncelenmesi**, İstanbul, [y.y.], 1989, s. 16.

¹¹ Bilal N.Şimşir,**Bulgaristan Türkleri (1878-1985)**,İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 201,202.

¹² Nihat Erim , **Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri** , C.I , Ankara ,TTK , 1953 , s. 404,407.

¹³ Erim,a.g.e.,s.409

antlaşma ile yalnız Osmanlı Devleti'ne değil, diğer Avrupa devletlerine karşı da yükümlülük altına girmişti.

1.1.2.2. 1877 – 1878 Harbi Sonrası Göç Hareketleri

Tuna ve Edirne vilayetleri Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok ırktan oluşan topraklarıydı. Ama beş yüzyıldır Türk toprağı olan ve karadan ve denizden İstanbul'a komşu bu iki önemli vilayette Türk nüfusu büyük bir çoğunluğu oluşturmaktaydı. 1876 yılında Tuna Vilayeti'nin altı sancağında (Niş sancağı hariç) 1.330.000 Bulgar'a karşılık 1.120.000 Türk ve Müslüman vardı. Berlin Antlaşması'yla Doğu Rumeli adını alan Filibe ve İslimye sancaklarında ise, yine 1876'da, 483 bin Bulgar'a karşılık, 681 bin Türk yaşıyordu.

1877 – 1878 Harbi, Rumeli'de nüfus dengesini Türkler aleyhine etkilemiştir. Tuna cephesinde yedi ay süren 1877 – 1878 Harbi nedeniyle, bir milyona yakın Türk, zulüm ile yerlerinden kaldırılarak göç etmeye zorlanmıştır. Yarım milyon kadar Rumeli Türk'ü de 1877–1878 yıllarında katliamdan, açlıktan, soğuktan ve salgın hastalıklardan yok olmuştur. Savaşın sonra yerlerine dönmek isteyen Türk göçmenleri, Rus işgal kuvvetleri ve Bulgar çetelerince silahla karşılanmışlar ve Türkiye'ye tekrar sığınmak zorunda kalmışlardır. Tuna ve Edirne vilayetlerinde Türkler daha o tarihlerde sayıca azınlık durumuna düştüler. 1879'dan sonra Balkanlar'dan Türk göçleri, durmadan devam etmiştir ve Türk nüfusu gittikçe azalmıştır (Bkz: Ek-2).

Tablo 1.1. Sayım Yıllarına Göre Bulgaristan' da Türk ve Müslüman Nüfusu

Sayım Yılları	Türk Nüfus	Müslüman Nüfus
1887	602.331	676.212
1892	569.728	643.258
1900	539.656	643.300
1905	505.439	603.084

Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri : (1878-1985)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 18.

Doğal nüfus artışları ve Bulgaristan'a Türkler'in yaşadığı yeni toprakların katılması ile bu azalma çok fark edilmemektedir. Türk ve Müslüman nüfusu

Bulgaristan'da hemen hemen sabit kalmıştır. Bulgar nüfus sayımlarına göre Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman nüfusu yukarıdaki değişmeyi göstermiştir.

1.1.3. Bulgaristan'ın Kuruluşundan Sonra Bulgaristan Türkleri

Berlin Antlaşması'ndan sonra, Bulgaristan'da kalan Türkler'in artık Bulgaristan'a ayak uydurmaları ve orada mutlu bir hayat sürmeleri bekleniyordu. Tam tersine Rus orduları çekildikten sonra Türk azınlığına karşı Bulgar mezalimi başladı. Bulgaristan'da Türkler'in yaşadığı bölgelerde sıkıyönetim ilan edildi. Bu alışılmamış, garip bir sıkıyönetim rejimiydi. Türklerin silah taşımaları, kendi aralarında toplanmaları, geceleri sokağa çıkmaları yasaktı. Buna karşılık Bulgarlar toptan silahlandırılmıştı ve irili ufaklı silahlı çeteler halinde Türk köylerine saldırtılıyordu. Her gece bir Türk köyü vuruluyor, hali vakti yerinde olan Türklerin evleri basılıyor, işkencelerle paraları alınıyor, hayvanları ahırlardan götürülüyordu. Karşı koyanlara ölesiye dayak atılıyor, yaralama, öldürme olayları birbirini izliyordu. Bulgar çeteleri uluorta tehdit savuruyorlar, Türklere, 'tez elden Bulgaristan'dan çekip gitmelerini, yoksa başlarına daha büyük belalar geleceğini' söylüyorlardı. Türk halkının Bulgar resmi makamlarına şikayetlerinden bir sonuç çıkmıyordu. Türk azınlığına karşı 1878'de girişilen Bulgar zulümleriyle ilgili olarak yabancı arşivlerde pek çok belge vardır. Fransa'nın Varna Viskonsolosu Henri Muttets naklen, 12 Ekim 1880 tarihli 40 sayılı raporunda, Bulgar zulümleriyle ilgili upuzun bir liste eklemiştir. Yalnız kendi konsolosluk çevresinde, Mart 1879- Mart 1880 tarihleri arasında 82 önemli olay olduğunu, Türk köylerinin, Bulgar çetelerinin sürekli baskılarına uğradığını, Türklerin mallarının, hayvanları çalındığını belirtmiştir. Varlıklı kimselerin evleri basıldığını, kızgın demirlerle işkenceler yapıldığını, Türklerin paralarının, pullarının işkencelerle söylene alınıldığını, ırza geçmeler, yaralamalar, adam öldürmeler pek sık görüldüğünü belirtmektedir. Fransız konsolosu, bu süre içinde 39 Türkün Bulgar çetelerince öldürüldüğünü bildiriyor. Türklerden çalınan paralar 288.809 kuruşu bulduğunu anlatmaktadır. Kısacası Bulgaristan Türklerinin can, mal, ırz, namus güvenliği kalmamış, Berlin Antlaşmasının açık hükümlerine rağmen, yeni Bulgar Hükümeti, Türk azınlığına can ve mal güvenliğini sağlamamıştır. Bulgarlar, Türklere hayatı zehir etmiş Bulgaristan Prensiği Türklere zindan olmuştur ve Türk kitleleri yok fiyatına malını mülkünü elden çıkarıp yine göç yollarına dökülmüşlerdir. Varna'daki Fransız Konsolosu

Muttet, naklen ‘Bulgar zulümlerinin sebep olduğu gerçek göçler, Mayıs 1879’da Rus işgali sona erdikten sonra başladı’ demektedir.¹⁴

Bu “toprak ihtilali” vakıf mallarını dahi hedef almıştı. Okul,cami ve medreselerin başlıca gelir kaynağı olan vakıf toprakları büyük ölçüde gasp edilmişti.¹⁵ Örnek olarak 1877–1879 yılları arasında Filibe Sancağı’nın Tatarpazarcığı Kazası’nda 938 Türk evi, camisi ve medresesi yakılıp yıkılmıştır.¹⁶

Bu ve benzeri sorunlar 1878’de Filibe’de toplantılarına devam eden Doğu Rumeli Avrupa Komisyonu’nda görüşülüp tartışılmış ve Rus Delegesi Prens Tzeretelev, yıkılan yapıların bir kısmının Bulgarlar tarafından, bir kısmının da harp sırasında Rus ordularının odun ihtiyacı için kendileri tarafından yıkıldığını kabullenmiştir. 1880 yılında Sofya Türk Komiseri Bulgar Hükümeti’ne bir nota vererek yapılan bu yıkımları protesto etmiştir. Bu gelişmeler esnasında Bulgar Türkleri hoca ve öğretmenlerini de göç nedeniyle kaybetmişlerdir.¹⁷

Savaştan beş yıl sonra 1883 yılında altı ay içerisinde 250.000 Türk göç etmiştir. 1885 yılında Doğu Rumeli Vilayeti’nin Bulgaristan’a katılmasıyla yine bir göç akını olmuştur. Kitle göçleriyle birlikte Türkler’in mallarına el koyma hareketleri devam etti. Türkler’in evleri, sürüleri, hayvanları Bulgarlar ve Ruslar tarafından yağma edilmekteydi. Türkler’in tarla, bağ ve bahçeleri önce geçici Rus idaresinin, ardından Bulgar idarelerinin kanun ve emirleriyle Bulgarlar’a devredilmiştir.

¹⁴ Şimşir, a.g.e., s.203.

¹⁵ Sofya’ daki Fransız temsilcisi 3 Nisan 1884 günlü raporunda, Bulgaristan’ dan 600.000’ den fazla Türk’ ün göç ettiğini bildiriyor ve şöyle diyordu: “Tuna Nehri’ nden Balkan Sıradağları’ na, Balkanlar’ dan Sofya’ ya kadar toprak pek bereketli ama pek işlenmiş değil. Çünkü Müslümanlar’ ın göçü Bulgaristan’ ı 600.000’ den fazla işgücünden mahrum bıraktı. Birçok bölgede Türk insanının hemen hemen yok olup gitmesinden doğan boşluğu yabancı işçiler de dolduramıyor”

¹⁶ Şimşir, a.g.e., s. 32,33.

¹⁷ Şimşir, a.g.e., s. 33,34.

Tablo 1.2. Bulgar İstatistiklerine Göre Bulgaristan' dan Türkiye' ye göçler

Yıllar	Toplam
1893	11460
1894	8837
1895	5095
1896	1946
1897	2801
1898	6640
1899	7354
1900	7417
1901	9339
1902	9717
Toplam	70603

Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri : (1878-1985)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 206.

1893 ile 1902 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler sürmüştür. Bu yıllar en durgun yıllardır. Türk-Bulgar ilişkileri normaldir. Arada ciddi bir gerginlik yoktur. Böyle olduğu halde göç durmamış, sürüp gitmiş ve en durgun yıllarda bile Bulgaristan'dan Türkiye'ye her yıl ortalama 7.000 kadar göçmen gelmiştir. 1883'te ayda 70.000 kadar göçmen gelirken, 20 yıl sonra bu miktar yılda 7.000 dolayına düşmüştür.

Bulgaristan 1878 – 1908 yılları arasında, padişaha bağlı ve vergi veren bir prenslik olarak kaldıktan sonra 6 Ekim 1908 yılında Türkiye'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı üzerine bağımsızlığını ilan etti ve krallık oldu. Bulgar Krallığı ile Osmanlı Hükümeti arasında 19 Nisan 1909 tarihinde bir protokol imzalandı. Bu protokole göre Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla eşit haklara sahip olması ile birlikte özel azınlık haklarına, eğitim ve dini hürriyetlerini bir kez daha güvence ve teminat altına alıyordu.¹⁸

1.1.4. Balkan Savaşları Dönemi

Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ Devletleri Rusya'nın yüksek hakemliği altında gizlice anlaşmışlardı. Rusya Uzakdoğu'da Japonlar'a karşı yaptığı

¹⁸ Toğrol Beğlan, **Direnış, Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırmalı Psikolojik İncelemesi**, İstanbul, [y.y.], 1989, s.18,70.

savaşı 1905'te kaybedince gözünü geleneksel politikalarına uygun olarak Balkanlar'a ve Boğazlar'a çevirdi. Buna bağlı olarak Rusya, Osmanlı'ya karşı Balkan devletçiklerinin birliğini destekleyerek Balkan Harbi'nin çıkmasını sağlamıştır. 1912 ekiminde Balkanlar'da bu dörtlünün saldırmasıyla I. Balkan Harbi başlamıştır. Bir ay içerisinde Osmanlı Devleti her tarafta yenilerek Çatalca ve Adriyatik arasındaki yerleri düşmana bırakmıştır. Çatalca'ya kadar ilerleyen Bulgar orduları ve onlara yardım eden Bulgar Komitacıları Trakya ve Makedonya'da katliamlar yaptılar.

1912-1913 dönemiyle ilgili konsolosluk raporlarında görülen, tek tek kıyımdan geçirmelere ilişkin anlatımlar , 1877-1878 döneminde yazılmış olanlara pek çarpıcı biçimde benzemektedir.Hristiyan bağlaşıkların hepsi, köylerde yaşayan Müslümanların geniş kapsamlı kıyımlarına giriştiler. Örneğin, Avrat Hisar ve Doyran yöresinde Bulgarlar, yaygın ölçüde kıyım yürüttüler: Rayonava'da neredeyse bir tek Müslüman erkek bile canlı bırakılmamıştı. Korkut köyünde, kadınlarla çocuklardan da bir çoğunun yanı sıra, köy erkeklerinin tümü camide ve saman ambarlarında toplanıp diri diri yakıldılar. Demir Hisar'da , 64 Türk bir araya toplandılar ve bir kahvehaneye tıkilip yakılarak öldürüldüler. Drenova'da sırp komitacılar Müslüman köylüleri döve döve öldürdüler yalnız Ljouma ve Dibra ilçelerinde, sırp birlikleri 2.000'den fazla müslümanı kıyımdan geçirdiler. Batılı gözlemcilerin yaptığı hesaplama göre , Kumanova ile Üsküp arası yörede 5 000, Priştina yöresinde de yine 5 000 müslüman Arnavut öldürüldü. Doyran'da, Kentin direnmeksizin teslim oluşundan sonra 59 müslüman ve çevredeki kırsal alanda da birçok insan öldürüldü. Toplu halde yakma, keza, Bulgarların Rainovo, Kilkis ve Plantza'da Müslümanlar için yeğlediği bir infaz yöntemi idi. Trakya'daki Müslüman köylüler pek büyük sayıda öldürüldüler, bu sayı batılı gözlemcilerce 200 000'in üzerindedir diye hesaplanmaktadır.¹⁹

Savaş 30 Mayıs 1913'de Londra'da imzalanan barış antlaşması ile sona erdi. Ancak barış iki ay bile sürmedi. Balkan ittifakı ile Osmanlı Devleti arasında yeniden savaş çıktı. Bu savaştan sonra Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler 29 Eylül 1913 günü imzalanan İstanbul Antlaşması'yla yeniden kuruldu. Bu antlaşmaya göre; iki memleket arasındaki hudut Bahrisiyah (Karadeniz) üzerinde bulunan "Aya Yovanna" manastırının cenubunda (güneyinde) kain (bulunan) "Rezavaya" suyu

¹⁹ Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün** , İstanbul , İnkılap Yayınları , 1998 , s.150,151.

mansabından (başından) bed ederek işbu suyun mecrasını (yol) “Pirogu” ve “Delidere” sularının “Komila” (Kamila) nın garbındaki (batısındaki) nokta-i iltisakına (kesiştığı noktaya) kadar takip eder.

Yeni hat-tı hudut ile eski hududun nokta-i iltisakı (kesiştığı noktalar) “Türk-Alatlı”nın dört kilometre şarkına (doğusuna) ve eski Osmanlı-Bulgar hududunun “Akriyol” istikametinde şimale (kuzeye) doğru bir dirsek teşkil ettiğı noktada kaindir (son bulur).²⁰

Yine bu antlaşmayla iki ülke arasında rehinelerin affi karara bağlanmış ve üç hafta içinde ordularını terhis edeceklerdi. Ayrıca Bulgaristan da kalan Müslümanlar ile Bulgar halkı hukuki açıdan eşit sayılmışlardır.

Balkan Savaşı’ndan sonra 440.000 kadar Türk, Makedonya ve Trakya’dan Anadolu’ya göç etmiştir.²¹

1.1.5. I. Dünya Savaşı ve Neuilly Barış Antlaşması

Türk – Bulgar ilişkileri Balkan Savaşı’ndan sonra normale dönmüş gibiydi. Birinci Dünya Savaşı başladığında Türkiye ve Bulgaristan müttefik devletlere yanaştılar. 14 Ekim 1915 yılında Bulgaristan savaşa girdi. Almanya, Bulgaristan’a Makedonya ile Arnavutluk’u vaat etmişti. Osmanlı Devleti de 06 Eylül 1915 de Bulgaristan’ı kendi saflarına çekmek amacıyla Meriç nehri doğu kıyıları, Dimetoka, Kuleliburgaz, Karaağaç, Arda nehri Kuzeyi ve Paşa mahallesi ile Tunca Nehrine kadar olan sahayı Sofya’da imzalanan bir sınır düzeltme antlaşmasıyla vaat etmiştir. (Bkz:Ek-3). Selanik’e asker çıkaran İtilaf devletleri, Bulgaristan’a karşı bir cephe kurabildiler. Böylece Türkiye ile müttefik olan Bulgaristan birlikte Ruslar’ın Romanya’da açtığı cephede savaşmışlardır.

1916 yılında Makedonya’ya yapılan büyük Bulgar – Alman saldırısı sonuç vermedi. 1917 güzünde Yunanistan da Bulgaristan’a karşı harekete geçti. Bulgar halkı ve ordusu arasında, içte bir çöküntü başladı. Makedonya’da Bulgar – Alman cephesi yarıldı (15 Eylül 1918). Bulgar Hükümeti ateşkes istedi (29 Eylül 1918).

Dünyanın ve Balkanlar’ın barışını bozmakla suçlanan Bulgaristan’a Neuilly Antlaşması imzalandı (27 Kasım 1919). Buna göre Bulgaristan, Güney Dobruca’yı

²⁰ Erim, a.g.e., s.458,465

²¹ İleri Gazetesi, 21 Temmuz 1921, s.4, Bkz:Ek-1

Romanya'ya veriyor, Sırbistan lehine sınırdaki ufak bir değişikliği kabul ediyor ve Batı Trakya'yı Yunanistan'a bırakıyordu. 48. maddesi gereğince Batı Trakya'nın dağlık olan kısmı ; Neurokop, Ropçoz, Paşmaklı, Eğridere, Darıdere, Kırcaali, Koşukavak, Ortaköy, Mustafapaşa kazaları Bulgaristan'a bırakılmıştı. ²²

Antlaşmaya göre Bulgaristan din, dil, ırk, milliyet ayrımı gözetmeyecek, topraklarında yaşayan azınlıklara tam eşitlik tanıyacaktı.

1.1.6. Lozan'da Kabul Edilen Türkiye- Bulgaristan Sınırı

Bulgaristan ile sınır daha önce 1913 İstanbul Antlaşması ve 1915 Sofya Sınır düzeltmesi ile belirlenmiş durumda idi.

Lozan'da Türk Heyeti Başkanı İsmet Paşa, karşılıklı görüşmeler esnasında ; Karadeniz'den Meriç ağzına kadar Trakya sınırının, 29 Nisan 1913 tarihli İstanbul Antlaşması'nın 7. maddesinde belirtilen sınır olması gerektiğini, Batı Trakya için de bir plebisite başvurulmasını istemiştir. 24 Eylül 1922 tarihli Nota ve Mudanya Sözleşmesi ile, Doğu Trakya'nın, Edirne'yi kapsamak üzere, Türkiye'ye geri verilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca Meriç'in batısında istenilen toprakta yaşayan halkın büyük çoğunluğunun Türk olduğu Türk Temsil heyetince istatistiklerle belirtilmiştir.

Konferansta Bulgar Heyetince ; 1912 Londra ve 1913 Bükreş antlaşmalarıyla bütün Trakya'nın Bulgaristan'a verildiği belirtilmiş, Doğu Trakya'nın sonradan bir Türk-Bulgar antlaşmasıyla Türkiye'ye bırakılmış olduğu, Batı Trakya'nın ise 1913 ve 1915 antlaşmaları uyarınca, Meriç'in doğusunda ince bir toprak şeridiyle birlikte, Bulgaristan'da kaldığı vurgulanmıştır.

Lord Curzon tarafından 1913'e kadar, bütün Batı Trakya'nın Türkiye'ye ait olduğunu, bu vilayetin en büyük parçasının Bükreş antlaşmasıyla Bulgaristan'a bırakıldığını, 1915'te ise Batı Trakya'nın Karaağaç ve Dimotika'yı kapsayan bir başka parçasını Türkiye'nin Bulgaristan'a bıraktığını ifade etmiştir. 1919'da Neuilly antlaşmasıyla Bulgaristan, 1915'te Türkiye'den aldığı parça ile birlikte bütün Batı Trakya'dan Müttefik Devletler yararına vazgeçmiştir.

²² İsmail SOYSAL, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt (1920-1945)**, Ankara, TTK Yayınları, 2000, S.81,95.

Konferansta Yunan Heyetince Batı Trakya'nın kaderinin Neuilly andlaşmasıyla kesin olarak Yunanistan'a bırakıldığı dile getirilmiştir. Heyet Başkanı İsmet Paşa bu görüşün aksine andlaşmanın 48.maddesi uyarınca Müttefiklere emanet edilmiş olup o tarihte kesin bir karara bağlanmadığını vurgulamıştır. İsmet Paşa ayrıca Mudanya Sözleşmesi'de, Yunanlıların hangi çizginin gerisine çekileceğini gösterirken, "Ege Denizine kadar uzanmak üzere Meriç" olarak tanımlamıştır.

Türk Heyeti 1915 antlaşmasının Türk Parlamentosu'nca onaylanmadığını ve sonrasında da siyasal durumun bütünüyle değiştiğinden dolayı geçerliliğinin olmadığını dile getirmiştir. Karaağaç'ta ki bütün taşınmaz malların Edirne'de oturanların mülkiyetinde olduğu belirtilmiştir ,Müttefik Devletlerin 23 Eylül tarihli Notası gereğince , Edirne ve Karaağaç mahallesi Edirne'nin tamamlayıcı bir parçası olarak 6 Ekim 1922 günü yapılan toplantıda ve General Harrington'un 9 Ekim'de ki demeci ile Edirne, Karaağaç ve Meriç Türk tarafına bırakılmıştır. Söz konusu toprak parçasının kaderini belirleyen 1913 Türk Bulgar andlaşmasından başka hiçbir uluslar arası belgenin olmadığı belirtilmiştir.²³

Lozan Barış Konferansında Türkiye-Bulgaristan ve Türkiye-Yunanistan sınırları Karadeniz'den Ege Denizine kadar Türkiye'nin sınırları aşağıdaki gibi tespit edilmiştir (Madde 2);

1-Bulgaristan ile: Revze'nin* denize döküldüğü yerden Türkiye'ye, Bulgaristan'a Yunanistan'a ait üç sınırın Meriç üzerindeki birleşme noktasına kadar: Bulgaristan'ın bugünkü haliyle güney sınırı.

2-Yunanistan ile: Arda ve Meriç nehirlerinin birleştiği noktaya kadar: Meriç akım yolu oradan Arda kaynağına doğru bu nehir üzerinde ve Çörek köyün hemen yakınında olmak üzere arazi üzerinde belirlenecek bir noktaya kadar: Arda akım yolu; oradan güneydoğu yönünde Bosna köyün 1 km. denize dökülme yönünde Meriç üzerindeki bir noktaya kadar: oradan Ege denizine kadar: Meriç akımıyolu olarak belirlenmiştir.²⁴

²³ Seha L.MERAY, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969, s.20,49.

* Rezvaya

²⁴ T.C.Dışişleri Bakanlığı, **Lozan Barış Andlaşması** Lozan'da İmzalanan Sözleşmeler, Senetler Barış Antlaşmasına Ekli Mektuplar ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Aralık 1984, Ankara,s.7,8.

1.1.7.Bulgar Çiftçi Yönetimi Dönemi'nde Türk Azınlığı

Türkiye ve Bulgaristan I. Dünya Savaşı'nda müttefik olarak yan yana savaştılar ve yenildiler. Savaş sonunda Türkiye'de Kurtuluş Savaşı'nın başladığı sırada Bulgaristan'ın başına önce ihtilalle, daha sonra seçimle Çiftçi Partisi geçti. İlk kez bu dönemde (1919 – 1923) Bulgar Hükümeti, ülkesinde yaşayan Türkler'e karşı görevleri bulunduğunu açıkça kabul etmiştir.

Sofya Hükümeti'nin Türk azınlığına karşı açıkça tutum değiştirmesinin nedenlerinden biri Türkler ile Bulgarlar'ın I. Dünya Savaşı'nda silah arkadaşlığı etmiş olmasıdır. Bir diğer neden ise ihtilal ile iktidara gelen hükümetin halk kitlelerine ve özellikle çiftçilere dayanarak ayakta kalmak istemesidir. Yüzde 80 – 90 kadarı çiftçi olan Bulgaristan Türkleri'nden de destek görebilmek için onlara karşı daha ılımlı bir tutum sergilemişlerdir. Ayrıca Neuilly Antlaşması'nın Bulgaristan Türkleri'ne tanıdığı haklar da hükümetin tutumuna etki etmiştir. Çiftçi Hükümeti Türkler'e eğitim alanında geniş haklar tanımıştır. Çiftçi Hükümeti 1923 yılında bir darbeyle devrilmiş ve faşist bir yönetim iktidara gelmiştir.

1.1.8.Türk – Bulgar Dostluk Antlaşması

Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'ndan zafer ile çıkması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Ankara Hükümeti, çeşitli ülkelerle barış ve dostluk antlaşmaları imzaladı. Bu arada 18 Ekim 1925 tarihinde, Ankara'da Türkiye ile Bulgaristan arasında da bir “Dostluk Antlaşması” imzalandı. Bu antlaşmanın birinci maddesi, iki ülke arasında barış ve dostluk olacağını belirtmektedir.

Türk – Bulgar Dostluk Antlaşması'nda:

“İki Hükümet, azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmayı, karşılıklı olarak yükümlenirler.

Neuilly ve Lozan Antlaşmaları'ndan herhangi birini imzalayan devletlerin azınlıklar konusunda sahip oldukları tüm hakları Bulgaristan Türkiye'ye, Türkiye de Bulgaristan'a karşılıklı olarak tanır...”

Neuilly Antlaşması'nda yazılı olan azınlıkların korunmasıyla ilgili tüm hükümlerden Bulgaristan'da yaşayan “Müslüman” (yani Türk) azınlığı

yararlandırmayı Bulgar Hükümeti Türk Hükümeti' ne karşı taahhüt etmiştir. Yani Bulgaristan Türkleri'nin din, dil, yayın gibi özgürlükleri olacaktır. 18 Ekim 1925 tarihli Türk – Bulgar Dostluk Antlaşması süresiz olarak yapılmıştır.²⁵

1.1.8.1. Türk – Bulgar İkamet Sözleşmesi

Türkiye – Bulgaristan Dostluk Antlaşması' nın yapıldığı 18 Ekim 1925 günü yine Ankara'da iki ülke arasında bir de Oturma Sözleşmesi (İkamet Mukavelenamesi) imzalandı. Bu sözleşmeye göre, Türk vatandaşları Bulgaristan'da ya da Bulgar vatandaşları Türkiye'de oturup yerleşebileceklerdir. Taraflardan birinin yurttaşları öteki ülkeye serbestçe gidip gelebileceklerdir ve o ülkede dolaşabileceklerdir. Yapılan anlaşmaya göre Bulgar makamları, Türkler'in Türkiye' ye göçlerine engel olmayacaklardır. Taşınmaz mallarını göç ettikten sonra iki yıl içinde satabilecekleri hükme bağlanmıştır.

Bu anlaşma Atatürk döneminde oldukça düzgün ve dürüst biçimde uygulanmıştır. Yerel Bulgar makamları göçmenlere güçlükler çıkarmışlarsa da, anlaşma uyarınca, Bulgaristan'dan Türkiye'ye oldukça düzgün bir göç akını başlamıştır. 1930'lu yıllarda her yıl Bulgaristan'dan Türkiye'ye 15 – 20 bin kadar göçmen gelmiştir. Bu dönemde Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yıllık ortalaması 17 bin kadar olmuştur. Büyük yığınlar halinde göç olmadığı için Bulgaristan ekonomisinde herhangi bir sarsıntı görülmemiştir. Göçmenler yanlarında taşınabilen mallarıyla hayvanlarını getirebildiklerinden Türkiye'ye de fazla yük olmamışlardır.²⁶ Bu normal devam eden düzenli sayabileceğimiz göç seyri 1941 yılında Bulgaristan'da ulusal iç güvenlik antlaşması ile Bulgaristan Türkleri'nin sivil hakları kısıtlanana değin sürmüştür. Bu tarihten sonra tüm Türkler Türkiye'nin potansiyel casusu gibi nitelendi. Türk sınırına ikamet eden Bulgaristan Türkleri daha iç kısımlara gönderildi.

²⁵ Şimşir, a.g.e., s. 376,377.

²⁶ A.e., s. 377,378.

1.1.9. Balkan Paktı Sürecinde Türk-Bulgar İlişkileri

Balkan Paktı Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında toplu güvenlik ve yardımlaşma yükümleri ortaya koyan bir bağittir. 9 Şubat 1934 günü Atina'da imzalanmış ve Bulgaristan ile Arnavutluk'un katılmasına da açık tutulmuştur. Pakтын hazırlanması sırasında, gerek imzacı devletler arasında, gerek onlarla Bulgaristan ve başlıca Büyük Devletler, özellikle Türkiye ile SSCB arasında geniş ve çetin görüşme, danışma ve tartışmalar olmuştur. Pakтын ek protokolün 2.maddesi Bulgaristan'ın olası bir saldırısına karşı düzenlenmiştir. SSCB'nin Beserabya, Bulgaristan'ın da Dobruca için Romanya'ya birlikte saldırması ihtimali bulunuyordu. Bu nedenle, Türkiye'nin Sovyetler Birliği için koyduğu çekince Sovyet Hükümetine, Türkiye'nin Balkan Paktı'ndan doğan yükümlülüğünü kendi isteği doğrultuda sınırlamak, onun kimi durumlarda kendisine sormadan hareketini önlemek ve genellikle Balkanlarda söz sahibi olmak olanağını verici nitelikte idi. Bu dönemde Türkiye'nin Balkan politikası Bulgaristan ve Balkan Antantı arasında bir anlaşma zemini yaratmak ve Bulgaristan'ın İtalya ve Almanya gibi revizyonist devletler tarafına katılmaması üzerine odaklanıyordu.

Bulgaristan Avrupa savaşının söz konusu olması durumunda Türkiye ile karşılıklı fikir birliğinin önemli olduğunu değerlendiriyordu. Dobruca konusunda ise Türkiye'nin gelecekteki tutumunu öğrenmek niyetindeydi, Türkiye Balkan Paktı uyarınca Bulgaristan'a karşı askersel harekete girişeceğini açıkça dile getirmekle birlikte Dobruca sorununu barışçı yoldan çözümü yolunu seçmesi durumunda Türkiye'nin de kendisine yardım edeceği dile getirilmiştir. Pakıt, savunma ittifakı, bölgesel ve karşılıklı bir yardımlaşma anlamına geliyordu.

2. Dünya Savaşı başladığında Türkiye, Bulgaristan'ın tarafsızlığını sağlamak ve Paktı güçlü tutabilmek için yoğun bir diplomatik çalışma göstermiştir. Dışişleri Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu bir Avrupa gezisi dönüşü sırasında Bulgaristan'a uğramış Başbakan ve Kral Boris ile görüşmesi (12 Ocak 1940) sonrasında Bulgaristan'ın savaşta tarafsızlığını koruma niyetinde olduğu kendisine ifade edilmiştir. Yine 2-3 Şubat 1940'ta Saraçoğlu ile Köseivanov'un görüşmesinde Dobruca sorununu Avrupa'da barışın yapılmasına değin ertelemesine karar vermişlerdir.

Paktın ilk süresi 2 yıl olarak saptanmışsa da, bu sürenin sonunda 5 yıllık devreler için kendiliğinden uzaması da öngörülmüş olmasına rağmen Almanya ve İtalya'nın Balkanlarla ilgilenmesi bu paktın dağılmasına sebebiyet vermiştir.²⁷

1.1.10.II. Dünya Savaşı ve 1947 Paris Barış Antlaşması

Mihver devletlerinin baskısıyla Romanya Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a bıraktı (Eylül 1940). Bulgaristan, Alman ordularına topraklarından geçme hakkı verdi (Nisan 1941). Almanlar Balkan seferini tamamlayınca Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan'a karşı ilerledi ve onlardan toprak zaptetti. Alman orduları geri çekilmeye başlayınca Bulgaristan tarafsızlığını ilan etti ve Türkiye aracılığıyla müttefiklerle anlaşmaya çalıştı; ancak Almanya ile kurduğu ittifakın bedelini Eylül 1944' de Sovyetler Birliği' nin Bulgaristan'a savaş ilan etmesi ve Kızılordu'nun ülke topraklarına girmesiyle ödemiştir. 9 Eylül 1944 tarihinde hükümet darbesi yolu ile bir köylü – komünist hükümet kuruldu. 15 Ekim 1944' de ülke Georgi Dimitrov yönetiminde Bulgaristan Halk Cumhuriyeti adını aldı. 1946'da yapılan referandumla sosyalist ülkeler arasına katıldı.

İkinci Dünya Savaşı sonunda 10 Şubat 1947 tarihinde, Bulgaristan ile müttefik devletler arasında Paris Barış Antlaşması imzalandı. Halen yürürlükte olan bu antlaşmada Bulgaristan'a görevler yüklendi. Türkiye'nin taraf olmadığı bu antlaşma ile Bulgaristan, ülkesinde yaşayan Türk azınlığının haklarının korunması konusunda uluslararası yükümlülükler altına girmiştir. İnanç özgürlüğü, düşünce ve toplanma özgürlüğü, düşünceyi açıklama özgürlüğü azınlıklara verilen hak ve özgürlüklere dahil idi.²⁸

1946'da Bulgaristan Komünist Lideri ve Devlet Başkanı Georgi Dimitrov uyguladıkları asimilasyon politikasını şu sözlerle deklare etti:

“Balkanlar'ın yalnız Balkanlılar'a ait olmasını, Slavlar' ın Balkanlar' da başlıca rol oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı - Türk İmparatorluğu' nun Balkanlar'a egemen olduğu geçmiş dönemin izleri tümüyle silinmelidir.”²⁹

²⁷ Mehmet SAVCI, **Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye Bulgaristan ilişkileri**, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Y.Lisans Tezi, İstanbul ,2007, s.38,45.

²⁸ Şimşir, **a.g.e.**, s.380.

²⁹ O.Suat Özçelebi , “**Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu**”, Y.Lisans Tezi İstanbul, [y.y.], 1991,s.62.

Yeni rejimin siyasi organı olan ve 1942’de kurulan Vatan Cephesi, vatansever ve demokratik güçlerin koalisyonuydu. 1948 yılında koalisyon olmaktan çıkıp birleşik bir siyasi örgüt halini almıştı.³⁰ Mayıs 1945’de Sofya’da “Işık” adlı Türkçe bir gazete yayımlanmaya başladı. Bu gazete yeni rejimin kullandığı bir yayın organıydı ve komünizm propagandası yaparak Türk azınlığını bu rejime ısındırmaya çalışıyordu. Vatan Cephesi, komitelerine katılmak istemeyenleri düşman ilan edip sınır dışına sürme düşüncesini de bir yandan yaymaktaydı; ancak yine de yeni Bulgar rejimi Türkler’in göçüne karşı görünüyordu ve kitleleri kazanma taraftarıydı.

Bulgaristan yönetimi, Türkler’i yoğun yaşadıkları bölgelerden alarak Bulgaristan’ın farklı bölgelerine sürdü. Bu politikanın ardında Bulgaristan’ın sınır bölgelerinin güvenliğinin de sağlanması yatıyordu. Temmuz 1948’de 50 vagon dan oluşan 5 tren, içindeki Mestanlı, Koşukavak, Darıdere ve Kirli’den göçe zorlanan Bulgaristan Türkleri ile birlikte Kuzey Bulgaristan’a zorla gönderildi. Eylül 1950’de 63 vagona doldurulan Bulgaristan Türkü Koşukavak’tan Troyan, Razgrad ve Şumnu’nun çeşitli bölgelerine gönderildi. Bulgar yetkililer bu şekil yer değiştirmelerin Türk azınlığını likidite etmede tam etkili olmayacağını farkında idi ve bu nedenle asimilasyonun eğitimsel boyutuna da eğildiler.³¹

1.1.11.1947–1950 Arasındaki Genel Süreç ve Türkiye’nin Göç Politikası

İkinci Dünya Savaşı ve arkasından Bulgaristan’daki rejim değişikliği göçleri durdurdu. Yeni Bulgar rejimi, Türkler’in göçlerine izin vermedi. 1945 – 1949 yılları arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye, yıllara göre sayıları 631 ile 1670 arasında değişen Türk göçmeni zorlukla gelebildi. Başka bir deyimle, Türkiye - Bulgaristan sınırı, on yıl kadar göçe kapalı kaldı. 1940 – 1949 yılları arasında normal bir göç akışı olmadı. Bu yüzden büyük bir birikim oldu.³²

Günden güne artan göç istekleri karşısında, Türkiye’de Bakanlar Kurulu 31 Mayıs 1947 günü sorunu görüştü ve aşağıdaki kararnameyi kabul etti³³:

³⁰ Sevim Hacıoğlu, “**Bulgaristan Türkleri’ nin Sosyo-Kültürel Değişimi: (1944 – 1989)**”, İstanbul, [y.y.], 2002, s. 30.

³¹ Hüseyin Memişoğlu, **Bulgarian Oppression In Historical Perspective**, Ankara, [y.y.], 1989, s. 20-21.

³² Şimşir, **a.g.e.**, s. 215.

³³ **A.e.**, s. 215,216.

“Bulgaristan'daki Türkler'in iki devlet arasında yapılacak bir anlaşma ile Türkiye'ye getirilmeleri işi ile Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı tarafından İtalya ve Almanya' da bakılmakta olan ve Yunanistan'ın Selanik, Girit ve Şıra kamplarında bulunan Müslüman Türk kültürlü kimselerin yurda, nakilleri konusu (...) Bakanlar Kurulu' nun 31.5.1947 tarihli toplantısında incelenerek,

1—Balkanlar'daki Türkler' in ilgili devletlerle yapılacak anlaşmalara dayanılarak Türkiye'ye nakilleri işinin daha müsait bir zamana bırakılması,

2—Balkanlar'dan serbest göçmen vizesiyle veya mülteci olarak gelenlerin kabulleri ve uyrukluğumuza alınmaları,

3—Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı tarafından İtalya ve Almanya'da bakılmakta olan ve Yunanistan' ın Selanik, Girit ve Şıra kamplarında bulunan Müslüman ve Türk kültürlü unsurlardan, durumları 2510 sayılı kanunun 4' üncü maddesi hükmüne uyan, umumi ve sağlık vaziyetleri itibariyle memlekete alınmaları muvafık bulunanların pasaport kanununun 22'inci maddesine tevfikan yurdumuza mülteci olarak kabul edilmeleri (...),

4—İşgal altındaki memleketlerde bulunan Türk uyruğu Türkler'in memlekete getirilmeleri için gereken tedbirlerin acele alınması kararlaştırılmıştır.”³⁴

Birinci ve ikinci maddeler Bulgaristan Türkleri'nin göçüyle ilgilidir. Buradan anlaşıldığına göre Türk Hükümeti, Balkanlar' dan toplu olarak göçmen alma işini daha elverişli bir zamana bırakıyordu. Yani şimdilik Bulgaristan'dan Türkiye'ye toplu olarak iskanlı göçmen alınmayacaktı. Buna karşılık serbest göçmen* vizesiyle gelenler ve mülteciler kabul edilecek ve Türk vatandaşlığına alınacaklardı. Burada söz konusu olan “mülteciler”, pasaportsuz ve kaçak olarak Türkiye'ye sığınmış Türk göçmenler idi. Özellikle Trudovak**'larda çalıştırılan Türk gençlerinden epey Türkiye'ye sığınan olmuştu.

Bulgaristan'daki Türk konsoloslukları, 1947' den sonra, azar azar serbest göçmen vizesi vermeye başladılar. Bunun için şöyle bir yol izleniyordu; Bulgaristan' dan Türkiye'ye serbest göçmen olarak gelmek isteyenlerin Türkiye'deki akrabaları bir taahhüname yapıyorlardı. Noter önünde yapılan bu taahhünameyle, gelecek göçmenlerin bakımını üstleneceklerini belirtiyorlardı. Bu belgeler, o tarihte Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı bulunan İskan Umum Müdürlüğü'ne veriliyordu. Bu taahhünameleri alan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, serbest göçmenlik için başvuran ilgili kimselerin Türkiye'ye kabul edileceklerini Bulgaristan'daki konsolosluklarımıza bildiriyordu. Bunun üzerine konsolosluklar, göçmenlere serbest göçmen olarak Türkiye'ye giriş vizesi veriyorlardı.

³⁴ T.C. Resmi Gazete, Sayı:6620 (31 Mayıs 1947), s.1

* “Serbest göçmen” Türk Hükümeti' nden yardım almayacak göçmen demektir.

** Bulgaristan'daki işçi asker taburlarına verilen ad.

Türkiye'ye giriş vizesi alabilmek epeyce zaman gerektiriyordu. Öte yandan Bulgar makamlarından pasaport ve çıkış vizesi alabilmek de uzun zamanı gerektiriyordu. Onun için Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelebilen göçmenlerin sayısı pek sınırlı kalıyordu. 1947 yılında 1763, 1948 yılında 1514 ve 1949 yılında 1670 kişi serbest göçmen olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelebilmişti.

1947 – 1949 yılları arasında aşırı kısıtlama sürüp gitti. Türkiye, göç etmek isteyenlerden, devlete yük olmayacakları ve geçimlerinin Türkiye'deki yakınlarınca sağlanacağı yolunda taahhüname istiyordu. Bulgar makamları ise pasaport ve çıkış vizesi almak isteyen Türkleri adeta iğne deliğinden geçirircesine sıkıyordu. Sonuçta yılda ortalama ancak 1500 dolayında insan, Türk – Bulgar sınırını aşabiliyordu. Böylesine kısıtlı bir göç hiçbir probleme çözüm olamıyordu. Bulgaristan' daki iktidarın totaliter bir rejime dönüşmesi, özel toprakların kooperatifleşmesi, modernizasyon adına yapılan ilk adımlar gelenekçi Türk – Müslüman halk arasında tepkiler yarattı. Bundan dolayı göç etmek isteyen Türk kitleleri, Bulgar ve Türk yetkililerini gittikçe zorlamaktaydılar. Bu tepkileri yatıştırmak amacıyla Bulgar Hükümeti Temmuz – Ağustos 1949'da birbirine zıt bir kaç karar aldı. Kararlardan bazıları “toplu halde göçün durdurulması” yönündeyken bazıları ise “talep edenlerin hepsinin göç etmesine” ilişkin genel bir planın uygulanmasını dile getirir. Bulgaristan Komünist Partisi Merkezi Komitesi Siyasi Bürosu'nun 18 Ağustos 1949' da aldığı karara göre göç etmek isteyenlerin sadece gereken ev eşyalarını alabilecekleri ve Türkiye onları kabul etmediği takdirde zorla Kuzey Bulgaristan' a yerleştirilmeleri uygun görülmüştür. Bu karar açık olarak ifade edilmemiş ise de Türk nüfusunun Bulgar – Türk sınırından uzaklaştırılmasını amaçlar. Bu tutum, Bulgar Hükümeti'nin bu sınıra yakın bölgelerde yaşayan 250 bin civarı Türk'ün göç ettirilmesi doğrultusunda Ocak 1950 tarihli kararıyla resmîyet kazanır. Bulgar Komünist Partisi Siyasi Bürosu'nun 3 Ağustos 1950'de düzenlenen oturumunda ise bu kararın gerçekleştirilmesi için Türkler'i zorla göç ettirecek bürokratik tedbirlerin alınması da kararlaştırılır.³⁶

³⁶ Agop Garabedyon, “1950' li – 1970' li Yıllar Arasında Bulgar – Türk İlişkilerinde Göçmen Sorunu”, Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Sempozyumu, Eskişehir, [y.y.], 2005, s. 413,414.

Tablo 1.3. Bulgaristan' daki Türk Konsolosluklarınca Türkiye' ye Göç Vizesi Verilen Aile ve Kişi Sayısı

Aylar	Yıllar	Aile	Nüfus
Eylül	1949	146	495
Ekim	1949	201	702
Kasım	1949	165	607
Aralık	1949	705	2425
Ocak	1950	370	1347
Şubat	1950	663	2476
Mart	1950	973	3566
Nisan	1950	715	2590
Mayıs	1950	909	3246
Haziran	1950	975	3606
Temmuz	1950	1518	5728
Toplam		7340	26788

Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri : (1878-1985)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 218.

Eylül 1949'da Bulgar Hükümeti Türkiye'yi zor durumda bırakmak amacıyla tutum değiştirdi. Göç etmek isteyen Türkler'e daha kolaylıkla pasaport vermeye başladı. Bunun üzerine Türk konsoloslukları da daha fazla vize vermeye başladılar. Verilen vize sayısında yukarıda ki tabloda görüldüğü gibi bir artış görülmüyordu.

1950 Ağustos başına kadar 26.788 nüfuslu, 7.340 Türk ailesine Türkiye'ye göç vizesi verilmişti. Ama vize almak için Bulgaristan'daki Türk konsolosluklarına öyle büyük bir akın olmuştu ki konsolosluklar vize vermeye yetişemiyorlardı. Türk konsoloslukları olağanüstü büyük iş hacmine göre güçlendirilmiş değillerdi. Mevcut kadrolarıyla ayda en fazla 1500 aileye vize verebiliyorlar, daha fazlasına yetişemiyorlardı. Türk konsoloslukları önünde vize için birikmeler gittikçe artıyordu. Yine 1950 Ağustos başında Sofya büyükelçiliğimiz, o tarihe kadar vize verilenlerden başka, yaklaşık 46 bin nüfuslu 11 bin ailenin daha vize almak için sıra beklediğini bildiriyor ve acilen konsolosluklarımıza yeni memurlar atanmasını istiyordu. Dışişleri Bakanlığı, konsolosluklarımızı takviye etmeye çalışıyordu.

Ankara'da, ilgili bakanlıklar arasında yazışmalar, görüşmeler yapılıyor ve Bulgaristan'dan göçmen almak konusunda izlenecek Türk politikasının

oluşturulmasına çalışılıyordu. Göçmen işleriyle görevli Toprak ve İskan Genel Müdürlüğü, 1950 yılında Tarım Bakanlığı'na bağlıydı. Tarım Bakanlığı'yla Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık arasında göç konusunda yazışmalar yapılıyor ve Türkiye'nin göç politikası giderek belirginleşiyordu. Yine 1950 Ağustos başlarında Türk politikası şöyle ortaya çıkmıştı; Bulgaristan'daki Türkler, belli bir plan ve program içinde, peyderpey Türkiye'ye alınacaktı. Göçmen alma işi yıllara yayılacaktı. İlk yıl, 25 – 30 bin göçmen alınması düşünülüyordu. Bu sayı belki ilerleyen süreçte arttırılacaktı. Bulgaristan Türkleri'nin tümünü Türkiye'ye almak için Bulgaristan ile bir anlaşma yapılması tasarlanıyordu. Tarım Bakanlığı 31 Temmuz 1950 günü şu görüşlerini Dışişleri Bakanlığı'na bildiriyordu:

“...Gerek serbest göçmen sıfatıyla, gerekse memleketimizde yakınları bulunmadığından dolayı bu şekilde yurdumuza gelmek imkanlarına malik olmayan 500 bini mütecaviz soydaşımızla, 250 - 300 bin kadar Pomak'ın bir hamlede memlekete kabul edilmelerinin ve bunların kendi kendilerine geçimlerini sağlayabilecek bir seviyeye ulaşmalarının mümkün olmayacağı aşikardır.

...Mevcudu 150 bin aileden aşağı olmayan Bulgaristan'daki Türk ve Pomak unsurunun iskanlı göçmen olarak yurda kabulleri ve yerleştirilip müstahsil hale getirilmeleri ortalama olarak 700-750 milyon liralık muazzam bir tahsisata mütevakkıf bulunmaktadır.

Ehemmiyet ve azameti meydanda olan bu göç işinin, elde edilecek mali imkanların müsaadesi nispetinde, senelere sari bir şekilde ve her türlü icap ve imkanları telif edici bir plan ve program dahilinde ele alınmasını ve bu sene ancak serbest göçmen olarak gelmeyi göze alanlardan 25-30 bin kişinin yurda kabulleri yoluna gidilmesini (...) düşünmekteyiz...”³⁷

Tarım Bakanlığı'nın bu görüşlerine İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları da katılmışlardı. Dışişleri Bakanı, “ırkdaşlarımızın mühim bir kısmının muhtelif senelere dağıtılmak suretiyle peyderpey getirilmeleri bakanlığımızca mümkün görülmektedir” diyordu. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, Türk makamları, sırf bütçe düşüncesiyle, Bulgaristan'daki Türkler'in anayurda alınması işini yıllara yaymayı düşünüyorlardı. Yalnız serbest göçmen değil, ileri süreçte iskanlı göçmen almayı da tasarlıyorlardı. İlk yıl serbest göçmen olarak 25 – 30 bin kişi alınacaktı. Sonra iskanlı göçmenlerin getirilmesine başlanacaktı.³⁸ Ancak Bulgaristan Hükümeti'nin planları Türk makamlarının düşünce ve planlarından çok farklı idi. Türkiye büyük bir göç sorunu yaşayacağını henüz farkında değildi.

³⁷ Şimşir, a.g.e., s. 219.

³⁸ A.e., s. 216,220.

1.2. Bulgaristan'dan Anadolu'ya Yapılan Göçlerin Nedenleri

1.2.1. Bulgaristan Türkleri'nin Eğitiminde Yapılan Kısıtlamalar

1891 yılında Bulgaristan'da kapsamlı bir milli eğitim yarasası çıkarıldı. Bu yasa ile Türk azınlık okulları üzerine Bulgar yönetiminin kontrolü getirildi. Birçok Türk okul binası Bulgarlar tarafından işgal edilip farklı alanlarda kullanıldı. Türk vakıf mallarının yağmalanması okulların yoksul duruma düşmesine neden olmuştu. Halbuki 1891 tarihli Bulgar Milli Eğitim Yasası'nın 192. maddesi gereğince Bulgar Hükümeti Türk azınlık okullarına yardım yapmak zorundaydı. 1877 – 1878 Harbi sonrası oluşan göçler nedeniyle Türk öğretmenleri yetiştirilemiyordu ve mevcut öğretmenlerin aldıkları maaşlar da Bulgar meslektaşlarına göre çok düşük tutulmaktaydı.

Tablo 1.4. İlkokul Başına Yıllık Ortalama Harcamalar
(1894/1895 Ders Yılı)

Tatar Okulları	144 Leva
Türk Okulları	208 Leva
Pomak Okulları	312 Leva
Bulgar Okulları	2485 Leva
Ermeni Okulları	2946 Leva
Rum Okulları	3007 Leva
Yahudi Okulları	5074 Leva

Kamuran Özbir, **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, İstanbul, Son Havadis Yayınları, 1986, s.39.

Türk ve Tatar okulları yıllık harcamalar göz önüne alındığında mali açıdan en sıkıntılı okullardı.

1894 / 1895 eğitim yılında Bulgaristan'da Türkler'e ait 1300 ilkokulda 1516 öğretmen ve 72.582 öğrenci bulunmaktaydı. Yapılan sayıma göre 1894 / 1895 yılında Bulgaristan Türk öğretmenlerinin yüzde 48'i 40 yaşın üzerindedir. Bir Bulgar öğretmenine 10 Türk öğretmene ödenen ücret verilmekteydi.

Tablo 1.5. Bulgar İstatistiklerine Göre Bulgaristan’ da Türk Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

Ders Yılları	Okul sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1894 / 1895	1300	1516	72582
1895 / 1896	1341	1549	75160
1907 / 1908	1234	1566	63516
1909 / 1910	1222	1522	63033

Kamuran Özbir, **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, İstanbul, Son Havadis Yayınları, 1986, s.23.

Bulgaristan Prensiği Dönemi’nde Türk okul encümenleri Türkiye’den öğretmen getirebiliyorlardı. 8 Ocak 1908 tarihinde “Bulgaristan İlk ve Orta Öğretim Yasası” çıkarıldı. Bu yasaya göre Türk azınlık okullarında öğretmenlik yapabilmek için Bulgar vatandaşı olmak şart koşuldu. Böylece Türkiye’den öğretmen getirilmesi engellenmişti. Özel okul öğretmenleri çeşitli şekillerde kısıtlamalara tabi idi. Bulgaristan Milli Eğitim Bakanlığı’nın organı “Uçilişten Pregled” Dergisi’nde, 1907 yılında, bir Bulgar eğitimci naklen şöyle demektedir:

“Türk azınlık okulları ortadan kaldırılmalıdır. Bunun çeşitli yolları vardır. Devlet bunlara yardım yapmamalı, Türk halkının da bunlara yardım etmeleri yasaklanmalıdır. Böylece desteksiz kalan Türk okulları kendiliğinden ölür. Bütünü ortadan kaldırılamazlarsa bu okullar ezilmelidir. Bunun da çeşitli yolları vardır. Sözgelimi sağlığa elverişli olmadıkları, ahlaka uygun eğitim vermedikleri, öğretmen maaşlarını zamanında ödemedikleri vb. gibi gerekçelerle bu okullar kapatılabilir.”³⁹

Türkiye’den gönderilen kitaplar, haritalar vb. eğitim malzemeleri Bulgarlar tarafından yasaklanmıştı. 1909 yılı başında yeni bir milli eğitim yasası kabul edildi ve Türk azınlık eğitimi üzerinde Bulgar Hükümeti’nin kontrolü artırıldı.

³⁹ A.e., s. 34-43.

Tablo 1.6. Bulgaristan' da Türk İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci sayısı
(1909 / 1910 ders yılı)

İller	Okul	Öğretmen	Öğrenci
Burgas	82	106	4195
Varna	293	334	13659
Vidin	6	22	309
Vraça	4	8	204
Küstendil	1	1	8
Filibe	46	58	3476
Plevne	20	25	1107
Ruşçuk	302	365	18260
Eski Zağra	54	71	2382
Tırnovo	66	66	3585
Şumnu	340	365	16918
Toplam	1214	1521	64103

Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri : (1878-1985)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 50.

1894 / 1895 istatistikleriyle karşılaştırınca on beş yıl içinde Türk ilkokullarında 70, ilkokul öğrencilerinde 7.925 adet azalma olduğu görülmektedir. Tablo 1.5. ile Tablo 1.6. arasında 970 öğrenci farkı bulunmaktadır. Bunun nedeni Bulgar Milli Eğitim Bakanlığının Arşivinden (Arhiv na Misterstvoto na Narodnoto Prosvešteniyе (Bulgar Milli Eğitim Bakanlığının Arşivi), yıl III, kitap III, Sofya: Eylül 1911, s.141. Tagger, op.cit., pp.256-258.) alınan bilgilerin uyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de yeni Türk harfleri yasasının yürürlüğe girişinden bir hafta sonra Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı, Sancak Eğitim Müfettişliği'ne gönderdiği bir genelge ile Türk harfleriyle öğretimi dört yıl süreyle yasakladı.⁴⁰ Ancak Türk elçiliğinin yoğun çabalarıyla bu yasak iki aya yakın bir süre sonra kaldırılabilirdi.

1930'lu yıllarda Türk okul encümenlerinin hakları hiçe sayılarak Türk okullarına tepeden inme Bulgar öğretmenleri atandı. Deliorman Gazetesi'nde yayımlanan Rusçuk sancak müfettişinin yayımladığı 24 Şubat 1930 tarihli

⁴⁰ A.e., s. 132.

genelgesine göre encümenler, bütçelerinden Bulgar öğretmenlere 25.000 leva, Türk öğretmenlere ise 12.000 leva yıllık maaş ödemek zorundadırlar.⁴¹

1934'te başa geçen faşist yönetim yeni Türk harflerine karşı savaş açtı ve Türk harfleriyle yayın yapan tüm yerli Türkçe gazetelerini kapattı. Yeni yazıyı savunan Türk aydınları çeşitli yollarla sindirildi. Türkçe dersler azaltıldı ve eski harflerle yazı ile Bulgarca teşvik edildi.

20 Aralık 1929 tarihli Deliorman gazetesinde yayınlanan bir mektupta 15'ten fazla köyde kaza maarif müfettişinin teşviki ve bazı nahiye sekreterliklerinin tazyiki ile Türk halkının rızası alınmaksızın mekteplerin kapatıldığı ve Türk öğrencilerin Bulgar okullarına gitmek zorunda bırakıldığı belirtilmektedir.⁴²

Bu uygulamalar 1930 yılında yaygınlaşmıştır. Bulgar müfettişleri çeşitli gerekçeler ileri sürerek, özellikle dağ köylerindeki Türk okullarını kapatıyor veya bu okulları resmi Bulgar okullarına çeviriyorlardı. 1929 yılında Bulgaristan'da Türkler' in yaptığı Milli Kongre'de kapatılan Türk okullarının yeniden açılması yönünde kararlar alınmıştı. Bulgaristan Başbakanı, gerekli tedbirlerin alınacağı yönünde söz veriyordu; ama öte yandan Türk okullarının kapatılması hareketi sürdürülüyordu. Deliorman Gazetesi 28 Mart 1930 günü, "Yedi Türk Mektebi Kapatıldı" diye başlık atmıştı. Bu habere göre Bulgar makamlarınca bu mekteplerin kapatılmasına sebep olarak köylünün fakirlik yüzünden Bulgar öğretmeni tutamaması ve bazı mektep binalarının da sıhhi olmaması gösterilmiştir.⁴³

Kapatılan Türk okulları açılmıyor, yeni yeni Türk okulları daha kapatılıyordu. Okul kapatmayla ilgili haberler birbirini izliyordu. Deliorman Gazetesi 28 Temmuz 1930 tarihli 32. sayısında, Rodoplar Bölgesi'nde Eğridere Türk Okulu ile Hatiboğulları Belediyesi'ne bağlı Emirler Köyü Türk Okulu'nun da kapatıldığını duyuruyordu. Gazete, Sancak maarif müfettişlerinin emirleriyle Osmanpazar, Şumnu, Rusçuk vb. yörelerde 80 – 100 Türk köy okulunun kapatıldığını, bu hareketin Bulgaristan Türkleri için milli bir felaket halini aldığını belirtiyor ve Şumnu Sancağı Eğitim Müfettişliği'nin Türk okulu kapatma emirlerinden birini naklen yayımlıyordu:

⁴¹ A.e., s. 94.

⁴² A.e., s. 93.

⁴³ Şimşir, a.g.e., s. 142.

“...Türk Mektep Encümeni Reisine,

Sancak Maarif Meclisi’ nin kararı ve...No.’ lu protokolu mucibince...ve Maarif Ministerliğinin...No.’ lu emriyle 15.9.1930 tarihinden itibaren köyünüzdeki hususi Türk mektebi kapatılmaktadır. Mecburi tahsil mucibince Türk çocukları 15.9.1930 tarihinden itibaren köyünüzde açılacak olan milli ilk mektebe devam edeceklerdir.”⁴⁴

Deliorman Gazetesi’nin 16 Temmuz 1931 tarihli sayısında bir yıl içerisinde bir tek sancakta 156 Türk okulunun kapatıldığı bildirilmektedir.⁴⁵ Türk okulları çoğunlukla “Milli Okul” yani Bulgar okulu yapıyor, okulun mal varlığı da millileştirilen ya da Bulgarlaştırılan bu yeni okula geçiyordu.

10 Mayıs 1933 günü Türkiye Dışişleri Bakan Vekili Şükrü Kaya, Ankara’ daki Bulgar elçisine on iki maddelik bir muhtıra verdi. Bulgaristan’daki Türk azınlığına yapılan baskıları madde madde Bulgaristan elçisinin dikkatine sundu. Muhtıranın ikinci maddesi kapatılan ya da Bulgarlaştırılan Türk okullarıyla ilgiliydi. Bulgaristan’ın çeşitli bölgelerinde Türk okullarının önemsiz sebeplerle Bulgar makamlarınca kapatıldığı belirtilmiştir. Kapatılan Türk okullarının listesi muhtıraya eklenmişti.

Tablo 1.7. Bulgar Resmi İstatistiklerine Göre Bulgaristan’da Türk Okulları
(1921 - 1944)

Ders Yılları	İlk Okullar	Orta Okullar	Toplam
1921 - 1922	1673	39	1712
1928 - 1929	922	27	949
1936 - 1937	518	27	545
1943 - 1944	397	27	424

Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri : (1878-1985)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 149.

Okul sayısındaki bu azalma göçler yüzünden değil Türk okullarının kapatılması ve Bulgarlaştırılması yüzünden olmuştur. Yirmi yıllık bir süre içinde Türk okullarının sayısı dörtte bire düşmüştür. 1940’lı yıllarda Türk azınlığına yönelik eğitim politikası iyice belirginleşti ve okullar teker teker kapatılmaya devam etti. 1943 – 1944’te okul sayısı 1936 – 1937’ye göre yüzde 40, öğretmen sayısı yüzde 41 azaldı.⁴⁶ 16 Kasım 1943 tarihli Trakya Umum Müfettişi Abidin Özmen’in yazısında,

⁴⁴ A.e., s. 143

⁴⁵ A.e., s. 146.

⁴⁶ Memişoğlu, a.g.e., s. 19,20.

1940 yılında Romanya'dan Bulgaristan'a geçen Güney Dobruca'da ki 100 kadar Türk okulunun kapatıldığı Dışişleri Bakanlığı Arşiv'inde bulunmaktadır.⁴⁷ 1934 – 1944 yılları Bulgaristan Türk eğitiminin o güne kadar görülen en karanlık dönemi oldu. Bu on yıl içinde okul çağındaki Türk çocuklarının yüzde 75 kadarı okula gidemedi. 1250 kadar Türk okulu, 12 Türk ortaokulu kapatıldı. Köylerde hemen hemen hiç Türk okulu bırakılmadı.

27 Eylül 1946 tarihinde Bulgaristan Türk azınlık okulları toptan devletleştirildi. O zamana kadar bu okullar “özel okul” statüsünde idi. Okullar Türk toplumunun kendi malı iken Bulgaristan Devleti'nin malı haline dönüştüler. Türk okul encümenlerinin kasaları, Türk okul tarlaları, okulların diğer malı, mülkü, parası Bulgar okul fonuna devrediliyordu. Okul binaları, içindeki tüm demirbaşı, araç ve gereçleriyle karşılıksız belediyelere teslim ediliyordu. Yeni Bulgar rejiminin ilk yıllarında bu devletleştirme olayı, Türk azınlığı bakımından çok önemli bir gelişmeydi. Bu karar ile bir tarih sayfası kapanmış oluyordu. Osmanlı İmparatorluğu döneminden bu yana yıllardır Türk azınlık okullarının statüsü hiç değişmemişti. Berlin Antlaşması, 1909 İstanbul Sözleşmesi ve Neuilly Barış Antlaşması'nda bu okulların hakları her zaman korunmuştu. Bulgar komünist rejimi, Türk azınlık okullarının kökleşmiş özel okul statüsünü değiştirme ve bu okullara toptan el koyma yoluna saparken, bunun Türk azınlığının yararına olacağını ileri sürdü. İddiaya göre Türk cemaatinin üzerinden ağır bir yük kalkacak, Türk öğretmenler daha geniş haklara kavuşacak, Türk okullarının denkliği sağlanacaktı. Ders kitaplarını da devlet bastıracaktı. Kendi okullarını kendi yaşatan Türk toplumu yoksul düşmüştü. Türk öğretmenlerinin zor durumda oldukları, Bulgar öğretmenlerinden daha az maaş aldıkları ve güvencelerinin eksik ve yetersiz olduğu da acı bir gerçektir. Türk okulları devletleştirilince, Türk öğretmenlerinin bütün bu özlemlerine kavuşacaklarını söylemek akılları çelebilen etkili bir propagandaydı.⁴⁸

⁴⁷ DBA-Trakya U.Müfettişliğinden Dışişlerine yazı, 16.11.1943,No.1691.

⁴⁸ Şimşir,a.g.e.,s.186,187

1.2.2.Bulgaristan Türkleri'nin Topraklarının Kooperatifleştirilmesi

19. yüzyıl sonlarına doğru Bulgaristan'da işlenebilen tarım topraklarının ve ormanların yüzde 60 – 70 kadarı Türkler'in elindeydi. Bulgar bilim adamları tarafından yapılan araştırmalara göre, 1874'de Kuzeydoğu Bulgaristan'da Türkler'in toplam olarak toprak mülkiyeti içerisindeki durumları şöyle verilmektedir.

Tablo 1. 8. 1874' te Kuzeydoğu Bulgaristan' da Türkler' e Ait Toprak Miktarı ve Oranı

Toprak Mülkiyet Türü	Str. Dimitrov' a göre	Sl. Draganova' ya göre
150 Dönümden Fazla Türk Mülkleri	37.455	150.399
150 Dönüme Kadar Türk Mülkleri	261.894	265.316
Türkler' in Elindeki Toplam Topraklar (dönüm)	299.349	415.715
Sayılan Toplam Toprak Mülkiyeti (dönüm)	541.860	692.797
Türkler' in Sahip Olduğu Toprak Oranı	%55	%60

Hüseyin Memişoğlu, **Bulgaristan Türkleri' nin Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Belleten, C. LVII, Aralık 1993, Sayı: 220'den **Ayrıbasım** , Ankara, [y.y.], 1994, s. 781.

1877 – 1878 Harbi'nden sonra Bulgaristan'da Türkler'in sosyo-ekonomik yapısında sanayici ve tüccar gibi faaliyetlerde bulunanları sayısı çok azdır. Türkler'in yüzde 90'ı köylerde yaşıyordu ve çalışan kısmın yüzde 90'ı tarımla uğraşıyordu.

Bulgaristan komünizmi bir sistem olarak kabul etmeden önce, Türk azınlığı kendi topraklarında tarım ile iştigal etmekte ve refah içerisinde sayılabilecek bir hayat sürmekteydi. Orta halli çiftçiler köylü ahalisinin yüzde 95.73'ünü oluşturuyordu.⁴⁹ Bu kesim başlıca kendi ihtiyaçlarını karşılayan tarım ürünlerini kendi alın teriyle üretiyorlardı. Devlete ve bankalara olan borçlarını ödeyebilmek için de ürettikleri ürünün pek az bir kısmını pazara çıkarıyorlardı. Yani küçük çiftçi zümresi kendi kendine yeter sayılabilecek bir durumda idi.

Komünist sistemin kabulünden sonra tarımda da örgütlenmeye gidildi ve Bulgaristan, özel mülkiyete dayalı ekonomik sistemden devletçi sosyalist sisteme

⁴⁹ Aynı makale, s. 787.

geçti. Çıkarılan yasalar, arazinin ve tüm üretim araçlarının kolektifleştirilmesine, Türk azınlığının tarım işçisi durumuna gelmesine ve en ağır işlerde çalışmasına neden oldu. “TZKS” adıyla gerçekleştirilen bu kolektifleştirme ile büyük çoğunluğu çiftçi olan Bulgaristan Türkleri’nin toprakları ellerinden alınmıştı. Emek Kooperatif Tarım İşletmeleri’nin (TZKS) kurulması düşüncesi daha 1945’de ortaya konuldu ve uygulama sınırlı çevrelerde rağbet gördü. Köylünün büyük kısmı küçük işletmelerinde güç durumda da olsa bu uygulamaya hiçte sempati duymadılar. Bu durum bir kaç yıl böyle sürdü. Komünist Partisi’nin 5. Kongresi (1948) kararları doğrultusunda kaba güç kullanılarak kooperatifleşmede “kitleleştirme” hareketi başlatıldı ve 1948’den 1959 yılına kadar toprakların yüzde 96’ sı kooperatifleştirildi.

1949’dan sonra Türkler’ in tarlalarının ellerinden alınıp kooperatifleştirilmeye başlanmasıyla Türkler’in göç hareketi hızlanmıştır. Bulgaristan Türkleri geleceklerinin tehlike altında olduğunu hissetmekte idiler. Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye ulaştırılan bir dilekçede naklen bir Bulgaristan Türk’ü şunları söylüyordu:

“Burgaz vilayetinin Aydos kazasına mensup Macarlar karyesinde 140 haneden mürekkep olan halk Türkiye’ye hicret etmek istiyorlar. Hicret etmenin sebepleri ise şunlardır:

Birincisi, tarlalarımızı koperatsiya (kooperatif) yaptılar, hatta hükümet tarafından bir heyet ayrıldı. Bu işler için bizi de işlemek (çalışmak) için kandırıyorlar. İkincisi, mekteplerimizde diniye ve Kuran okutulmuyor, ilerde dinimizi unutturacaklar. İşte bu zorluklar karşısında kaldık, ne yapacağımızı şaşırдық, sancağımız olan Türkiye' ye hicret etmemizi gözümüze aldık. Kabul etmenizi rica ederiz. Muhterem İsmet İnönü Hazretleri, bütün İslam halkını kurtaracak ancak sizlersiniz. Sayilerinizi, var olmanızı ulu Tanrı' dan rica ile gece ve gündüz dua etmekteyiz. İnşallah ulu Tanrı cümle İslamiyeti Türk sancağına kavuştursun amin. Kolu bükülmez Türk vatandaşlarımıza selamlarımızı sunarız. Bu gözyaşı ile yazdığımız ricalara nazarı dikkatinizi dileriz.”⁵⁰

Yüzde 90’ı tarımla uğraşan Bulgaristan Türkleri bu politikadan kötü bir şekilde etkilendi. Türkler’in özel mülkiyeti kolektifleştirilince köydekiler kendi tarlalarından, bağlarından, bahçelerinden; şehirdekiler ise kendi özel dükkanlarından, atölyelerinden, işletme yerlerinden yoksun kaldılar.

⁵⁰ Şimşir, a.g.e., s. 215.

1.2.3. Bulgaristan’ da Kurulan Yeni Rejimin Baskıları ve Siyaseti

1.2.3.1. Bulgar Rejiminin Milli ve Ekonomik Baskıları

2. Dünya Savaşı yıllarında Bulgaristan’da “Büyük Bulgaristan” iddiaları yeniden ortaya çıkmıştı. En büyük azınlık olan, eğitim düzeyi geri ve genellikle köylerde kapalı toplum durumundaki Türkler, sadece vergi veren, yol yapan, askerliklerini ormanlarda ağaç kesimi gibi çalışma alanlarında yapan, ikinci sınıf vatandaş olarak görülmüşlerdir.⁵¹

15 Ekim 1944’te iktidara gelen yeni yönetim, ağır vergiler alıyor, büyük çoğunluğu köylü olan Türkler’e ürünlerinin önemli bir bölümünü devlete vermesi için baskılar yapıyor, eski rejimde olduğu gibi Türk çocuklarını “Trudovak” adı verilen işçi asker taburlarına alıp çok ağır işlere koşuyor, okul çağındaki Türk çocuklarını da “Brigadir” adı verilen kısa süreli işçi taburlarına alıp çalıştırıyordu. Trudovak adı verilen iş kamplarında Türkiye aleyhine propaganda yapılmakta idi. Türk gençlerine Türkiye’ ye göçmeleri halinde Türk Hükümeti tarafından Kore’ deki savaşa gönderilecekleri söylenmektedir. Gençler bu şekilde kandırılarak bu kamplarda çalışmaya zorlanmaktadır.⁵²

Bulgaristan’ın ilk komünist başbakanı olan Georgi Dimitrov’un 16 Şubat 1946’ da yaptığı konuşmasında Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’daki tüm izlerinin silineceğini bildirmesi, “tek milletli” Bulgar Devleti yaratma kararının ve Bulgaristan Türkleri’ne yapılacak baskıların habercisi olmuştur.

Bulgar yetkilileri 1947 yılında hiç sebepsiz olarak Türk azınlığının ileri gelenlerini ve aydınlarını toptan tutuklamaya başladılar. Yeni rejimin Türk halkına kuşkuyla bakması ve tutuklamalara girişmesi, Türkler arasında derin bir korku ve kaygı yarattı. Türk öğretmenlerinin, Türk din adamlarının, Türk esnaf - sanatkarlarının ve hatta Türk okul çocuklarının sistematik olarak toplantılara çağırılmaları ve kurslardan geçirilmeleri yoluyla komünizm doktrininin aşılarmaya çalışılması Türkler’in endişelerini biraz daha arttırdı.⁵³

⁵¹ O.Suat Özçelebi, “**Bulgaristan’ daki Türk Azınlığı Açısından Türk - Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu**”, İstanbul, [y.y.], 1991, s. 61.

⁵² **Cumhuriyet**, Sayı:9306 (4 Haziran 1951), s. 3.

⁵³ Şimşir, **a.g.e.**, s. 213,214.

Ocak 1948’de toplanan BİP* Merkez Komitesi, Türk azınlığının güven duyulmayacak bir unsur olduğuna ve ihraç edilmesi gerektiğine karar vermişti.⁵⁴ Eylül 1949’da Bulgar Hükümeti tutum değiştirdi. Göç etmek isteyen Türkler’e daha kolay pasaport vermeye başladı ve göçü körükledi.

Cumhuriyet Gazetesi’nde bir göçmen ile yapılan röportaja göre Bulgar Hükümeti, “Marat” usulü ile Bulgaristan Türkleri’nin elinden tüm mallarını almaktadır. Bulgaristan Türkleri 120 levaya malettiği buğdayı hükümete 19 – 23 levaya satmakla mükelleftir. Yine aynı röportaja göre Bulgaristan Türkleri dinsiz hale getirilmeye çalışılmakta ve herkese zorla Bulgaristan Başbakanı Georgi Dimitrov’ un idealleri aşılacaktır. Okullarda çoğunlukla Rus Lideri Stalin öğretilmekte ve Türkiye kötülenmektedir.⁵⁵ Yine aynı gazetenin başka bir sayısında Bulgarlar’ ın zengin Türk ailelerini önce tespit ettiklerini sonra da bu aileleri yok etmeye başladıkları bildirilmektedir. Bu zengin ailelerin dahi yol inşasında çalıştırıldığı, genç kızlara taş kırıldığı, camilerin kapatıldığı ve Türkler’in hiçbir zaman komünist olamayacağına Bulgarlar tarafından anlaşıldığı da söylenmektedir.⁵⁶

1.2.3.2.Bulgar Hükümeti’ nin Yeni İskan Politikaları

1877 – 1878 yıllarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu’nun çekildiği topraklar üzerinde Bulgarlar’ın iskan politikaları oluşmaya başladı. 1877 – 1878 Harbi sonrasında Ruslar Bulgaristan Türkleri’nin topraklarının zapt edilmesine göz yummuşlardır. 1950’ye doğru kolektifleştirme ile tüm Bulgaristan Türkleri’nin topraklarına el koyulmuş ve göçe zorlanmışlardır. Kolektifleştirme politikası sonucu tarım ve meslek kooperatiflerinden artakalan Türk nüfusu özellikle gençler başka bölgelere, başka sektörlere yöneltildi. Bu da kırsal alanlardan kentlere doğru Türk bölgelerinden başka bölgelere bir göç akımına neden oldu.

* Bulgaristan İktidar Partisi

⁵⁴ Hacıoğlu, **a.g.e.**, s. 31.

⁵⁵ **Cumhuriyet**, Sayı:9364 (1 Eylül 1950), s. 1,3.

⁵⁶ **Aynı gazete**, Sayı:9389 (26 Eylül 1950), s. 5.

1947’de Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı, Bulgaristan’ın güneydoğu sınırının güvenliği için, Arda nehri vadisinde yaşayan Türk nüfusunun, Türkiye’ye göç ettirilmesi dahil, çeşitli önlemlerle azaltılmasını öngörmüştü.⁵⁷

Bulgaristan, Romanya’dan 1940 yılında aldığı üzerinde 150.000 Türk’ün yaşadığı bereketli Güney Dobruca’da geniş çapta toprak ıslahı ve kolektif çiftlikler kurma çabalarına girişmişti. 7 Mart 1950’de Bulgaristan Tarım Bakanlığı her bölgede ve çok kısa bir süre içinde kolektif çiftliklerin kurulması ve köylülerin bu çiftliklerde toplanmaları kararını verdi. Bunun sonucu olarak Mayıs ve Eylül ayları arasında Bulgaristan’daki kolektif çiftlik sayısı 1615’ten 2053’e çıktı. Ayrıca Bulgar Hükümeti 1944’den beri uygulamakta olduğu tarımda makineleşme hareketine 1950 yılının başında büyük bir hız vermişti ve özellikle Dobruca’da insan gücünden geniş ölçüde tasarruf sağlamıştı. Bütün bu gelişmelerin bir sonucu olarak büyük çoğunluğu toprak üzerinde çalışan Türk azınlığının, kolektivizasyon hareketi ile toprağı ellerinden gitmiş ve makineleşme ile de çoğu işsiz kalmıştı.⁵⁸ Londra, Daily Telegraph Gazetesi’nden aktarılan bilgilere göre Bulgaristan Türkleri kolektif çiftlik teşkilatına kolayca iştirak edememektedirler.⁵⁹ Bu nedenlerle Bulgaristan, bünyesinde eritemediğı ve çabalarında frenleyici bir unsur olarak gördüğü bu Türk azınlığından kurtulmak istemiştir. 250 bin Türk’ü göçe zorlamasının temel nedenlerinden biri budur.

Türk sınırına yakın ikamet eden Bulgaristan Türkleri 1940’lı yıllardan sonra Bulgaristan’ın daha iç kısımlarına gönderilmişlerdir.⁶⁰ Belgrad Bağımsız Politika Gazetesi başyazısında Bulgarlar’ın, Türkler’in göç ettikleri yerlere Pirine’deki Makedonyalıları getirebilmek için yer hazırlamaya çalışmakta oldukları iddia edilmektedir. Gazeteye göre Yugoslav azınlıkların da Yugoslavya sınırından kaldırılıp, Türkler tarafından boşaltılacak yerlere iskan ettirilmek istendiğı söylenmektedir.⁶¹ Bulgaristan, Türk azınlığını fazlalık olarak görmekte ve onların yaşadıkları yerlere göz dikmektedir. Bulgarlar sınırlarını daha güvenli hale getirebilmek, işsizliğin önüne geçebilmek ve verimli topraklar üzerinde modern

⁵⁷ Hacıoğlu, **a.g.e.**, s. 31.

⁵⁸ Özçelebi, **a.g.e.**, s. 65.

⁵⁹ **Ulus**, Sayı:10521 (11 Ekim 1950), s. 3.

⁶⁰ Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 19.

⁶¹ **Ulus**, Sayı:10515 (5 Ekim 1950), s. 1,3.

tarım yöntemleri kullanabilmek için Türkler'in iskan bölgeleri üzerinde çeşitli planlar tasarlamaktaydılar.

1.2.4. Sovyetler Birliği' nin Kışkırtmaları

1.2.4.1. Sovyetler Birliği' nin İzlediği Genel Politikaların Etkisi

Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikaları, komünist ihtilalinin Bulgaristan' dan yapılan göçler ile Türkiye'ye taşınmasını tasarlıyordu. Temelinde de Panslavizm'in yayılmacı hayalleri yatıyordu.⁶² Boğazlar ile Balkanlar'a egemen olabilmek ve ılık denizlere inebilmek Sovyetler Birliği'nin ana hedeflerinden bazılarıydı. Sovyetler Birliği, komünizmi, hedeflerini gerçekleştirmede bir araç olarak kullanmaya çalışıyordu.

1948 yılından sonra Güneydoğu Avrupa'daki olaylar Sovyetler Birliği'nin istemediği bir yöne sürüklenmekteydi. Yunanistan'da iç savaş sona ermiş, bu devleti Balkanlar'da kurulmak istenen blok içine almak mümkün olmamıştı.

Sovyetler Birliği 'nin Balkanlar'da önemli ve etkili bir koz olarak kullanmak istediği Yugoslavya, Kominform'dan atıldıktan sonra batıya kaymaya başlamış, Moskova'nın himayesinde kurulmak istenen Güney Slavları Federasyonu için çalışmalar durmuştu.

1950 Mayıs ayında Türkiye'de iktidara Demokrat Parti'nin gelmesi ve yeni Türk Hükümeti'nin batıya açık bir dış politika izlemesi Sovyetler Birliği'ni Türkiye' nin aleyhine faaliyetlere yöneltti. Bu amaçla Rusya bir piyonu olarak kullandığı Bulgaristan Hükümeti vasıtasıyla, 250.000 Türk'ün göçe zorlanmasını istedi. Bu göçmenler Türk Hükümeti'ni kuruluş anında sıkıntıya sokmak ve ekonomisini ağır bir yük altında bırakmak için kullanılmıştır.

CHP Genel sekreteri Kasım Gülek de Ulus Gazetesi'ne verdiği demeçte bu göçün Türkiye üzerinde politik baskı yaratmak için zorlandığını belirtmektedir.⁶³ Aralık 1950 tarihinde Bulgar ordusunda yeni bir yemin kabul edilmişti. Bu yeminde 1878'de Bulgaristan'ı Türk hakimiyetinden ve daha sonra faşizmden kurtaran Rusya'

⁶² Ahmet Tacemen, **Bulgaristan Türkleri: 1879-1990**, Adana, [y.y.], 1991, s. 23.

⁶³ **Ulus**, Sayı:10512 (2 Ekim 1950), s. 3.

ya, Sovyet halk tekniğinin öğrenilmesine vesile olan Stalin'e minnet ve şükran borcu tekrarlanmakta idi.⁶⁴ Bu arada Rus subayları Bulgar ordusunda başlıca mühim mevkileri işgal etmekteydi. Cumhuriyet gazetesinin 28 Ağustos 1950 tarihli haberine göre bu subayların sayısı 300 – 400 civarındadır. Bu bilgiler Rusya'nın Bulgar ordusu üzerinde de bir denetim sağladığının en önemli kanıtlarıdır.⁶⁵

1950 – 1958 yılları arasında Bulgaristan'dan 154.393, Yugoslavya'dan 120.182 kişi Türkiye'ye göçmüştür. Bu göçlerin en önemli nedenlerinden biri de, Ruslar'ın Balkanlar' a yaydığı komünist rejimdir. Komünist rejimin getirdiği dini baskılar kolektifleştirme sebebiyle Türkler tarafından olumsuz karşılanmıştır. Haklı olarak gösterilen tepkiler nedeniyle kötü muamele ve baskıya maruz kalan Türkler, Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bulgaristan'da olduğu gibi Yugoslavya'da da Türkler'in topraklarına komünist rejim tarafından el konulmuştur.

Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikaları, gerek din ayrımı gerek soy ayrımı gerekse rejim ayrımı üzerine kuruluyordu. Ancak ayırım ne olursa olsun amaçları sınırlarını ve egemenlik alanlarını genişletebilmektir. Çıkan bir habere göre Rusya'nın genel politikaları şu şekildedir:

“...Demirperde gerisindeki bütün memleketlerde İslamlık aleyhtarı bir siyaset takibine başlandığı söylenmektedir. Bu faaliyetler evvelce Hıristiyanlar ve Yahudiler aleyhine takip edilen siyasetin bir parçası olup, Kremlin' in idaresi altındaki her yerden her çeşit din telakkisini söküp atma siyasetinin bir neticesidir...”⁶⁶

Ayrıca Washington Mülteci Teşkilatı tarafından yayınlanan raporda, Moskova'nın emri ile Avrupa' da 8 milyondan fazla insanın ev ve barklarından çıkarıldıkları iletilmektedir.⁶⁷

1.2.4.2. Kore Savaşı'nın Etkileri

II. Dünya Savaşı sonrası ikiye ayrılan Kore'nin kuzeyinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, güneyinde ise Amerika Birleşik Devletleri hakimiyeti oluştu. Bu iki büyük devlet, Japonya'dan aldıkları Kore toprakları üzerinde yerli ama kendilerine bağımlı hükümetler kurduktan sonra, 1948 – 1949 yıllarında askerlerini

⁶⁴ Aynı gazete, (2 Aralık 1950), s. 1,5.

⁶⁵ Cumhuriyet, Sayı:9360 (28 Ağustos 1950),s.1,3

⁶⁶ Aynı gazete, Sayı:9392 (29 Eylül 1950), s. 1,3.

⁶⁷ Aynı gazete, Sayı:9455 (8 Aralık 1951), s. 5.

çektiler. Böylece Sovyetler Birliği yanlısı Kuzey Kore ile Amerika Birleşik Devletleri yanlısı Güney Kore kuruldu. 38. enlem aralarında sınır oldu.

Kuzey Kore’de komünist bir rejim kuruldu. Sovyet lideri Stalin’in desteğiyle Kuzey Kore birlikleri 25 Haziran 1950’de 38. enlemin güneyine doğru hareket etti ve Güney Kore’yi işgal etmeye başladı. Böylece Kore Savaşı resmen başlamış oldu. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kuzey Kore’yi saldırgan olarak kabul etti ve üye devletleri Güney Kore’ye yardım etmeye çağırdı. Amerika önderliğindeki Birleşmiş Milletler Konseyi, Güney Kore’nin işgalini önlemek için 15 üye ülkeden oluşan askeri birlik ile Kore’de savaşa girdi. Bu yardım çağrısına katılan ve askeri birlik gönderen ilk ülkelerden biri de Türkiye oldu.

Savaşta BM’nin etkisiyle Kuzey Kore yenilmeye ve geri çekilmeye başladı. Kuzey Kore’yi 38. paralelin kuzeyine iten BM kuvvetleri eski sınırlarda durmadı ve iki Kore’yi Güney Kore liderliğinde birleştirme amacıyla Kuzey Kore’yi işgale başladı; ancak Amerikan güdümünde bir Kore kurulması Çin’i ciddi bir şekilde tehdit ediyordu. 38. enlemin geçilmesi durumunda savaşa gireceğini açıklayan Çin Rusya’nın da desteğiyle, BM birliklerinin durmaması sebebiyle aktif olarak Kuzey Kore’yi desteklemeye başladı. Kore Savaşı artık Kuzey Kore – Güney Kore savaşı değil, Çin – Amerika Birleşik Devletleri – Sovyetler Birliği – Birleşmiş Milletler savaşı olmuştu. Çin, BM birliklerini geri püskürttü ve taraflar eski sınırlarına döndüler. Savaşın durağan bir nitelik alması tarafları barış görüşmeleri yapmaya itti.

Sovyet tehlikesine karşı müttefikler arayan ve bu sebeple NATO’ya girmek isteyen Türkiye, bu isteklerini daha kolay elde etmek ve Amerika’ya yakınlaşmak amacıyla Kore Savaşı’na bir tugay yollamıştır. Türk birliği Kore Savaşı boyunca Amerikan kuvvetlerine bağlı hareket eden tugay büyüklüğündeki tek birliktir. İlk olarak Ekim 1950’de Kore’ye gönderilen Türk tugayı, Ağustos 1954’e kadar Kore’de kalmıştır. Türkiye, Kore’ye başlangıçtan itibaren 4 tugay göndermiş, 721’i şehit, 672’si yaralı 98’i hasta ve 175’i kayıp olmak üzere toplam 1666 kişilik zaiyat vermiştir.⁶⁸ Amerika Birleşik Devletleri, Türkler’in Kore Savaşı’nda gösterdiği cesarete ve fedakarlığa karşılık 1952’ de NATO’ya kabul edilmesinde önemli rol oynamış ve çeşitli yardım paketleri çerçevesinde maddi yardımlarda bulunmuştur.

⁶⁸ Veli Yılmaz, **Siyasi Tarih**, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 1998, s.418

Görüldüğü gibi 1950 – 1951 yıllarında Bulgaristan Türkleri'nin göçünden daha birkaç ay önce Türkiye ile Rusya karşı cephelerde savaşmışlardır. Türkiye' nin Kore Savaşı'na Sovyetler Birliği'nin karşısında girmesi nedeniyle Rusya, Bulgar Hükümeti'ni bir maşa gibi kullanarak Bulgaristan Türkleri'ni göçe zorlamıştır. Rusya bu tutumuyla Türkiye'yi siyasi ve ekonomik bakımdan sıkıntıya sokmak istemiştir. 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin Kore Savaşı'na bir tugay göndermesi nedeniyle Bulgaristan da müttefiki Rusya'nın karşısında olan bu iktidarı güç durumda bırakmak istemiş ve öç almak istemiştir.

1.2.4.3. Türkiye' nin NATO' ya Katılmak İstemesinin Etkileri

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, devletlerin dünyada en güçlü iki devlet olan A.B.D. veya Sovyetler Birliği'ne yanaşmaya başlamasıyla uluslararası ilişkiler, hatta devletlerin iç meseleleri, bu iki devletten hangisine yaklaştığına göre şekil almaya başlamıştı. 1945 sonrası Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği ile, Türkiye'nin ise ABD ile işbirliğine gitmesi nedeniyle Türkiye, Sovyetler Birliği ve Bulgaristan ile ilişkileri olumsuz etkilendi.

ABD'de ilan edilen Truman Doktrini ile Türkiye'nin Marshall Planı'na bağlanması, Bulgaristan'ın 1947'de Sovyetler Birliği tarafından kurulan Kominform etki alanına çekilmesi ve Adnan Menderes'in başbakanlığı sırasında Türkiye'nin, o güne kadar ABD ve Sovyetler Birliği arasında tuttuğu tarafsız tavırdan vazgeçerek, ABD yanlısı politikalar gütmeye başlaması ile kutuplaşmalar belirginleştirmiştir.

Batılı devletler Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki genişlemesini engellemek gerekçesiyle aralarında NATO* ittifakını kurdular. Batı Avrupa Devletleri, tehdit oluşturan komünizm ve Sovyetler Birliği'ne karşı ortak bir askeri aygıt oluşturdular. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan politik ayrımında, amaç salt Sovyetler Birliği' ne karşı güvenlik değil, aynı zamanda Avrupa'nın güvenliği için A.B.D.'nin katkı koymasını sağlamak, Almanya'nın yeniden silahlandırılmasını bölgeye tehdit oluşturmadan gerçekleştirmektir.

9 Nisan 1949'da Washington Antlaşması ile kurulan NATO, kolektif bir savunma örgütü olarak bilinmektedir. Üye ülkeler herhangi bir üyenin toprak

* North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

bütünlüğü ve güvenliği tehlikede olduğunda bir araya gelmeyi ve herhangi birine saldırıldığında bu saldırıyı hepsine karşı yapılmış bir saldırı olarak kabul etmeyi taahhüt etmişlerdir.

İki Balkan ülkesi Yunanistan ve Türkiye'nin bu ittifaka girmek için çaba göstermesi, Sovyetler Birliği'ni bu ülkelerin aleyhinde planlara itmekteydi. Bulgaristan'ı avucunun içinde oynatan Rusya, Türkiye'nin NATO ve A.B.D.'ye yanaşması nedeniyle Bulgaristan'daki Türk azınlığının göçlerini tetiklemekteydi.

Türkiye 1952'de NATO'ya, Bulgaristan 1955'te Varşova paktına katıldı. NATO'nun kuruluşuna karşı, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu ülkeleri, kendi savunma anlaşmalarını yapmışlar ve soğuk savaş*'ın yol açtığı kutuplaşma iyice belirginleşmiştir. Bulgaristan Türkleri, hem Sovyetler Birliği tarafından etkilenen Bulgaristan iç siyasetinin hem de kutuplaşmanın yol açtığı zincirlemenin mağduru oldu.⁷⁰

1.2.5. Dini Kısıtlamalar

Bulgaristan 1878 Berlin antlaşmasından itibaren ele geçirdiği topraklardaki Rum kiliselerini Bulgar Eksarhlığı'na bağlamaya çalışıyordu. Bir kısım piskopos sorun çıkarsa da, olaylar genelde kan dökülmeden sonuçlanmıştı. Fakat Müslümanlar'ın din değiştirmeye zorlanmaları kilise değiştirme kadar kolay olmayacaktı. Din değiştiren bir Müslüman, karısından boşanmakta, ailesinden kalan mirası alamamaktaydı. Ayrıca Müslümanlar için vaftiz edilmek ölene kadar lanetlenmek anlamına gelmekteydi.

Bulgarlar topraklarında yaşayan Müslüman Türkler'i ve Pomaklar'ı din değiştirmeye zorluyorlardı. Bu din değiştirme olayı şöyle gerçekleşiyordu; Bulgar komitacıları ve papazlardan oluşan ekipler Müslüman köylerine gidiyor, insanları sıraya soktukten sonra onlara Bulgar isimleri veriyor ve her birinin alnına kutsal suyu sürüp vaftiz ettikten sonra ellerindeki domuz etinden yapılmış sucuktan bir parça yemeye zorluyorlardı. Daha sonra bu kişi Hıristiyan olmuştur diye verilen bir vaftiz belgesiyle merasim sona eriyordu. Bundan sonra erkeklerin fes giymesi, kadınların da çarşafı dolaşmaları yasaklanıyordu.⁷¹ Bulgar askerleri nerede bir fes giyen birini

* Soğuk savaş, özellikle baskın iki iktidar odağının karşılıklı tehditlerinin ve bu tehditleri kullanarak dünyada hakimiyet kurma çekişmesinin on yıllar süren dönemidir.

⁷⁰ Hacıoğlu, a.g.e., s. 32,33.

⁷¹ Ağanoğlu, a.g.e., s. 88

yakalasalar, fesine haç resmi çizerek taciz ediyorlardı. Bulgaristan'da yaşayan Müslümanlar (zorla Ortodoks yapılanlar) dövülüyor, kadınların peçeleri açılıyor, kadınlar zorla kiliseye götürülüyordu.

1913 yılından itibaren yapılan kötü muamelelerden dolayı müslüman halk çeşitli makamlara şikayet dilekçeleri yazıyordu. Bu dilekçelerden iki tanesi İngiliz makamlarına dahi ulaşmıştır. Bu dilekçelerde, camileri açmama ve zorla din değiştirme politikaları sürerse Bulgaristan'dan göç etmek zorunda kalacakları da açıkça belirtilmekteydi.⁷²

1944'ten sonra Bulgaristan'daki Türk azınlığın ibadet yerleri olan camilerin bir kısmı kapatıldı ve camiye gidenlere baskı yapıldı. İbadet tepkiyle karşılandı ve dinsizlik propagandası yapıldı. Örf ve adetlere, sünnete, evlenmeye ve cenaze törenlerine dahi müdahale edildi.

Camilerin minaresi yıkılarak çan kulesi ekleniyor, bazılarının da hilalleri sökülüp yerine haç yapılarak kiliseye dönüştürülüyordu. Bu kiliselere pazarları gelmeyenler her seferde 15 altın lira para cezasına çarptırılmakta, bu hususta ısrar edenler gizlice idam edilmekteydi. Yıkılan camilerin tamirine de izin verilmemekteydi. Bunlarla da yetinmeyen Bulgarlar, Türk azınlığın dini esaslar doğrultusunda ölüleri gömmelerini, bayram yapmalarını, kurban kesmelerini ve çocuklarını sünnet ettirmelerini yasaklamıştır. Sünnet aleyhinde sürekli propaganda yapılmaktadır. Ailelerin çocuklarını sünnet ettirmemesi için senet imzalatılmakta, sünnet yaptıranlara ve bayramlaşanlara para – hapis cezası verilmektedir.⁷³

Bulgaristan'da Türkler için din özgürlüğü, dini medreseler ve Müslüman din adamları bırakılmamıştı. Çünkü gitgide mevcudiyetleri, Bulgaroslavı siyasetine verdikleri tavizlere bağlanıyordu. Din yerine hurafeler ve Bulgarlar tarafından yönlendirilen yılda 15 – 20 mezun veren birkaç medrese kalmıştı. Din dersleri okullarda yasaklandı (1948). İmam hatip okulları kapatıldı (1948). Namaz hocaları, köylerde çocuklara Kuran-ı Kerim'i öğretmiyorlar, sadece cemaate namaz kıldırabiliyorlardı.⁷⁴ Bulgarca öğrenim görmeye zorlanan Türk öğrencilerine kısıtlı olarak din dersi verilebildi.

⁷² Ağanoğlu, a.g.e., s. 88.

⁷³ Özbir, a.g.e., s. 44.

⁷⁴ Tacemen, a.g.e., s. 22,32.

1929 yılında Sofya’da Milli Kongre’de dile getirilen, müftülerin* Bulgarlar tarafından değil Müslüman halk tarafından seçilebilmesi isteği Bulgar Hükümeti tarafından hiçbir zaman önemsenmedi. İstedikleri kişileri Başmüftü yapıyorlar ve bu kişileri kukla olarak Bulgaristan Türkleri’ ne ve Türkiye’ ye karşı kullanıyorlardı. Bulgar komünist yöneticileri de başa getirdikleri müftüleri kendi propagandalarını yapmakta kullandılar.⁷⁵

Bulgar yönetimi antlaşmaları görmezlikten gelip, azınlık haklarının yanı sıra dini ve insani hakları da hiçe saymaktadır ve bir an önce “tek milletli Bulgar Devleti yaratma” hedefine ulaşmak için böyle bir politika izlemektedir.

* Bulgaristan Türkleri’ nin en eski örgütlerinden biri müftülüklerdir. Bunun tarihi imparatorluk dönemine dayanır. Her Müslüman toplum gibi Rumeli Türkleri’ nin de camilerde imamları, kasabalarda müftüleri ve bir de şeriat hukukuna göre hüküm veren kadıları vardı. İlerleyen yıllarda kadılık sistemi kaldırıldı ve kadının görevleri müftüye devredildi. Bulgaristan müftüleri tarafından sancak müftüleri arasından seçilen başmüftünün bütün Bulgaristan Türkleri üzerinde denetim yetkisi vardı. Bulgaristan’ daki müftülerin işlemlerini, cami, mescit, vb. İslam dini kurumlarını ve bu kurumların çalışanlarını teftiş etmek Başmüftü’ nün görevleridir.

⁷⁵ Şimşir, **a.g.e.**, s.73,74.

II. BÖLÜM

1950 – 1951 GÖÇÜNÜN OLUŞUMU, ANALİZİ VE HUKUKİ BOYUTU

2.1. 1950 – 1951 Göç Süreci

2.1.1. Bulgaristan Hükümeti'nin Türkiye'ye Verdiği 10 Ağustos 1950 Tarihli Nota ve Göçün Başlaması

1950 yılı başlarında Türk Hükümeti, Bulgaristan'daki Türkler'i göçmen olarak alma konusunda izlenecek politikanın oluşturulmasına çalışılırken 10 Ağustos 1950 günü Bulgaristan'dan 304.50.1. sayılı bir nota aldı. Karşılıklı notalaşmalarla geçecek süreçte Bulgarların tutarsız göç politikaları sürekli sıkıntı konusu oldu. Bulgaristan Hükümeti bu notada, sert ve kesin ifadelerle Türk Hükümeti'nden Bulgaristan'da bulunan 250 bin Türk'ü üç ay içerisinde göçmen olarak kabul etmesini istiyordu. Türkiye ile Bulgaristan ilişkileri bu notayla daha da kötü bir sürece girmiş oldu. Türkiye'ye verilen ilk Bulgar notası şu şekildeydi¹:

“Bulgar Halk Cumhuriyeti Dış Bakanlığı, Türk Sefaretini muvakkaten idare etmekte bulunan maslahatgüzara aşağıdaki izahatı vermektan şeref duyar:

Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümeti, kendi prensiplerine sadık kalarak Bulgar vatandaşları arasında din, milliyet ve siyasi kanaatlerini ayırt etmeyerek müsavi haklar temin etmektedir. Sosyalist prensiplerine istinaden bütün halk tabakalarının cumhuriyet içinde serbestçe gelişmelerini temin eder. Bulgaristan Halk Cumhuriyetleri ekalliyet ilk, orta ve lise okullarının fazlaşmasını arzu eder. Ekalliyet mekteplerinin idaresini Bulgaristan Halk Cumhuriyetleri Hükümeti üzerine almakla beraber aynı karar Türk ekalliyet mektepleri üzerinde de tatbik eder. Bulgaristan Halk Cumhuriyetinde yaşayan Türk azınlığının isteklerine uyararak Bulgar Hükümeti fiilen isbat etmiştir ki, 1925 Türk – Bulgar anlaşmasına riayet etmiştir. Bu muahede ahkamina göre her iki hükümet de göç etmek isteyenlere mani olmayacaktır. Harp durumunun sona ermesiyle Bulgar Hükümeti kendi idari makamlarına verdiği bir emirle Türk ırkına mensup kimselerin kendi arzularıyla hicret etmek istedikleri takdirde bu gibilere pasaport verilmesini emretmiştir. Bunun neticesi olarak göç etmeği arzu edenlerin miktarı 250 binden fazladır. Bugüne kadar bunlardan yalnız 54028 kişi Bulgar makamlarına müracaat ederek pasaport almışlardır. Bulgar Halk Cumhuriyeti Hudutları içinde bulunan ve hicret etmek için haklarında tanzim edilen beyannameler Türk Hükümeti tarafından Türkiye halkı arasında Bulgar Hükümeti aleyhine bir hoşnutsuzluk ve düşmanlık tevhit etmek gayesiyle propaganda vesilesi yapılmıştır. Göç arzusunu izhar edenler tedrici surette mallarını satmışlar fakat bundan sonra Bulgaristan' da geçirdikleri aylar zarfında sefalet çekmişlerdir.

Sofya' daki Türk Sefareti iki seneden beri yersiz ve mesnetsiz bir takım ithamlarıyla Türk azınlığının Bulgar Halk Cumhuriyeti aleyhine hoşnutsuzluk ve düşmanlığı celbetmek için gayret sarfediyordu. Aynı zamanda Türk idari makamları bir takım güçlükler çıkararak iyi münasebetlerin

¹ Ulus, Sayı: 10473 (24 Ağustos 1950), s. 1,5.

devamına mani olmaktadır. Sofya, Filibe ve Varna' da bulunan Türk konsoloslukları 1925 Türk - Bulgar anlaşmasında bulunmayan bir takım istekleri ileri sürmektedirler. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti hudutları içinde yaşayan Türklerin siyasi akideleri, Türkiye'de akrabaları bulunup bulunmadığı, bulunanların birer beyanname ve taahhütname ile işlerini deruhte edeceklerine dair talepler vesaire zikre şayandır. Bu cihetler Türk Sefaretini muvakkaten idare edenle Bulgar Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakan Yardımcısı Gospodin Evgeni Kamenev'in yaptığı görüşmede teyit edilmiştir. Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümetinin elinde bulunan mevsum haberlere göre Bulgaristan'daki Sofya, Filibe ve Varna konsoloslukları aylarca ve bazen senelerce Türkiye'ye giriş vizesi vermemiş ve müracaatları reddetmiştir. Türk Sefarethanesi ve Türk konsoloslukları göç etmek isteyenlere göç etmemelerini telkin ile Türk Hükümetinin vereceği kararı beklemelerini ve ondan sonra pasaport için müracaat etmeleri lüzumunu tavsiye etmektedir.

Türk konsolosluklarının göç etmek isteyenlerle temaslarından istifade ederek bunlardan çeşitli haberler toplamakta oldukları da tespit edilmiş bulunmaktadır. Türk idaresinin bu faaliyetinin neticesi olarak pasaportlarını almış olup hicret etmek isteyen 54028 kişiden yalnız 15835 pasaport için giriş vizesi verilmiştir.

Bütün bu hadiseler de göstermiştir ki Türk Hükümeti bu göçmenleri kabul ve onlara hayatlarını kazanmak fırsatını vermemektedir. Bunları teyiden de 28. 6. 1950 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisin de bir Türk mebusu tarafından yapılan soruya Türk Başbakan Yardımcısı cevabında göç işinin temin edilemediğini, mesuliyetin Türk Hükümetine ait olduğunu ifade etmiştir. Buna rağmen Türk Hükümeti mesnetsiz bir takım itiraflar dermeyan ederek göç etmek isteyenlere Bulgar Hükümetinin mani olduğunu ileri sürerek Bulgaristan'daki Türkler arasında huzursuzluk yaratmak, Türk azınlığının arzularını nazarı dikkate almadığımız noktası üzerinde durmakla Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümetinin İçişlerine müdahale etmektedir. Türk Hükümeti göç etmek isteyen Türk azınlığına çıkardığı güçlüklerin mesuliyetini demagoji yaparak Bulgar Halk Cumhuriyetinin omuzlarına yüklemeye çalışmaktadır. Türk Hükümetinin açtığı bu kampanya Bulgaristan Halk Cumhuriyeti içindeki zirai kampanyalarla aynı zamanda yapılmaktadır. Türk Hükümeti bu kampanya ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti içinde mühim bir yekün tutan Türk azınlığının işini terk etmesine, malını satmasına ve dolayısıyla işsiz ve güçsüz kalarak sefaletе düşmesine sebep olmaktadır. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti Dış Bakanlığı Türk Hükümetinin bu hareketlerini şiddetle protesto ederek Türk Hükümetinin hicret etmek isteyenlere sistematik bir şekilde çıkardığı güçlüklerle 1925 senesinde imza edilen muahede ahkâmını ihlal etmektedir.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti Türk Hükümetinin Bulgaristan'daki Türk azınlığı ve Türk Milleti nezdinde yaratmak istediği husumeti protesto eder. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Dış Bakanlığı, Hükümetinden aldığı talimata uyarak Bulgaristan'daki Türk azınlığının arzularına ittibaen mühim bir kısmının hicret arzularını 1925 yılında imzalanan anlaşmanın ruhuna uygun olarak 250 bin Bulgar vatandaşı Türk e verilecek pasaport muamelesini neticelendirmektedir. Türk Hükümeti notanın neşri tarihinden itibaren üç ay zarfında 250 bin Türkün Türkiye'ye yerleştirilmesi için icabeden tedbirleri almakla mükelleftir."

Notada vurgulanan önemli kısımları şöyle sıralayabiliriz:

1- Bulgaristan Hükümeti, Türk azınlığına karşı tüm sorumluluklarını yerine getiriyor gibi gözükmeye çalışmaktadır. Türk azınlığına serbestçe göç edebilme hakkını sağlamakta ve bunu uygulamakta olduğunu ileri sürmektedir. Türk azınlığına tanıdığı bu hakların 1925 Türk - Bulgar Antlaşması'na istinaden verildiğini belirtmektedir.

2- Türk Hükümeti'nin, Bulgaristan'daki Türk azınlığı Bulgaristan Hükümeti aleyhine kışkırttığı ve Bulgar ekonomisinin olumsuz yönde etkilendiği ileri sürülmektedir.

3– Türk Elçiliği'nin Türk azınlığı içinde göç etmek isteyenlere vize vermediği ve müracaatları kabul etmediği söylenmektedir. Türk Elçiliği iddialara göre, Bulgaristan'ın pasaport verdiği 54.028 kişinin sadece 15.835'ine Türkiye'ye giriş vizesi vermiştir. Türk makamlarınca verilen vize sayısı 1950 Temmuz sonunda 26.788 adettir.² Türk Hükümeti'nin göçmenlerin siyasal görüşlerini öğrenmek istemesi ve onlardan bilgi alması kınanmaktadır.

4– Türk Hükümeti'nin göçmenleri kabul etmek istemediği ve Türkiye'ye girişlerini engellediği ileri sürülmektedir. Bulgaristan Hükümeti'ne göre, göçmenlerin mallarını ve mülklerini satıp işsiz durumda sefalet çekmelerinin mesuliyeti Türk Hükümeti'ne aittir. Türk Hükümeti'nin bu mesuliyeti Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ne yıkmaya çalıştığı ve 1925 Türk – Bulgar Antlaşması'nı ihlal ettiği belirtilmektedir.

Verilen notada devletler arası diplomasiin gerektirdiği nezaket kuralları çiğnenmekte ve Türk Hükümeti'ne karşı ağır suçlamalar yapılmaktadır. Türk makamlarının, 1950 yılı başlarında bütçe nedeniyle yıllara yaygın şekilde göçmen alma planları bulunmaktaydı. Şimşir'e göre ilk yıl serbest göçmen olarak 25 – 30 bin kişi alınacak ve daha sonra iskanlı göçmenler getirilecekti. Yetkili Türk makamları, Bulgaristan'la anlaşarak, yıllık belli kontenjanlara ve programlara göre, Bulgaristan Türkleri'ni yavaş yavaş Türkiye'ye alıp soruna köklü bir çözüm bulmayı düşünürken, Bulgar Hükümeti bu yapıcı düşünceleri sabote etmek istercesine olumsuz bir tutumla soruna yaklaştı.

Bulgarlar'ın iddiasına göre, Ankara'nın Bulgar düşmanı propagandası yüzünden Bulgaristan Türkleri göçe kalkışmışlardı. Tarlalarda işleri bırakmışlardı ve Bulgar Halk Cumhuriyeti'nin yıllık üretim programını aksatıyorlardı. Yani, yeni Bulgar rejiminin başarısını kösteklemeye çalışıyorlardı. Öyleyse, göçe kalkışmış olan 250 bin kadar Türk üç ay gibi kısa bir zaman içinde Türkiye'ye yollanmalı, ondan sonra sınırlar kapanıp herkes işine gücüne sarılmalıdır. Göçmenlik işi uzayıp gittikçe Bulgar ekonomisi sekteye uğrayabilirdi. Özetle Bulgaristan, göç işini yıllık kontenjanlar halinde yıllara yaymaya karşıydı ve sorunu bir çırpıda kesip atmak istiyordu.

² Şimşir, a.g.e., s.218

Türkiye'nin Sofya Elçisi Şefkati İstinyeli, yaptığı açıklamada Bulgaristan'da 250 bin değil 850 bin Türk'ün bulunduğunu, bu azınlığın muhaceretleri meselesinin iki hükümet arasında akdedilen bir antlaşma (1925 İkamet mukavelesi) hükümlerine göre tanzim olduğunu ve bu antlaşmaya riayet zarureti bulunduğunu belirtmektedir. Elçiye göre 250 bin kişinin 3 ayda Türkiye'ye gelmesi mümkün değildir ve ayrıca bu göçmenlerin Türkiye'nin muhtelif bölgelerine iskanı ayrı bir mesele teşkil etmektedir.³

Bulgaristan Türkleri, Bulgar notası üzerine mal ve mülklerini tasfiyeye başlamışlardı. Bu mecburi durumdan istifade eden Bulgarlar, göçecek Türkler'in mallarına katiyen talip olmamaktaydılar ve bu malları yok pahasına satın almaktaydılar.

Bulgar Hükümeti'nin ilk notası gelmeden önce, Selanik'e yönelik olarak Yunan – Bulgar sınırının Bulgaristan tarafında askeri hareketlenmeler olduğu, 21 Temmuz 1950, 2 ve 4 Ağustos 1950 tarihlerinde İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği'nden Yabancı Ofise çekilen “Çok Gizli” telgraflarda vurgulanmaktadır. 4 Ağustos tarihli telgrafın sonu ilginç bir biçimde sona ermektedir⁴:

“Bu konuyu Amerikan havacı ve denizci meslektaşlarımla görüştüm ve Türkler' in bu önlemleri almakla akıllıca davrandıkları hususunda görüş birliğine vardık. Bu konuya karışmak istemediğimiz konusunda Türkler' e bilgi vermeli miyim?”

Bu bilgiler göçmen meselesine ve bu sorunların uluslararasılaşmasına ilişkin ipuçları vermektedir.

Bulgaristan Türkleri'nin alelacele göç etmek zorunda bırakılmaları Türkiye'yi mühim bir mesele ile karşılaştırmıştır. İşin acele tedbir isteyen kısmı göçmenlerin yerleştirilmeleridir. 250 bin kişinin iskanı için ilk etapta en az 100 milyon T.L. gerekmektedir.

³Ulus , (13 Ağustos 1950), s. 3.

⁴ Özçelebi, a.g.e., s. 68.

2.1.2. Türk Hükümeti'nin 28 Ağustos 1950 Tarihli Karşı Notası

Türk Hükümeti, Bulgar Hükümeti'nin verdiği notaya karşılık olarak verdiği 28 Ağustos 1950 tarihli cevabi notada özetle şu noktaları vurgulamaktaydı⁵:

1- Bulgaristan Hükümeti'nin devletler arası nezaket kurallarına aykırı bir ifade şekli kullanması esefle kınanmaktadır.

2- Bulgaristan'daki Türk azınlığının durumu, hakları, yaşamı bugün düşündürücü ve endişe verici bir duruma gelmiştir. 250 bin kişinin göçmek istemesi Bulgaristan'daki hayat şartlarının çok vahim bir durumda olmasının bir göstergesidir.

3- Geçmiş zamanlarda insan haklarına gösterdiği riayetsizlik yüzünden büyük devletlerden protestolar alan Bulgaristan, hatalı muamelelerine devam etmektedir.

4- 1925 Türk – Bulgar Antlaşması'nın 2. maddesi; Türkiye'den Bulgaristan'a, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edecek kişilerin mal ve mülklerini diledikleri gibi tasfiye etmelerini sağlamak ve tasfiye bedellerini memleket dışına çıkarmaya engel olmamak şeklinde tezahür etmektedir. Bu maddeden, diğer tarafa göçmek isteyen her ferdin kayıtsız şartsız kabul edilmesi hükmünün çıkması mantığa aykırıdır.

5- Gelecek göçmenler arasında içtimai ve siyasi kanaatleri bakımından memleket için huzuru bozacak nitelikte olanlar bulunduğu takdirde, toprağına göçülecek memleketin bu gibilere giriş vizesi vermemesi doğaldır.⁶

6- Türk konsolosluk memurları göçmenlere vize verirken sadece takdir haklarını kullanmakta, herhangi sözlü ya da yazılı bir beyan istememektedirler.

7- 1925 tarihli ikamet mukavelesinin 2. maddesine rağmen Bulgar makamları göç eden Türkler' in menkul mallarını ve paralarını dışarıya çıkarmalarına izin vermemektedirler. Gelen göçmenler Türk Hükümeti'nden acil olarak yardım beklemekte ve bu nedenle iskanları zorlukla yapılmaktadır.

⁵ Aynı gazete, Sayı:10480 (31 Ağustos 1950), s. 1,5.

⁶ “Gelecek göçmenler arasında besledikleri içtimai ve siyasi kanaatler yüzünden, huzuru memleket için zararlı olanlar bulunduğu takdirde, toprağına göçülecek memleketin bu gibilere giriş vizesi vermekten imtina eylemesi lüzumu münakaşaya konu olmayacak kadar sarihtir ve bu hal mukavelename metniyle (1925 mukavelesi) tearuz etmedikten başka her devletin huzur ve sükunu, dış ve iç emniyeti bakımından kendi milletine karşı mükellef bulunduğu esaslı vazifelerinden biridir ve aynı zamanda milletler arası hukukunca tanınmış bir haktr.”

Özçelebi a.g.e., s. 68.

8- Elçilik memurlarının, göç edeceklerden ilk etapta öncelikli ihtiyaçlarını sağlayabilecek hısımlar ve akrabalara sahip olanların göç etme taleplerini karşılamaları doğal bir harekettir. Ayrıca bu memurların, göçmenlerin hareket müsaadesi almadan mal ve mülklerini tasfiye etmemelerini tavsiye etmeleri olağandır.

9- Göçmen vizesi işini hızlandırmak için konsolosluklar önemli birçok formaliteyi lağvetmiştir. Sınıra yığılan Türkler'in durumu vahimdir.

10- Romanya ile Dobruca'daki Türk azınlığının nakli konusunda yapılan anlaşma sorunsuz uygulanmıştır. Bu Bulgaristan'a örnek olabilir.

11- Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, insan haklarına ve devletler hukukuna aykırı olarak yapmaya çalıştığı tehcir hareketine devam ederse Türk Hükümeti milletlerarası kurumlara başvuracaktır.

12- Türkiye Cumhuriyeti, ırkdaşlarının muhaceretini doğal seyir hadleri dahilinde her zaman kabul edecektir ancak 250 bin göçmenin kısa bir sürede memlekete alınması kabul edilemez.

13- Göçmenlerin mal varlıklarının tasfiyesi ve Türkiye'ye nakli konusunda acilen bir anlaşma yapılmalıdır.

Görüldüğü gibi Türkiye Hükümeti, verdiği notada gayet yapıcı bir tutum izlemiştir. Notada kullanılan ifade şekli bir devletin, devlet olmasını sağlayan saygınlığa uyacak bir dille yazılmıştır. Türk Hükümeti'nin notada belirttiği her ifade gerekli bilgi ve belgelerle desteklenmiştir. Türk Hükümeti, Bulgaristan'dan göç etmek isteyen ırkdaşlarını almaktan hiçbir zaman kaçınmayacağını; ancak 250 bin kişinin üç ay gibi kısa bir süre içerisinde alınabilmesinin olanaksızlığını belirtmektedir. Gelen göçmenlerin Bulgaristan'daki mal ve mülklerini rahatça tasfiyesi ve bu tasfiye bedellerinin rahatça Türkiye'ye nakli durumunda, bu kişilerin Türk Hükümeti'nden yardım beklemeyeceği söylenmektedir. Böylece daha fazla göçmen, daha hızlı bir şekilde Türkiye'ye kabul edilebilecektir. Türk Hükümeti Bulgaristan'ı, izlediği olumsuz göç politikasını sürdürmesi halinde, uluslararası kurum ve kuruluşlar aracılığıyla sıkıştırabileceğini ima ederek yumuşatmaya çalışmaktadır. Verilen notanın özünde, Bulgaristan'ın verdiği 10 Ağustos 1950 tarihli notanın kabul edilmediği ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu arada Türkiye imkanlarının elverdiği ölçüde göçmen almaya devam ediyordu.

Bulgar Hükümeti, Türkiye'nin verdiği notada belirtilen Birleşmiş Milletler müdahalesinin Bulgaristan'daki Türkler arasında konuşulmaya başlaması nedeniyle ellerinden radyoları dahi toplayarak bu söylentilerin önüne geçmeye çalışıyordu.

Bulgaristan'daki Türkler göç etmeden önce mallarını tasfiye etmeye çalışmaktaydı. 100 bin leva değerindeki bir koşulu araba satılığa çıkarıldığında, birkaç bin levaya dahi alıcı bulunamamaktaydı. Çünkü yeni alıcının elindeki mala da bir bahane ile hükümetin el koyması daima mümkündü. Böylece müşterisizlikten alıkoyulan eşyalar Emek Kooperatifleri'ne aktarılmaktaydı.⁷

Bulgaristan'dan gelen göçmen kabileleri Edirne'de birikmekte ve dağıtılacakları günü beklemekteydi. 12 Eylül tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ne göre 2250 göçmen Edirne'de çadırlar içinde beklemektedir ve günlük 300 civarı göçmen gelmektedir.⁸

Göç akını artarak sürerken, yeni bir bunalım çıktı. Bulgarlar, Türk göçmenlerin arasına vizesiz bazı kimselerle bir miktar Çingene karıştırdılar. Türk yasalarına ve özellikle 2510 sayılı yasaya göre, ancak Türk soyundan olan insanlar Türkiye'ye göçmen olarak alınabiliyordu ve Çingenerler Türk soyundan sayılmıyordu. Bu durum ileride hududun Türkiye tarafından kapatılmasına yol açacaktı. Ayrıca gelen kabilelerin arasına Bulgar ajanlarının karıştığından şüphelenilmekteydi. Yine 12 Eylül tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Bulgaristan'dan gelen 150 adet çingenenin Türkiye'ye kabul edilmediği bildirilmektedir.

Bulgarlar, Ruslar'a hizmet amacıyla göçmenlerin arasına komünist ajanlar sokmaktadırlar. Bu ajanlar göçmenlerin arasında rahatça hudutlardan geçebilmişlerdi. Ajanlar genelde Çingenerler'den tercih edilmekteydi. Çünkü bunlar Bulgaristan'da Türkler'e yakın yerlerde oturmakta, Türkçe konuşabilmekte ve Türk adetlerinin hususiyetlerine vakıf bulunmaktaydılar.⁹

Türk Hükümeti, gelen göçmen kabilelerinin içine kaçak olarak sahte vizelerle karışan vizesiz Türkiye'ye girenler ve Çingenerler yüzünden 12 Eylül 1950 de hududu kapatmıştır. Ancak çok kısa süre bir sonra Bulgar makamları ile yapılan bir protokolle hudut tekrar açılmış ve göçmen akını devam etmiştir. Hudut 10 güne

⁷ **Aynı Tarihi Dergisi**, C:202, Ankara, Başbakanlık Basın – Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Matbaası, 1950, s. 104.

⁸ **Cumhuriyet**, Sayı:9375, s.2.

⁹ **Aynı Gazete**, Sayı:9389 (26 Eylül 1950), s. 3.

yakın kapalı kalmıştır. Protokolde, vizesi olmayanların ve Türk soyundan olmayan Çingenerler'in Türkiye'ye gönderilmemesi kararlaştırılmıştır.¹⁰

Hududun, kısa süreli kapalı kalmasının ardından açılmasıyla birlikte göçmen akınları hızla devam etti. Günlük gelen göçmen sayısı 300 – 600 civarında seyretmekteydi. Kırcaali'den gelen göçmenlere göre, bu yerleşim biriminde Türkler'e yapılan kötü muamele yüzünden intihar salgını hale gelmişti.

Tablo 2.1. Bulgaristan' daki Türk Konsolosluklarınca Verilen Türkiye' ye Giriş Vizelerinin Aylara Göre Dağılımı

Ağustos	1950	10685 kişi
Eylül	1950	37846 kişi
Ekim	1950	33808 kişi
Kasım	1950	2445 kişi

Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri : (1878-1985)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 224.

Bu arada göç için başvuran göçmen sayısı günden güne artmaktaydı. Sofya' daki Türk Elçiliği göçmenlere vize verebilmek için çoğu formaliteyi ortadan kaldırmış ve canla başla göçmenlerle ilgilenmekteydi. 1950 yılı Temmuz ayında elçilik 5.728 vize verildiği halde Ağustos ayından itibaren vizelerde yukarıdaki gibi bir artış olmuştur.

2.1.3. Bulgaristan Hükümeti'nin Türkiye'ye Verdiği 22 Eylül 1950 Tarihli Notası ve Göç Konusunda Takip Ettiği Politikalar

Bulgar Hükümeti'nin 22 Eylül'de verdiği bu notada, Türk notasındaki Bulgar Hükümeti'nin göçmenlere zorluk çıkardığı iddialarını tekzip eder mahiyettedir. Türk Hükümeti'nin bu meseleyi siyasi maksatlarla istismar etmek istediğine delalet eder. Verilen notada şu iddialar ortaya atılmaktaydı¹¹:

1- 9 Eylül'den sonra Bulgaristan'da azınlıklar için geniş haklar tanınması yolunda bazı tedbirler alınmıştır. Türk azınlığının eğitimi için okullar ve kurslar açılmakta, kendi ana dilleriyle eğitim görmektedirler. Azınlıklar için kütüphaneler de

¹⁰ Aynı gazete, (22 Eylül 1950), s. 1,5.

¹¹ Bilal N. Şimşir, "**Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler – 1**", Türk Kültürü Dergisi, sayı: 272 (Aralık 1985), s. 505,506.

açılarak kültür seviyeleri yükseltilmeye çalışılmaktadır. Bugünkü mecliste Türk azınlığı savunan mebuslar vardır.

2- Bunlara rağmen bir kısım Türk, dini sebeplerle göç etmek istemektedir. Bulgaristan Hükümeti bu isteklerine hiçbir zaman engel olmamıştır ve olmayacaktır.

3- Türk basınında Bulgaristan'da Türk azınlığın durumunun çok kötü olduğu iddiaları yapılmaktadır. Bu iddialar çok yanlıştır. Asıl Türkiye'de eğitim kötü ve halk yardıma muhtaç durumdadır. Türkiye'de muhtaçlara yardımlar yapılmamakta ve insanlar açlıktan ölmektedirler. Köy halkı da kötü durumdadır ve köylerde kimsenin bir karış toprağı yoktur. Köylüler çiftlik sahiplerinin yanında çalışmak zorundadırlar.

4- Türkiye'ye göç etmek isteyenlerin Bulgar makamlarından vize almaları kafi değildir. Türk makamlarınca da kabul edilmeleri gereklidir. İki hükümette aralarındaki anlaşmaya göre göçmenlere tam serbesti vermek zorundadır. (Burada 1925 Türk – Bulgar İkamet Mukavelesi'ne atıf yapılmaktadır) Yine bu antlaşmaya göre göçmenler arasında hiçbir fark gözetmemek gerekmektedir; ancak Türk Hükümeti Türkiye'de zengin akrabası olan göçmenleri, bu akrabalarından yardım almaları ve Türk Hükümeti'nden hiçbir yardım talep etmemeleri suretiyle almaktadır. Ayrıca yine seçtiği bu göçmenlerin siyasi akitlerini de kontrol etmektedir.

5- Bilindiği gibi Trakya ve Anadolu'daki Bulgarlar malları talan edilerek Bulgaristan'a kovulmuşlardır. 1,5 milyon Yunanlı ve Rum Türkiye' den kovulmuş, yüz binlerce Ermeni katledilmiştir. Bunlara rağmen Bulgar Hükümeti göçmenlerin mal ve mülklerinin tasfiyesinde iddiaların aksine tam serbesti sağlamaktadır. Türk Hükümeti'nin göçmenleri 3 ay içerisinde kabul etmeye yanaşmaması, onları istememesinin bir bahanesidir.

6- Bulgaristan Hükümeti konunun uzayıp giderek iktisadi durumunun sarsılmasına müsaade edemez. Türkiye ile yapılan antlaşma kesin bir şekilde uygulanmalıdır ve tespit edilen müddet içinde göç etmek isteyenler herhangi bir ayırım yapılmadan Türkiye'ye alınmalıdır. Göçmenlerin kabul edilmemesi durumunda oluşacak olumsuzluklardan Türk Hükümeti sorumlu olacaktır.

Bulgar Hükümeti, Sofya'daki Türk elçiliğine verdiği 22 Eylül 1950 tarihli nota ile aslen Türk olan Bulgaristan Müslümanlarının acilen Türkiye tarafından

kayıtsız ve şartsız kabul edilmeleri talebini yenilemiştir. Bulgar Hükümeti bununla da yetinmeyip, göç etmek isteyenlere sadece pasaport değil, çıkış vizesi de sağlayıp, göç prosedürünü kolaylaştırmıştır.¹²

24 Eylül 1950 tarihli Zafer Gazetesi'ne göre, Bulgarlar'ın verdiği son nota bir önceki notada olduğu gibi siyasi nezaketin dışında ve gerçekleri gizleyerek küstahlık derecesinde yazılmıştır. Notaya göre Bulgaristan'da azınlıklar rahatlık içerisinde yaşamaktadır ancak bu insanların kış başlangıcında evlerini, çiftliklerini terk ederek göç etmeye kalkışması bu iddialarına ters düşmektedir. Bulgarlar bu zıtlığı izah etmek için bu defa Türkler'in dini sebeplerle göç etmek istediklerini söylemektedirler. Halbuki, ilk notalarında, göç etmek arzusunun, Türk basınının ve radyolarının tahrikleri eseri olduğunu iddia etmişlerdi. İki nota arasındaki bu bariz tezat, Bulgarlar'ın kendi zulümlerinden doğan feci neticeleri örtbas etmek istemelerinin bir sonucudur. Türk Hükümeti verdiği ilk notada, göçmenlerin Bulgaristan'daki emlakının tasfiye edilmesi gerekliliği noktası üzerinde durmuş ve bu hususta müzakerelere hazır olduğunu bildirmişti. Bulgar cevabında bu noktaya hiçbir şekilde temas edilmemiştir. Buradan anlaşılacağı gibi Bulgarlar, hala kendi memleketlerinde yaşayan Türkler'in mallarını ve mülklerini gasp ederek, onları aç ve sefil bir halde sürgün etmek kararındadırlar.¹³

Türkiye ve Bulgaristan arasında nota alışverişi devam ederken ülkelerin basınları arasında da karşılıklı sert yayınlar yapılmaktaydı. İki ülke arasında güvensizlik havası esmekteydi. Ülkeler birbirini düşman olarak görmekteydiler ve göç davasını birbirlerine karşı düşmanca amaçlar için kullandıklarını ileri sürmekteydiler.

Bulgar Başbakan Çervenkov, Stalin'in emrinde Bulgaristan Türkleri için en olumsuz durumları hazırlamaya çalışmaktaydı. Rusya' da yaşayan milyonlarca Müslüman bu sıralarda Sovyetler Birliği'nin kutup bölgelerine sürgün edilmekteydi. Sibirya' ya 11 milyon Müslüman'ın sürgün edildiği tahmin edilmekteydi.¹⁴

29 Eylül 1950 de Dışişleri Bakanlığı'nda göçmenler için bir büro kuruldu. Sofya Elçisi Şefkati İstinyeli büro başkanı olmuştu. Kurulan bu büronun amaçlarından biri göçmenlerin Bulgaristan' da bıraktığı menkul ve gayrimenkullerin

¹² Garabedyon, **a.g.m.**, s. 414.

¹³ **Ayn Tarihi Dergisi**, C:202, s. 104,105.

¹⁴ **Cumhuriyet**, Sayı:9386 (23 Eylül 1950), s. 4.

akıbetini araştırmaktı. Bilindiği gibi Bulgar Hükümeti vize verdiği göçmenlerin elbise ve yataklarından başka malı çıkarmasına izin vermemekteydi. Bulgaristan iç rejimi icabı menkul ve gayrimenkul kıymetlerin millileştirildiğini iddia etse de, değerlerini yapılan anlaşmalar gereğince ödemek zorundaydı. Yugoslavya, 1950 yılında Türkiye ile yapılan anlaşma ile ülkesinden göçen Türkler'in zararlarını kabul etmişti ve değerlerini ödemişti.¹⁵

Bulgar Hükümeti, göçmenlere Bulgaristan'ı terk etmeleri için 48 saat vermekteydi ve bu müddet sonunda ellerine geçirdikleri Türkler'i hayvan taşımada kullanılan tren vagonlarına bindirerek göç ettirmektedir. Ayrıca Bulgarlar; Kırçalı, Mestanlı, Darıdere, Kuşkovak ve Çorbacılar'dan topladıkları 70 vagon dolusu Türk'ü Bulgaristan'ın kuzeyine ve batısına sürmüşlerdi.¹⁶ Bulgaristan'daki Türkler Bulgar Hükümeti'ne, henüz tarla, ev, bağ ve hayvanlarını satamadıklarını, pasaportlarını çıkaramadıklarını dile getirseler de Bulgar Hükümeti onları kolayca göndereceğini taahhüt ederek, bu isteklerini yerine getirmeden onları göçe zorlamaktaydı.¹⁷

Bulgaristan Türkleri'nin zorla göçe zorlanması sorunu, Birleşmiş Milletler Özel Siyasi Komisyonu'ndaki Türk delegesi tarafından komisyona bildirilmişti. İçişleri Bakanı ve İskan Umum Müdürü, Edirne – Karaağaç'taki göçmen evine giderek göçmenlerin durumunu ve iskan politikalarını değerlendirmişlerdi. Türk Dışişleri Bakanlığı, 6 Ekim 1950'de Çingene aslından kimselere gerek giriş gerekse transit vizesi verilmemesini birer tamimle konsolosluklara bildirmişti.¹⁸

2.1.4. Türkiye – Bulgaristan Hududunun Türkiye Tarafından Kapatılması ve Nedenleri

7 Ekim 1950 tarihinde Türkiye – Bulgaristan hududu, Türk Hükümeti'nin emriyle mal – insan giriş ve çıkışına tekrar kapatıldı. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü yaptığı açıklamada, “Bulgarlar'ın hudutlardan vizesiz, Türk aslından olmayan bir takım eşhası sokmak için yaptıkları hareketler üzerine hükümet hudutları kapatmaya karar vermiştir” demiştir. Karar 7 Ekim sabahından itibaren uygulamaya konulmuştu. Türk olmayanların Türkiye'ye kabul edilmemesi her iki devlet tarafından kabul

¹⁵ **Ulus**, Sayı: 10511 (1 Ekim 1950), s. 1,3.

¹⁶ **Aynı gazete**, (2 Ekim 1950), s. 3.

¹⁷ **Aynı gazete**, (4 Ekim 1950), s. 5.

¹⁸ Özçelebi, **a.g.e.**, s. 69.

edilse de, Bulgar Hükümeti 1925 Türkiye – Bulgaristan Antlaşması'na ve milletlerarası mukavelelere aykırı olarak bilinmeyen emellerle Türkiye'ye vizesiz bir takım kimseleri sokmaktaydı ve bu arada da çingeneleri de yollamaya devam etmekteydi. Vizesiz gönderilen göçmenler geri alınmaya kadar hudut kapalı tutulacaktı.¹⁹

Bu arada Bulgarlar hududa doğru vizesiz göçmen sevkine devam etmekteydiler. Svilengrad'a göçmenlerin yığılması nedeniyle burada izdiham yaşanmaktaydı. Türkiye'ye gelen göçmenlerin ise, önce misafirhanelere yerleştirilmesi ve bu misafirhanelerden Türkiye'nin muhtelif bölgelerine sevkleri sürmekteydi.

Hududun kapanmasından sonra Bulgar Hükümeti, Türk elçiliğine yeni bir nota verdi. Bu notada, Türk Hükümeti'nin hududu kapatması ve hududun kapatılmasından geç haberdar edilmeleri protesto edilmekteydi. Bulgar Hükümeti'ne göre Türkler'in vizesiz olarak göçmek istemelerinin nedeni, Türkiye'nin göçmenleri kabulde gösterdiği gecikme idi.²⁰

Londra Daily Telegraph Gazetesi'nden aktarılan bilgilere göre, Bulgarlar'ın, göçmenlerin arasına gizlenmiş komünist ajanlarını Türkiye'ye sokmaya çalışması mümkündür. Yine aynı gazeteye göre Bulgaristan Türkleri, kolektif çiftlik teşkilatına kolayca iştirak edememişlerdi ve bu yüzden göçe zorlanmaktaydılar. Göçe zorlanan Bulgaristan Türkleri'nin geride bıraktıkları evleri, Yugoslavya hududundan çekilen Bulgarlar için kullanılacaktı.²¹ Göçmenlerin tüm mallarını yok pahasına satmalarına karşılık Bulgaristan Hükümeti bir pasaport vermekte ve bu pasaport için ayrıca 5.000 Frank almaktaydı. Yine Londra'dan gelen haberlere göre Türk Hükümeti'nin göç meselesinde takındığı azimli ve makul tutum karşısında Bulgarlar'ın yaptığı tazyik gevşemektedir.²²

Bulgar Hükümeti zengin tabakaya mensup 50 bin Türk'e Eylül sonu itibariyle 10 gün müddet vermiş ve Bulgaristan'dan göçmelerini tebliğ etmişti. Bu göçmenler mal ve mülklerini satmadan Bulgaristan'da bırakmak zorunda kalmışlardı. Bulgarlar sınırda göçmenlerin hiçbir şeyi Türkiye'ye geçirmelerine izin vermemekteydiler.

¹⁹ **Cumhuriyet**, Sayı:9401 (8 Ekim 1950), s. 1,3.

²⁰ **Ulus**, Sayı:10523 (13 Ekim 1950), s. 1,3.

²¹ **Aynı gazete**, (11 Ekim 1950), s. 3.

²² **Aynı Tarihi Dergisi**, C:203, s. 75.

Hatta göçmenler, yorganlarını huduttan geçirebilmek için çamura bulamak zorunda kalmışlardı.

2.1.5. Türk Hükümeti'nin 16 Ekim 1950 Tarihli Karşı Notası ve Ekli Muhtırası

22 Eylül'de Bulgaristan Hükümeti'nin verdiği notaya karşı cevap olan Türk notası 16 Ekim 1950 de Bulgaristan Elçiliği'ne verilmiştir. Bu nota ve ekli muhtırada özetle şu konular Bulgar Hükümeti'ne bildirilmiştir²³:

1- Sofya Hükümeti'ne daha terbiyeli bir lisan kullanması ihtar edilmiştir. 1925 Türkiye – Bulgaristan Antlaşması'nın ihlal edilen kısımları Bulgaristan Hükümeti'ne bildirilmiştir. 250 bin Bulgaristan Türkü'nün üç ay içerisinde Türkiye'ye gönderilmek istenmesi ile Türkiye ekonomisinin yara alacağını ve Bulgaristan Hükümeti'nin bunu düşünmediği vurgulanmaktadır. Ayrıca Bulgarlar'ın, Türk azınlığının asırlardır üzerine emeklerini sarf ettiği mal ve mülklerini bırakıp göç etmelerine neden olarak “din”i göstermelerinin gerçeklikten uzak olduğu söylenmektedir.

2- Türk – Rum mübadelelerinin Bulgarlar tarafından örnek gösterilmesi yanlıştır çünkü bu mübadeleler iki yönlü idi. Bu mübadeleler Lozan Antlaşması'nın hükümlerine göre, Milletler Cemiyeti'nin seçtiği tarafsız komisyonun gözetiminde 7 yılda gerçekleşmiştir. Mübadeleler sırasında göçmenlerin menkul malları kolayca nakledilmiş, gayrimenkuller ise kurulan komisyonlarca değerlendirilerek taraflar arasında takas edilmiştir. Aradaki bedel farkını borçlu çıkan devlet diğerine ödemiştir.

3- Göçmenlerin tasfiye ettikleri mal ve mülkün karşılığı değerlerin Türkiye'ye nakli istenmektedir. Üzerinde anlaşmazlıklar olan konuların yüksek bir mahkemeye veya milletlerarası bir kuruma sunulması istenmektedir.

4- 250 bin kişinin göçe zorlanmasının mantıksızlığı, 1929 – 1939 yılları arasında yıllık göçün 13 bin civarı olduğu ve bunun normal bir rakam olduğu belirtilmektedir. Göçün normal ve muntazam şartlar altında sürmesine Türk

²³ **Ulus**, Sayı:10527 (17 Ekim 1950), s. 1,3.

Hükümeti'nin karşı olmadığı söylenmektedir. Türk Konsoloslukları'na atılan iftiralara ve diğer çeşitli iddialara cevaplar verilmiştir.

5- 1925 antlaşmasının 2. maddesinin “kitle halinde vuku bulan bir muhaceret değil, tabii muhaceret hallerine tatbik edilecek” olduğu notada önemle vurgulanmaktadır.

1950 yılı Eylül ayının sonlarına doğru gelen göçmenlerin sayısı 26 bini aşmış durumdaydı. Bulgarlar'ın askeri kamyonlarla hududa getirdikleri göçmenlere Kapıkule – Edirne yolu yaya yürütülmekteydi. Gelen göçmenler Bulgaristan'ın cehennem gibi olduğunu söylemekteydiler. Her geçen gün daha yüksek sayıda, trenler dolusu göçmen, Türkiye'ye akın etmekteydi. Edirne göçmen evi 300 kişilik kapasitesine karşın 1000 kişiyi kötü koşullar altında barındırmaya çalışmaktaydı. Göçmenler ilk olarak burada kalmakta ve buradan çeşitli yerlere dağıtılmaktaydılar.²⁴

24 Ekim 1950'de Merkezi İskan Komisyonu'nun aldığı önemli bir kararla, Türk soyundan olup vizesiz geldikleri için alıkonan göçmenler aşağıdaki şartlarla normal göçmen muamelesi göreceklerti²⁵:

1- Türkiye'de hısım akrabaları bulunduğu ve bunlar tarafından kabul ettiklerini beyan edenler,

2- Valilikçe yapılacak tahkikat neticesinde yukarıdaki hususun doğruluğu tespit edilenler.

Rabotniçesko Delo Gazetesi'ne göre Bulgaristan Türkleri'nin sürülmesi Bulgaristan'daki iktisadi buhranı büsbütün şiddetlendirmişti. Bu nedenle tehcir hareketini durdurmanın çarelerini araştırmaktaydılar. Gazeteden anlaşıldığına göre Bulgaristan Türkleri'ni BKP* makamları tarafından mallarını satmamaya ve yerlerinden ayrılmamaya davet edilmişlerdi.²⁶ 48.531 vize almış göçmen, aralarına karışmış vizesiz ve pasaportsuz çingeneler yüzünden sınırda beklemekteydiler ve Türkiye'ye girememekteydiler.²⁷

²⁴ **Cumhuriyet**, Sayı:9389 (26 Eylül 1950), s. 1,3.

²⁵ **Aynı gazete**, (24 Ekim 1950), s. 3.

²⁶ **Aynı gazete**, (20 Ekim 1950), s. 2.

* Bulgaristan Komünist Partisi

²⁷ **Ulus**, Sayı:10529 (19 Ekim 1950), s. 3.

Bulgaristan Dışişleri Bakanı Jivko Jivkov Sofya'daki Türk Elçiliği'ne 22 Ekim 1950 tarihinde yeni bir nota verdi. Türkiye'de hududun kapanması nedeniyle 131 adet Bulgar yük vagonunun kaldığı ve bu durumun Bulgaristan'ın iktisadi bünyesinde bir takım zararlara neden olduğu belirtilmekteydi. Bu durumun devletlerarası kaidelere aykırı olduğu iddia edilmekte ve zarar – ziyan talep edilmekteydi. Bu yük vagonlarının acilen iadeleri istenmekteydi.²⁸

2.1.6. Hududun Tekrar Açılması ve Göçlerin Devam Süreci

Bu arada Bulgar makamları hududun tekrar açılması için Sofya'daki Türk Elçiliği'ne telgraflar çekmekteydiler. Rabotniçeşko Delo adlı Bulgar gazetesinin verdiği haberde, Türk halkının Türk Hükümeti tarafından göçmenlere hududun kapatılması olayını protesto ettiği iddia edilmekteydi. Bulgar Hükümeti ve Bulgar basını bu şekilde oynadıkları oyunlarla Türk – Bulgar sınırının açılmasını sağlamaya çalışmaktaydı.²⁹

İnsan haklarını ihlal ile suçlanan Bulgaristan'ı, meselenin hakem usulü ile hallinde işbirliği yapmamakla suçlayan karar Birleşmiş Milletler Konseyi'nde kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Bulgar Hükümeti'nin büyük göç arzusuna karşı resmen protestoda bulunmuştur.³⁰ Bu protesto şöyledir³¹:

“Türk Dışişleri Bakanı'nı dinleyip Türk ve Bulgar Hükümetleri arasında teati edilen notalardan malumattan olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, yetkisine dahil olmayan her türlü hukuki mülahazaları bir tarafa bırakarak, iki memleket arasında ihtilaf mevzuu olan ve kendi kanaatlerince karşılıklı bir anlaşma yahut icabında bir hakem kararıyla en doğru bir şekilde hallini mümkün gördüğü ahdi hükümler ne olursa olsun, 250.000 kişinin 3 ay zarfında Türk toprağına naklini mecbur eden Bulgaristan'ın ileri sürdüğü iddiaya muhaliftir. Bu husus ki bu vaka diğer bazı hükümetler tarafından tatbik edilen ve insanlık bakımından uyandırdığı feci akislerden başka Avrupa'daki hür memleketlerin ekonomik hayatında sefalet ve huzursuzluk doğurmağa çalışan siyasete dahildir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, bu hakkın menfaatine olarak, onların yuvalarından tehciri için Bulgaristan tarafından hiçbir tedbir alınmaması ve muhaceret her iki memleket arasında adilane bir çaresine mevzu teşkil etmeden önce malların tefsiye edilmemesi lazım geldiği kanaatindedir.”

Türkiye'de kalan ve Bulgaristan'a ait olan tren vagonları iade edilmişti. Bulgaristan'da vize alamayan Türkler kuzeye ve Rumen sınırındaki kamplara yollanmaktaydı. Bulgaristan tarafından verilen ilk notanın müddeti sona ermekteydi.

²⁸ *Aynı Tarihi Dergisi*, C:203, s. 75.

²⁹ *Ulus*, Sayı:10536 (26 Ekim 1950), s. 1,5.

³⁰ *Aynı gazete*, (5 Kasım 1950), s. 3.

³¹ *Aynı Tarihi Dergisi*, C:204, s. 157.

Bulgaristan Komünist Partisi, 250 bin Türk'ün göçünü sağlayamadığı için partiyi Moskova'ya karşı küçük düşürmüştü. Bunun üzerine BKP, Türkiye tarafından kabul edilmeyen vizesiz Türkler'i Svilengrad'a sürmekte, orada açlık ve sefalet içinde bırakarak bu göçmenleri Türkiye'ye zorla kabul ettirmeye çalışmaktaydı.³²

Macaristan Hükümeti de sınırların kapatılması nedeniyle Türk Hükümeti'ni protesto eden bir nota verdi. Türk Hükümeti'nin sınırları kapatmasının Macaristan – Türkiye münasebetlerini baltaladığı söylenmekteydi. Bu tek taraflı hareketin Bulgaristan yoluyla Macaristan'a giren ve çıkan yolcu – eşya nakliyatını engellediği ve hududun kapanmasından dolayı oluşan zararın neticelerinden Türkiye'nin mesul bulunacağı ilave edilmekteydi. Macaristan, Bulgaristan ile bağının kesildiği iddiasındaydı.³³

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1 Kasım 1951'de TBMM'de verdiği bir nutukta göçmen meselesi ile ilgili şu açıklamayı yaptı³⁴:

“ Göçmenler meselesi hakkında Bulgaristan Hükümeti nezdinde yaptığımız teşebbüsler müspet bir netice vermediği taktirde hükümet , bu mühim ihtilafi milletlerarası mercilere intikal ettirmek kararını şimdiden vermiş bulunmaktadır. ”

Dışişleri Bakanlığı da elçilik ve konsolosluklara bu konu ile ilgili bir tamim göndermişti. Türkiye'nin özellikle sorunu Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na götüreceği tehdidi ve göç konusunda takındığı azimli tutum Bulgaristan'ın tutumunda yumuşamaya sebep olmuştu. Bu yumuşamanın nedenlerinden biri de, Sovyetler Birliği'nin çok sayıda Türk'ün Dobruca'dan çıkarılması ile ilgili planlarını yürütebilme imkanı bulması ve bu planların uluslararası kuruluşlarda konuşulmasını arzu etmemesiydi. Bu sebeplerle Türk – Bulgar Hükümetleri arasında varılan mutabakatlar³⁵ sonucunda 2 Aralık 1950 günü akşamından itibaren hudutlar insan ve mal giriş çıkışına açıldı. Türk Hükümeti'nin hemen hemen tüm istekleri kabul edilmişti.³⁶ Hükümetler şu noktalarda anlaşmaya vardılar³⁷:

³² **Ulus**, Sayı:10356 (15 Kasım 1950), s. 5.

³³ **Aynı gazete**, (25 Kasım 1950), s. 1,5.

³⁴ Özçelebi, **a.g.e.**, s. 69.

³⁵ Türk Dışişleri Bakanı' nın Büyük Millet Meclisi' nde 5 Ocak 1951 tarihinde yaptığı açıklamaya nazaran bahsi geçen anlaşma, Bulgar Hükümeti ile Türk Hükümeti arasında mütakabilen imzalı metin teatisi suretiyle yapılmayıp Sofya Türk Elçisi ile Bulgar Dışişleri Bakan Yardımcısı arasında şifahi olarak bir “centilmenlik anlaşması” (gentlemen agreement) mahiyetinde yapılmıştır.

A.e., s. 70.

³⁶ **TBMM Tutanak Dergisi** , B:26 , T:5.1.1951 , C:4 , O:1 , s.53,56 , Ankara

³⁷ **Ulus**, Sayı:10374 (3 Aralık 1950), s. 1,5.

1- Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek isteyenler, Türk makamlarından Türkiye'ye giriş vizesi almadan önce evlerini terk etmeyecekleri gibi mallarını da tasfiyeye başlamayacaklardır. Ancak Türkiye'ye giriş vizesi istihsal olunduktan sonra Bulgaristan tarafından çıkış vizesi verilecektir (Bkz: Ek-5).

2- Bulgar hudut makamlarına, Türkiye giriş vizesini hamil olmayanların hududu geçmelerine imkan vermemeleri hususunda gerekli emirler verilecektir.

3- Türkiye'ye giriş vizesi olmadan göçmenler arasına karışarak girenler olursa bu kişiler Türk makamlarınca geri çevrilecek ve Bulgar makamlarınca geri alınacaktır.

4- Daha önce vizesiz gelip Edirne'de bulunan 67 ailede 360 nüfuslu Çingene, Bulgar hudut makamlarınca geri alınacaktır.

Türk Hükümeti ayrıca 28 Ağustos ve 16 Ekim tarihli iki cevabi notasında belirttiği gibi, göçmenlerin menkul ve gayri menkullerinin tasfiyesi ve kıymetlerinin aktarımı konusunu tekrar Bulgar Hükümeti'ne iletmişti. Sınırın açılmasıyla 2 ay içinde 55 bin kişi Türkiye'ye göç edecekti.

1950 aralık ayında gelen göçmen sayısı 36 bini aşmaktaydı. Gelen göçmenlerin 34 bini memleketin çeşitli yerlerine sevk edilmişti. Kalan 2 bini ise Edirne' de misafirhanede sevk edilmeyi beklemekteydi.³⁸ Göçmenlere yönelik bu tarihe kadar alınan tedbirler şunlardır:

1- Valilere ne miktar göçmen alabilecekleri sorulmuş ve her ile kontenjanlar ayrılmıştır.

2- Göçmenlere Yardım Birliği kurulmuştur.

3- Göçmen piyangosu tertip edilmiştir.³⁹

4- Birleşmiş Milletler' den yardım istenmiştir.⁴⁰

5- Bütçeye ufak bir ödenek konmuştur.⁴¹

6- Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerine yapılacak yardımlara mahsuben vergi indirimi kanunu çıkarılmıştır.⁴²

³⁸ Aynı gazete, (15 Aralık 1950), s. 5.

³⁹ TBMM Tutanak Dergisi , B:28 , T:10.1.1951 , C:4 , O:1 , s.131 , Ankara (Ayrıca Bkz:Ek-9)

⁴⁰ Aynı dergi, B:31 , T:17.1.1951 , C:4 , O:1 , Ankara,s.231,232

⁴¹ Aynı dergi B:31 , T:17.1.1951 , C:4 , O:1 , Ankara ,s.233

⁴² Aynı dergi B:31 , T:17.1.1951 , C:4 , O:1 , Ankara ,s.sayısı:57

Hükümet göçmenlerin kısa zamanda yerleşip istihsale geçebilmelerini sağlayacak tedbirleri yeterince alamamıştı. Alınan tedbirler eksik ve gecikmişti. Çorlu'da ekmek bulamayıp kepek yemek zorunda kalan göçmenler vardı.⁴³

8 Ocak 1951 tarihli Ulus Gazetesi'nde gelen göçmenlerin sayısının 55 bine yükseldiği bildirilmektedir (Bkz:Ek-8). Gelen göçmenlerin 26.251'i 2 Aralık 1950'den, yani sınırların yeniden açılmasından bu yana gelmiş bulunmaktaydı. Artık Slivengrad'da bekleyen vize almış göçmen sayısı birkaç yüzü geçmemekte idi; ancak sadece Şumnu'dan 250 göçmen ailesi sınıra doğru yola çıkmıştı.⁴⁴ Gelen göçmenler onbeş günlük bir göç müddetine tabi tutulmuşlar, bu zaman içerisinde mallarını tasfiye etmek imkanını bulamadıkları gibi bir kısmı da türlü bahanelerle Bulgar Hükümeti'ne borçlu çıkarılarak huduttan geri döndürülmüş ve bazıları da tevkif edilmişti. Türkler, günlerce aç bırakıldıktan sonra tüm göçmen kabilelerinin trene binmesi için yirmi dakikalık zaman bırakılmaktaydı. Bulgar makamları göçmenlere ait okul diplomalarının çıkışına izin vermemekteydi. Bulgaristan Hükümeti zorluk çıkarmak amacıyla göçmenlerin kendilerini getiren tren katarları ile eşya katarlarını ayrı zamanlarda nakletmekteydi. Bulgaristan'da birkaç ailenin eşyası bir vagona konmaktaydı ve Bulgarlar tarafından ilk sevk yerlerinde birer göçmen vagon başı olarak tayin edilmekteydi. Nakliye için göçmenler Bulgaristan'a ücret ödemek zorundaydılar. Eşyalar, göçmenlerin Türkiye'ye gönderilmesinden minimum onbeş gün sonra gönderilmekteydi. Böylece göçmenlerin eşyalarıyla olan bağı koparılmaktaydı. Türkiye'ye gelen eşya vagonları Edirne'de boşaltılmaktaydı. Türkiye'nin çeşitli yerlerine dağıtılmış olan göçmenler, günler sonra Edirne'ye geri dönerek ilgili Türk makamlarından eşyalarının durumunu ve yerini sormaktaydılar. Bu, Bulgaristan'ın amaçladığı gibi Türkiye'de karışık bir durum yaratmaktaydı.

Tarih 1951 yılı Şubat ayı ortalarına geldiğinde, göçmen sayısı 86 bin civarına ulaşmaktaydı. Her gün minimum 800 göçmen Türkiye'ye giriş yapmaktaydı. Yaşanan en büyük sıkıntılardan biri Türkiye hududuna geçmek üzere Bulgaristan tarafında yapılan yığınaklardı. Bulgaristan, Türkiye ile yaptığı anlaşma dahilinde her gün en fazla 800 göçmen göndermeyi taahhüt ettiği halde hududa (Svilengrad'a) 20 – 25 bin insan yığmakta ve bu insanları gayri sıhhi yerlerde barındırmaktaydı. Bu nedenle Svilengrad'a yığılan göçmenler arasında rahatsızlıklar ve hastalıklar

⁴³ **Ulus**, (29 Aralık 1951), s. 3.

⁴⁴ **Aynı gazete**, (8 Ocak 1951), s. 5.

oluşmaktaydı. Bu göçmenlerin derhal Türkiye'ye göç edebilmesi için Türk Hükümeti kararlar aldı. Bulgarlar böylece Türkiye'ye kısa bir zaman içerisinde yüksek sayıda göçmen gönderilmesini sağlayarak, Türk Hükümeti'nin ve Türk ekonomisinin zora düşmesine neden olmuşlardı ve amaçlarına ulaşmışlardı. Türkiye'de ilçe ve bucaklarda göçmenler için ayrılan kontenjanlar dolmuştu.⁴⁵ Örneğin Bursa'da 3 bin olarak kararlaştırılan göçmen adedine rağmen buraya Ocak ayı sonuna kadar 10.324 kişi gelmişti. İleride Bursa'da bu sayının 15 bini bulması beklenmekteydi ve bir iş buhranından endişe edilmekteydi.⁴⁶

Bulgaristan'dan Türkiye'ye geçişte, Bulgaristan'daki son durak olan Mustafa Paşa İstasyonu'nda göçmenler, on onbeş gün bekletiliyordu ve bile bile izdiham yaratılmaktaydı. Bulgaristan'da göçmenlere işkenceler yapılmakta, hastalıkların yayılmasına göz yumulmaktaydı ve böylece Türk Hükümeti'nin zor duruma düşmesi amaçlanmaktaydı. Göçmenlerin ellerindeki son paralar Bulgaristan Hükümeti'nin çeşitli oyunlarıyla gasp ediliyordu. Göçmenler istasyonlarda kışın ortasında aç ve açıkta bekletiliyordu. Odun, yiyecek vb. hayati önemdeki ihtiyaçlar göçmenlere fahiş fiyata satılıyordu.⁴⁷ Bulgar makamları, göç etmek isteyenlerden pasaport alabilmeleri için yüksek ücretler talep ediyorlardı. Ayrıca son Bulgaristan durağında yirmili yaşlardaki Türk gençlerinin toplanmasına devam edilmekteydi. Bu gençler iş kamplarında çalıştırılmak için alıkonulmuştu. Onlardan bir daha haber alınamamıştır. Verimli yaştaki bireylerin Türkiye'ye göç etmeleri böylece engelleniyordu.⁴⁸

Bu arada iki ülke arasındaki ilişkilerin ne denli gerildiğine dair bir örnek: 8 Mart 1951 tarihinde Sofya Türk Büyükelçiliği Başkatibi Sadun Terem, Türkiye'ye girerken Svilengrad'da aranmış, hamili bulunduğu kurye evrakının mühürleri tabanca tehdidiyle sökülerek açılmıştı. Mühürlerin açılması devletlerarası kaidelere aykırı olduğu için Türk Hükümeti Bulgaristan'a yeni bir nota verdi ve memurların cezalandırılmasını istedi.⁴⁹ Bulgar makamları 22 Mart 1951 tarihinde verdiği cevabi notada bu olayın kaçakçılık yapılacağı ihbarı üzerine gerçekleştirildiğini bildirdiler. Bahsi geçen kişinin üzerinden yüklü miktarda altın ve döviz çıktığı, kurye mektubunun da üzerine kurye zarfları adedinin yazılmamış olması nedeniyle açıldığı

⁴⁵ Aynı gazete, (18 Şubat 1951), s. 1,3.

⁴⁶ Cumhuriyet, Sayı:9524 (8 Şubat 1951), s. 5.

⁴⁷ Ulus, Sayı:10669 (10 Mart 1951), s. 3.

⁴⁸ Aynı gazete, (17 Mart 1951), s.1,5.

⁴⁹ Aynı gazete, (12 Mart 1951), s. 1,3.

belirtmişti.⁵⁰ Türk Hükümeti, elçilik görevlisine yapılan bu tecavüzü bir kaçakçılık hadisesi kılığına sokmaya yeltenen Bulgar Hükümeti'ne daha sonra bu konuyla ilgili sert bir nota daha verdi.⁵¹

1951 nisanına kadar 101 bin göçmen Türkiye'ye giriş yaptı. Bulgar Hükümeti, göçlerin Türkiye'de kargaşa ve buhran yaratacağını umuyordu; ancak 100 bini aşkın kişinin iskan edilebilmesi bu düşüncelerini boşa çıkarttı. Bu nedenle Bulgar Hükümeti göçü güçleştirmeye başladı. Böylece Bulgaristan'dan gelen göçmen sayısında bir azalma baş gösterdi. Hatta son zamanlarda günlük gelen göçmen sayısı 192'ye kadar düşmüştü. Bulgar Hükümeti'nin uyguladığı engellemeleri şöyle sıralayabiliriz⁵²:

1- Gelecek göçmenlerden Bulgar Hükümeti 1951 vergisinin yanında 1952 vergisini de almaya başladı.

2- Vergisini ödeyemeyenlerin mallarına haciz uygulanmakta, malı olmayanlara da işkence uygulanmaktadır.

3- Kadınlardan kişi başı 1 kilo saç istenmekte yoksa bunun yerine yüksek miktarda para istenmektedir. Bu suretle birçok kadını saçsız bırakmakta ya da Rusya'daki gibi iş kamplarında çalıştırmaktadırlar.

4- Sofya' da dikilecek olan Stalin heykelinin inşası için nüfus başına para alınmaktadır.

5- Kore Savaşı'nda, Türkiye'nin dahil olduğu Birleşmiş Milletler ve Güney Kore ordularına karşı savaşan komünistlere yardım amacıyla yine nüfus başına para toplanmaktadır.

Bu vergi ve yardım ücretlerini ödeyebilen göçmenler Türkiye'ye gelebilmekteydiler. Bu sıralarda Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi Çobanof'un ve diğer elçilik mensuplarının Türkiye içerisinde yaptığı gizli seyahatler tepki toplamaktaydı. Bu seyahatler hükümet ve basın tarafından takip edilmekteydi.

⁵⁰ Aynı gazete, (22 Mart 1951), s. 1,5.

⁵¹ Aynı gazete, (8 Nisan 1951), s. 5.

⁵² Aynı gazete, (28 Mart 1951), s. 5.

2.1.7. 16 Nisan 1951 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi

16 Nisan 1951’de Türk Hükümeti, göçmenler konusunda önemli bir karar aldı.⁵³ 1950’nin başından itibaren Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen ve gelecek olan bütün göçmenler “iskanlı göçmen” kategorisine alındı. Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin hepsine çok büyük bir hak tanınmış oldu. Türk Hükümeti’nden herhangi bir yardım istemeyeceğini taahhüt etmiş ve bunu belgeye dökmüş olan göçmenler dahi “iskanlı göçmen” olmuş sayıldılar. Bu tarihten itibaren Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelecek tüm göçmenlere “serbest göçmen” vizesi yerine “göçmen” vizesi verilmeye başlanacaktı. Bakanlar Kurulunda onaylanan hükümet kararnamesi tam metni şu şekildedir⁵⁴:

“Bulgaristan'dan 1950 takvim yılı basından itibaren serbest göçmen vizesiyle memleketimize gelen ve gelmekte olan Türklerin 2510 sayılı İskan Kanununun 15'inci maddesinin 5098 sayılı kanunla değiştirilen 2'inci bendi uyarınca (göçmen olarak) kabul edilmeleri ve iskan muamelesine tabi tutulmaları ve Bulgaristan'dan normal şartların avdetine kadar gelecek olanlara da mahalli konsolosluklarımızca 3659 sayılı kanuna göre serbest göçmen vizesi yerine göçmen vizesi verilmesi; İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının muvafakatine dayanan Tarım Bakanlığının 16.3.1951 tarihli ve 3204-0-3307/12851 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunun 16.4.1951 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.”

Bu tarihlerde Bulgar Hükümeti’nin Bulgaristan Türkleri’ni meçhul yerlere sürmekte olduğu görülmekteydi. Bu göçmenler Bulgaristan’ın Yugoslavya ve Yunanistan üzerinde yaptığı baskıya alet edildiler.

1951 yılı tütün mahsullerini kaldıramadan göçe zorlanan çeşitli bölgelerdeki Türkler çeşitli istikametlere sürüldüler. Bulgaristan’daki Karnaka İstasyonu’ndan geçen kapıları kurşunla mühürlenmiş yük vagonlarından oluşan 3 katar dolusu Bulgaristan Türkü’nün belirsiz bir yöne götürüldüğü Türkiye’ye gelen göçmenler tarafından görülmüştür.⁵⁵

Bulgaristan’daki komünist rejimin yaptığı baskılardan Bulgar Halkı da bıkmıştı ve Türkiye’ye ilticalar yaşanmaktaydı. Bulgaristan’ın bu tarihlerde durumu karışıkta. Ordudan kaçan birçok subay dağlarda çetecileri idare etmekteydi. Bazı şehirlerde isyanlar yaşanmıştı ve bunları Rus kuvvetleri bastırmıştı.

⁵³ TBMM Tutanak Dergisi , B:65 , T:16.4.1951 , C:6 , O:1 , s.197,211 , Ankara

⁵⁴ Şimşir, a.g.e., s. 225,226.

⁵⁵ Cumhuriyet, Sayı:9562 (18 Mart 1951), s. 1,3.

Göçün en yoğun zamanında, 26 Nisan 1951’de BKP Siyasi Bürosu, Bulgaristan Türkleri’ni sakinleştirmek ve göçlerine neden olan bazı sebepleri ortadan kaldırmak için bazı kararlar aldı. Söz konusu kararlara göre Türk tiyatroları ve okulları dahil olmak üzere Türkler’e geniş bir kültür otonomisi sağlanacaktı; ancak kısa zaman içerisinde Bulgar Hükümeti bu tedbirlerin Türkler’i Bulgar toplumuna yakınlaştırmadığını, tam aksine kendi özgüvenlerinin ve etnik kimliklerinin gelişmesine neden olduğunu gördü. Üstelik Türkler’e sağlanan bu özel haklar, öteki Müslüman grupları Bulgarlar’dan uzaklaştırıp Türkler’e yakınlaştırdı.⁵⁶

Bulgar Hükümeti göçlerle ilgili tutarsız kararlar vermekteydi. Göçleri bazen körüklemeye bazen de durdurmaya çalışmaktaydı. Bulgarlar göçleri durdurmuş ve göç edemeyen Türkler’ in ellerindeki pasaportları toplamaya başlamışlardı; ancak bu kısa süren bir girişimdi.⁵⁷

2.1.8. Haziran – Ekim 1951 Tarihleri Arasında Verilen Diğer Notalar

Türkiye, şaşılacak bir beceriyle çabucak organize olmuş ve göçmen işini bir derece düzene sokmuştu. 1951 yaz aylarında gelen göçmenlerin sayısı epeyce azalmakla birlikte, göç, düzgün biçimde sürüp gidiyordu.

Fakat Bulgar tarafı bu düzgün göçmen akımını yine baltaladı. Göçmenler arasına yine sahte vizeli, vizesiz ve Çingene gibi istenmeyen kişiler sokuldu. Türk giriş vizelerinde sahtekarlıklar yapıldı. Bunun üzerine Türk Hükümeti, Bulgar Hükümeti’ ne Haziran – Ekim 1951 tarihleri arasında altı nota verdi⁵⁸:

1- Türk vizelerinde sahtekarlık yapılmakta olduğu durumu nedeniyle Türk Elçiliği, 2 Haziran 1951 tarihli 374/74 sayılı notası ile ilgili bakanlığın dikkatini çekmiş ve numuneler tevdi ederek inceleme yapmasını rica etmiştir.

2- Türk Hükümeti, 19 Temmuz 1951 tarihinde tevdi ettiği 478/88 numaralı nota ile, sahte vizelerle 33 kişinin Türkiye’ye girdiklerinin tespit edildiğini ve bu kişileri geri çevirmek mecburiyetinde olduklarını belirtmiştir. Bu şahısların geri alınması için Bulgar makamlarının gerekli tedbirleri alması rica edilmiştir.

⁵⁶ Garabedyon, **adı geçen makale**, s. 414.

⁵⁷ **Cumhuriyet**, Sayı:9619 (12 Mayıs 1951), s.1,3

⁵⁸ Bilal N. Şimşir, “**Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950 – 1951)**”, Türk Kültürü Dergisi, sayı:275 (Mart 1986), s. 201.

3- Elçilik, 6 Ağustos 1951 tarihli ve 324/10 sayılı notası ile evvelki talebini tekrarlamıştır.

4- İki gün sonra bakanlığa tevdi edilen 331/106 sayılı nota ile Filibe'deki Türk Konsolosu'nun yeniden sahte vizelerin mevcudiyetini bildirerek, bu sahtekarlıklara son verilmesi için gerekenlerin yapılması talebini bir kez daha tekrarlamış ve bu yollara başvurulmaya devam edilmesinin, Türk makamlarını durumun icap ettirdiği tedbirleri almak mecburiyetinde bırakacağını peşinen bildirmiştir.

5- Elçilik 24 Eylül 1951 tarihli 666/127 sayılı nota ile ilgili 33 kişinin Bulgaristan'a geri gönderileceğini Bulgar makamlarına bildirmiştir.

6- 3 Ekim 1951'de Ekselans Mösyö Angelof nezdinde yaptığı şifahi bir teşebbüs sırasında Sofya Türk Elçiliği, 126 çingenenin sahte vizeler ile Türkiye'ye girmeye teşebbüs ettiklerini, bunların geri çevrildiğini fakat Bulgaristan'a kabul edilmediklerinden dolayı Yunan arazisinde kalmış olduklarını bildirmiş ve bu kimselerin Bulgaristan'a kabul edilmemeleri halinde Türk Hükümeti'nin büyük esefle Türk – Bulgar hududunu kapamak mecburiyetinde kalacağını kendisine beyan etmiştir.

1951 Temmuz ayı itibariyle 1410 göçmen Türkiye'ye geldi. Türkiye'ye gönderilen göçmenlerin miktarı asgari hadde indirilmiş idi. Bulgaristan'dan göçen Türkler'in boşalttıkları yerlere Çingeneler yerleştirildi. Türkler'in ani olarak evlerinden alınarak Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerine sürülmesi devam etmekteydi.

2.1.9. Türkiye–Bulgaristan Sınırının Kapatılması ve Göçlerin Durdurulmasının Nedenleri

13 Ekim 1951 tarihinde sahte pasaportlarla gelen 200 göçmenin iadesi için Türk – Bulgar hudut birliklerindeki subaylar arasında sınır bölgesinde bir görüşme yapıldı. Türk makamları sahte pasaportla ya da pasaportsuz bir şekilde hiç kimsenin Türkiye'ye alınmayacağını bildirmiş ve sahte pasaportla giren 200 göçmenin iadesini talep etmişti. Bulgaristan makamları ise bu konuda herhangi bir yetkileri olmadığını ve yetkili organlara danıştıktan sonra kararlarını bildireceklerini söylemişlerdi. Bu konuda Bulgaristan'ın korkusu, Türkiye'yi gören bu göçmenlerin iade edilmesi

durumunda Türkiye aleyhtarı propagandayı kötü etkileyebilecek beyanlarda bulunabilmeleri ihtimali idi.⁵⁹

1 Kasım 1951’de, Bulgar Hükümeti’nin verdiği yeni bir notada, Türk – Bulgar demiryolunun, Türk Hükümeti tarafından Bulgaristan’ın meçhulü olan sebeplerle ve herhangi bir ihbar yapılmaksızın kapatılması protesto edilmekteydi. Bu arada uluslararası antlaşma ve sözleşmelerle korunan Varna yakınlarında bulunan Balçık kazasındaki Türk mezarlıkları, Bulgar Hükümeti’nin emriyle bozulmakta ve bu işte özellikle Türkler kullanılmaktaydı.

Haziran – Ekim 1951 tarihleri arasında verilen Türk notalarına olumlu yanıtlar gelmeyince ve son günlerde gelen göçmenler arasında sahte vizelilerin tespit edilmesi nedeniyle Türk – Bulgar hududu 8 Kasım 1951 tarihinde son kez kapatıldı. Bu kişiler Karaağaç’da alıkonulmuş ve geri alınması hususunda Bulgaristan Hükümeti ile temasa geçilmişti. 13 Ekim 1951’de yapılan hudut temasında belirtilen noktalardan 15 gün geçtiği halde Bulgar makamlarından cevap alınamadı. 28 Ekim’de 126 çingeneyi sahte vizeyle Türkiye’ye göndermişler; ancak bunlar iade edilmişti. Çingenerin pasaportları üzerinde yapılan incelemelerde Türk imza ve onaylarının hepsinin sahte olduğu görülmüştür.⁶⁰

Dışişleri Bakanlığı’nın yayınladığı tebliğde, göçmenler arasına sahte vize ile Çingener’ in karıştırılması nedeniyle hükümetin Bulgaristan’a gerekli şikayetleri yaptığı ve bu gibi durumları engellemek amacıyla 8 Kasım 1951 sabahından itibaren hududun kapatıldığı belirtilmekteydi.

Bulgar Hükümeti’ne göre, şu ana kadar göç edenlerin sayısının Bulgaristan Türkleri’nin 1939 – 1951 tarihleri arasındaki doğal nüfus artışının oranına ulaşması, göçmenlerin kabulü ve yerleştirilmesiyle alakalı problemler, sınırın Türk Hükümeti tarafından kapatılmasının gerçek nedenleriydi. Bazı Bulgar araştırmacılara göre Ankara’nın göçün durdurulması doğrultusundaki kararı en az üç nedenle izah edilebilir⁶¹:

1- Türkiye, Bulgaristan’ın göndermek istediği tüm Bulgaristan Türkleri’ni kabul etmek için yeterli maddi imkanlara sahip değildir.

⁵⁹ **Cumhuriyet**, Sayı:9773 (18 Ekim 1951), s. 5.

⁶⁰ **Aynı gazete**, (9 Kasım 1951), s. 1,5

⁶¹ Garabedyon, **adı geçen makale**, s. 414.

2- Ankara göçmenlerin arasında komünist ajanları da olabileceğinden endişe duymaktadır.

3- Türk Hükümeti, Türkiye dışında yaşayan Türkler'in buldukları yerde yaşamını devam ettirmelerini uygun görmektedir, çünkü bu topluluklar dış politikasına yararlıdır.

Hudut meselesi 14 Kasım 1951 tarihli bir Bulgar notasında yeniden mevzu edilmişti. Notada hududun kapanmasından şikayet edilmekteydi. "Orient Ekspresi" nin Bulgaristan'dan geçmesi suretiyle işletilmesi ve göçmenlerin Türkiye sınırlarına alınması ısrarla istenmekteydi. Bu trenin seferlerini yapamaması yolcu – mal geçişini ve Svilengrad'daki 1500 Türk göçmenin Türkiye'ye girişini engellemekteydi. Türkiye'nin 1925 mukavelesine hududu keyfi olarak kapayarak uymadığı ve oluşacak vahim neticelerden de sorumlu olacağı söylenmekteydi.⁶²

17 Kasım 1951'de Türk Hükümeti'nin verdiği cevabi notada Bulgar hudut memurları ile yapılan anlaşmaya rağmen Türkiye'ye vizesiz göçmenlerin ve Çingeneler'in gönderildiği vurgulanmaktaydı. Türk Hükümeti, Bulgar Hükümeti'nin yapacağı doğru hareketleri sabırla beklemiş ancak bir cevap alamadığı için hudutları kapatmak zorunda kalmıştı. Hudutlar, Bulgar Hükümeti sahte vize ile gönderdiği göçmenleri geri alırsa ve bu olayların tekerrür etmesini engellemek için tedbirler alırsa tekrar açılacaktı.⁶³ Türk Hükümeti, göçmen meselesinin suiistimale uğramaması kaydıyla göçmenlerin her zaman Türkiye'ye alınacağını belirtmekteydi.

Bu olaylardan sonra Bulgaristan Hükümeti 30 Kasım 1951 günü yayımladığı bir tebliğle göçü kesin olarak durdurduğunu kamuoyuna duyurdu. Sebep olarak hududun kapatılması gösterilmekteydi. Tebliğde şunlar belirtilmekte idi⁶⁴:

1- Türk Hükümeti 1944' den beri yaptığı propaganda ile Bulgaristan Türklerini göçe teşvik etmektedir. Daha sonra, teşvik ettiği bu kişilerin göçlerini engellemeye çalışmaktadır.

2- Bu kişilerde bazı evsaf aramakta, siyasi akidelerini gösteren taahhütnameler istemekte; ancak çoğuna Bulgaristan'ı terk etmek için izin

⁶² Cumhuriyet, Sayı:9803 (17 Kasım 1951), s. 3.

⁶³ Aynı gazete, (18 Kasım 1951), s. 5.

⁶⁴ Aynı gazete, (2 Aralık 1951), s. 1,3.

vermemekte ve bu sayede Türk azınlığı arasında Bulgar aleyhtarlığı yaratmaya çalışmaktadır.

3- Ekim 1950 ve Kasım 1951'de tekrarladığı şekilde Türk Hükümeti herhangi bir haber vermeden hududu kapatmakta ve binlerce göçmeni hudutta zor durumda bırakmaktadır.

4- Bulgar Hükümeti bu nedenlerle muhacereti durdurmak zorunda kalmaktadır. Kabahat ve mesuliyet Türk Hükümeti'ne aittir.

Türk Dışişleri Bakanı 1 Aralık 1951 günü verdiği karşı tebliğ ile şunları bildirmiştir:

1- Türk Hükümeti'nin göç etmek isteyen Türkler'i engellemesi söz konusu değildir. Nitekim 1950 yılından 1951 sonbaharına kadar Bulgaristan'dan 150 bin küsur göçmen alınmıştır.

2- Göçlerin devam etmesi Bulgar Hükümeti'nin işine gelmemektedir, bu yüzden sınırın kapanmasına varan olayları Bulgarlar kasıtlı çıkarmışlardır.

3- Bulgaristan Telgraf Ajansı'nın tebliğinde Türkiye'nin düşman tutumlarının, Atlantik Paktı'na girmesiyle alakalı olduğu ve harp kundakçısı ABD ve İngilizler'in Balkanlarda memurluğunu yaptığı iddiaları göç ile alakadar değildir ve bu iddialar Bulgar Hükümeti'nin hakiki emellerini ortaya koymaktadır.

4- İkamet mukavelesinin hükümlerine aykırı olarak muhaceretin durdurulması konusunda Bulgaristan'ın aldığı kararın sorumluluğu Bulgaristan Hükümeti' ne aittir.

Bulgar Hükümeti, 30 Kasım 1951'de göçü yasakladıktan sonra, Bulgaristan'da kalan Türkler'in pasaportlarını topladı. Bulgaristan'da göç konusunun konuşulmasını bile yasak etti. Göçmenlikten söz etmeye kalkışanlar cezalara çarptırıldı. Bulgaristan'da kalan Türkler'in göç umutları söndürülmek istendi. Göç için bütün hazırlıklarını yapmış, hatta Türkiye'ye giriş vizelerini de almış olan Türkler, pasaportlarını Bulgar polisine teslim etmek zorunda kaldılar. 1500 kadar göçmen Bulgar sınırından geri çevrildi. Türk Hükümeti bu göçmenleri kabul etmeye hazır olduğunu bildirmesine rağmen göçlere izin verilmedi. Bulgaristan Türkleri üzerine

derin bir sessizlik ve umutsuzluk çöktü. Bu sessizlik 1968 göç anlaşmasına kadar sürecekti.⁶⁵

Göçmenler arasında kullanılmış battaniye veya elden düşme bir palto karşılığında 15 – 20 dönümlük tarla veren, böylece malını elden çıkaran kimseler çoktu. Çünkü taşınmaz mallarını elden çıkarmadıkça göçmenlerin Bulgaristan'dan çıkışlarına izin verilmiyordu. Türkler'in hepsi göç niyetinde olduklarından malları satın alınmıyordu. Yapılan bir ankete göre göçmenlerin ancak % 2.6 kadarı Bulgaristan'daki mallarını değeri üzerinden satabilmiş, geriye kalanlar ise mallarını ya hiç satamamışlar ya da değerinden pek düşük fiyata elden çıkarmışlardır. Bulgarlar'a da Türk mallarına para vermemeleri el altından duyurulmuştu. Böylece göçmenler tam bir çıkmaz içinde bırakılmış ve bu çıkmazdan kurtulabilmek için ellerinde olan mallarını Bulgarlar'a bağışlamak zorunda bırakılmışlardı.⁶⁶

⁶⁵ Şimşir, **a.g.e.**, s. 228.

⁶⁶ **A.e.**, s. 230.

2.2. Göçlerin Yıllara Göre Dağılımı

1 Ocak 1950 ile 30 Eylül 1951 tarihleri arasında 212.150 kişiye Bulgaristan'dan Türkiye'ye giriş vizesi verildi;

Tablo 2.2. Bulgaristan'daki Türk Konsolosluklarınca Verilen Türkiye'ye Giriş Vizelerinin Aylara Göre Dağılımı

Aylar	Yıllar	Kişi Sayısı
Ağustos	1950	10685
Eylül	1950	37846
Ekim	1950	33808
Kasım	1950	2445
Aralık	1950	0
Ocak	1951	0
Şubat	1951	0
Mart	1951	19885
Nisan	1951	23675
Mayıs	1951	12708
Haziran	1951	13318
Temmuz	1951	12123
Ağustos	1951	12235
Eylül	1951	10742
TOPLAM		189.470

Bilal N. Şimşir, "Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950 – 1951)", Türk Kültürü Dergisi, sayı:275 (Mart 1986), s. 224.

Vize alan bu kişilerin tamamı göçmen olarak Türkiye'ye gelemediler. Verilen vizeler aylara göre yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi dağılmaktaydı. Aralık, Ocak ve Şubat aylarında vize verilmemiştir bunun nedeni Bulgaristan'ın olumsuz tutumudur.

2.2.1. 1950 Yılı Göçlerinin Aylara Göre Dağılımı

1950 yılı içerisinde 12.233 ailede 52.185 kişi Türkiye'ye göçmen olarak giriş yapmıştır. Bulgar Hükümeti'nin göçü tetikleyen ilk notası 1950 yılının 2. yarısında verildiği için 1950 yılındaki göçler miktar olarak daha azdır.

Tablo 2.3. 1950 Yılı İçinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Miktarı

AYLAR	AİLE	NÜFUS
Ocak	224	816
Şubat	285	1.212
Mart	463	2.186
Nisan	588	2.387
Mayıs	296	1.274
Haziran	804	3.930
Temmuz	898	3.065
Ağustos	1.330	6.028
Eylül	1.499	7.308
Ekim	867	2.572*
Kasım	----	----
Aralık	4.979	21.407
TOPLAM	12.233	52.185

Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950 – 1951)*, Türk Kültürü Dergisi, sayı:275 (Mart 1986), s. 227.

Tabloda da görüldüğü üzere 7 Ekim 1950 tarihinden 2 Aralık 1950 tarihine kadar Türkiye Bulgar sınırını kapalı tuttuğundan bu tarihler arasında Türkiye'ye göçmen gelmemiştir. Bu nedenle Kasım 1950 tarihinde Türkiye'ye göçmen girişi olmamıştır.

* Bu miktar 1 – 6 Ekim 1950 tarihleri arasında gelenlere aittir.

2.2.2. 1951 Yılı Göçlerinin Aylara Göre Dağılımı

1951 yılı içerisinde 25.118 ailede toplam 102.208 göçmen Türkiye'ye giriş yapmıştır.

Tablo 2.4. 1951 Yılı İçinde Bulgaristan' dan Türkiye' ye Gelen Göçmen Miktarı

AYLAR	AİLE	NÜFUS
Ocak	5071	21.352
Şubat	5538	20.237
Mart	2240	9.553
Nisan	3812	16.250
Mayıs	1868	8.008
Haziran	2098	8.646
Temmuz	1220	5.243
Ağustos	1394	5.489
Eylül	723	2.861
Ekim	886	3.455
Kasım	268	1.114*
Aralık	----	----
TOPLAM	25.118	102.208

Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950 – 1951)**, Türk Kültürü Dergisi, sayı:275 (Mart 1986), s. 227.

1950 ve 1951 yılı toplamlarına bakınca gelen göçmen sayısı 37.351 ailede 154.393 kişidir. Göçmenlerin 139.523'ü ilk Bulgar notasından sonra Türkiye'ye gelmiştir. Bulgar notasında 250.000 Türk'ün göç için başvurduğu belirtiliyordu. Buradan anlaşılacağı üzere 111 bin Türk göç edememiştir. Gelemeyenlerin 58 bini Türkiye'ye giriş vizesi de almıştı.⁶⁷

⁶⁷ A.e., s. 228.

2.3. 1950 – 1951 Göçünün Hukuki Açısından İncelenmesi

Bulgaristan'daki Türkler, devletler hukuku ve anlaşmalar bakımından azınlık statüsündedirler. Azınlık, çoğunluktan ayrı özellikleri olan topluluktur. Kökeni, soyu, dili, dini, gelenek ve göreneklere gibi özellikleri ile çoğunluktan ayrı olan topluluk anlamına gelir. Bulgaristan'a Bulgarlar çoğunluk, Türkler ise azınlıktır. Türk azınlığının Bulgar çoğunluğundan ayrı özellikleri vardır. Anlaşmalar, bu ayrılıkları tanır, bunlara saygı gösterilmesini ister. Azınlığın ayrı özellikleri, anlaşmaların güvencesi altındadır. Bu ayrı özellikleri yüzünden azınlığa karşı ayrımcı davranılmaz. Yani azınlık, temel haklardan ve özgürlüklerden yoksun bırakılamaz. Anlaşmalar, Türk azınlığının haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermesi için Bulgaristan'a sorumluluklar yüklemiştir. Bulgar Hükümetleri, Türkiye'ye ve dünyaya karşı yükümlülük altına girmiştir. Aynı anlaşmalar, Türkiye'nin, Bulgaristan'daki Türkler ile olan bağlarını hukuki bakımdan da vurgulamış ve yinelemiştir. Türkiye'nin Bulgaristan'daki Türk azınlığı üzerinde, yalnız tarihsel, ulusal ve insanlık açılarından değil, hukuki bakımdan da söz hakkı vardır. Bulgaristan Türkleri meselesi sadece Bulgaristan'ın bir iç işi değildir. Bulgaristan'daki Türk azınlığı konusunda Türkiye'nin de hakları, yetkileri ve görevleri vardır. Bulgaristan'daki Türkler'e ve Türkiye'ye hukuki haklar tanıyan anlaşma ve sözleşmeler şunlardır:

2.3.1. Türkiye – Bulgaristan İkamet Mukavelesi

18 Ekim 1925'de imzalanan mukavelenin birinci maddesine göre Türk vatandaşları Bulgaristan'da ya da Bulgar vatandaşları Türkiye'de oturup yerleşebileceklerdir. Tarafların birinin yurttaşları öteki ülkeye serbestçe gidip gelebileceklerdir ve o ülkede dolaşabileceklerdir.

Türkiye – Bulgaristan İkamet Mukavelesi'nin ikinci maddesi doğrudan Bulgaristan Türkleri'ni ilgilendirmektedir. Bu madde şöyledir⁶⁸:

“Akit taraflar, Bulgaristan Türkleri' nin ve Türkiye Bulgarları' nın isteğe bağlı göçlerine hiçbir engel çıkarılmamasını kabul ederler.

Göçmenler, yanlarında taşınır mallarını ve hayvanlarını serbestçe tasfiye etmek hakkına sahip olacaklardır. Taşınmaz mallarını kesin gidişlerinden önce tasfiye etmemiş olanlar, göç gününden başlamak üzere, iki yıllık bir süre içinde bu tasfiyeyi yapmak zorundadırlar.

⁶⁸ A.e., s. 378.

Malların tasfiyesinden elde edilen paraları ilgililerin dışarı çıkarma biçimi konusunda iki hükümet arasında bir anlaşma yapılacaktır.”

Bu maddeye göre, Bulgaristan Türkleri'nin göçleri engellenmeyecekti. İsteğe bağlı göçe hiçbir engel çıkarılmayacaktı. Bulgaristan Türkleri istedikleri zaman göç edebileceklerdi. Göçmenler taşınabilen mallarıyla hayvanlarını yanlarında getirebileceklerdi. Taşınmaz malların serbestçe elden çıkarılmasına da Bulgar makamları engel çıkarmayacaklardı. Taşınmaz mallarını iki yıl içerisinde satabilecekleri hükme bağlanmıştı. Göçmenleri darda bırakmamak, göçleri sırasında kısa bir zaman içinde taşınmaz mallarını değerinden ucuza elden çıkarıp zarara uğramalarını önlemek, onları korumak için böyle bir süre kendilerine tanınmıştı.

1925 İkamet Mukavelesi'nin göçle ilgili maddeleri 1944'den sonra pek uygulanmamıştır. Yeni Bulgar rejimi 1944 – 1949 yılları arasında Bulgaristan Türkleri'nin isteğe bağlı göçünü hemen hemen yasaklamıştı. Daha sonra ise 1950'de tutum değiştirerek 250 bin Bulgaristan Türkü'nü, üç ay içinde mallarını satmak önkoşuluyla Türkiye'ye yollamak istemişti. Bulgar Hükümeti her iki durumda da 1925 İkamet Mukavelesi'ne aykırı davranmıştır. Göçü yasaklamak veya büyük kitleleri pek dar bir zamanda göçe zorlamak 1925 sözleşmesinin ruhuna aykırıdır. 1949 yılında sadece 1670 kişinin göçüne izin vermişti. 1950 yılında 52 bin kişi, 1951 yılında ise 102 bin kişi Türkiye'ye göç etmişti. Yıl bazında değerlerin düzensiz dağılmasının nedeni, Bulgar Hükümeti'nin 1925 sözleşmesini dürüstçe uygulamamasıdır.⁶⁹

Bulgar Hükümeti özellikle taşınmaz malların tasfiyesinde, kanunda iki yıllık bir süre verilmesine rağmen, büyük zorluklar yaratmıştı. Türkler'in göç esnasında mallarını satmamaları ya da çok ucuza elden çıkarmaları için gayret sarf etmişti. Göç sırasında bütün aileler, pasaportlarını ne zaman alıp yola ne zaman çıkacaklarına dair habersiz bırakılmışlardı. Bu insanlar, son anda, gece yarısı ya da sabah erkenden bir takım kanunsuz emirlerle apar topar yola çıkartılmaktaydı. Bir taraftan taşınmaz mallarının satılması engellenmiş, diğer taraftan ise çok ucuza mallarını satabilenlerin paraları ellerinden çeşitli bahanelerle alınmıştı. Ayrıca satılık evlerin Bulgarlar tarafından alınması da teşvik edilmişti. Bu vesile ile Türkler'in çoğunlukta

⁶⁹ A.e., s. 378,379.

bulunduğu köy, kasaba ve şehirlerdeki dengeyi kendi lehlerine çevirmeye çalışmışlardı.

Türk – Bulgar İkamet Mukavelesi, Bulgaristan Türkleri'ne azınlık statüsü çerçevesinde hukuki haklar da tanımakta idi. Bu haklar tek taraflı feshedilmeyecek şekilde sağlam ve güçlüydü; ancak Bulgar Hükümeti bu hakları da göz önüne almadı ve çiğnedi.⁷⁰

Bu mukavele ile Bulgaristan'ın, Türk azınlık konusunda üzerine aldığı uluslararası yükümlülükler aynı zamanda Türkiye'ye karşı taahhütlerini de oluşturmaktaydı. Başka bir deyişle, Türk azınlığa tanınan haklar, salt Bulgar ulusal yetkisini ilgilendirmemekte aynı zamanda Türkiye'yi de doğrudan ilgilendirmekteydi ve uluslararası mahiyette yükümlülüklerdi.⁷¹

1925 tarihli Türk – Bulgar İkamet Mukavelesi hukuken bugün de yürürlüktedir ve Bulgar Hükümeti, Bulgaristan Türkleri'nin isteğe bağlı göçlerine engel olmamakla yükümlüdür.

2.3.2. Diğer Antlaşma ve Sözleşmeler

2.3.2.1. Berlin Antlaşması

Bulgaristan, 13 Temmuz 1878 günü imzalanan Berlin Barış Antlaşması'yla, padişaha bağlı ve vergi veren bir prenslik olarak kuruldu. Antlaşmanın üçüncü maddesi, Bulgaristan Prensi'nin ahali tarafından serbestçe seçileceğini ve büyük devletlerin muvafakatiyle Babıali tarafından tasdik olunacağını öngörüyordu. Aynı maddenin ikinci paragrafı, gerek Prens'in seçiminde, gerek Bulgar anayasasının hazırlanmasında, Bulgaristan'daki Türkler' in hak ve çıkarlarının gözetileceğini vurguluyordu. Bulgarlar'la Türkler'in karışık olduğu yerlerde, Türkler'in hukuk ve menfaatlerinin gözetileceği belirtiliyordu.

Berlin Antlaşması'nın beşinci maddesi, Bulgaristan'daki azınlıkların hak ve özgürlükleriyle ilgili ilkeleri koymuştu. Bulgaristan'daki azınlıklar denince, öncelikle

⁷⁰ İbrahim Kamil, **Bulgaristan' daki Türkler' in Hakları**, Ankara, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1989, s. 28,29.

⁷¹ Özçelebi, **a.g.e.**, s. 145.

Türk - Müslüman azınlık anlaşılır. Bulgarlar'dan sonra en kalabalık nüfusu Türkler oluşturuyordu. Bu bakımdan Berlin Antlaşması'nın beşinci maddesi, öncelikle Türk - Müslüman azınlık göz önünde tutularak kaleme alınmıştır denilebilir. Bu maddeye göre, Bulgaristan'da, din ve mezhep ayrımı gözetilemez. Aynı dinden ve mezhepten olan azınlıklar, tıpkı Bulgar çoğunluk gibi bütün medeni ve siyasal haklardan yararlanırlar. Devlet görevlisi olabilirler, istedikleri mesleği veya sanatı seçebilirler. Aynı dinden veya mezhepten olmaları yüzünden bu hakları kullanmaktan yoksun bırakılamazlar. Bulgaristan Türkleri, hem Bulgaristan içinde kendi dini örgütünü kurabilecek, hem de İstanbul'da oturan Şeyhülislam ile ilişkiyi sürdürebileceklerdi.

Bütün bu ilkeler, aynı beşinci maddenin ilk cümlesine göre, Bulgar kamu hukukunun temelini oluşturur. Bulgar anayasası ve yasaları, bu ilkelere ters düşemez, aykırı hükümler getiremezler.

Berlin Antlaşması'nın on ikinci maddesi, Bulgaristan Türkleri'nin taşınmaz mallarıyla ilgilidir. Buna göre, Türkler, Bulgaristan'dan ayrılmış veya göç etmiş bile olsalar, geride bırakacakları mülklerini koruyabilirler ve bunları üçüncü kişiler aracılığıyla işletebilirlerdi. Sahipleri Bulgaristan'dan ayrılınca bu mülklere Bulgar makamlarınca el konulamayacaktı. Demek ki, Bulgaristan, daha devlet olarak doğarken, ülkesindeki Türk azınlığın hak ve özgürlüklerine saygı göstermeyi yüklenmişti. Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlere ve bu arada Osmanlı Devleti'ne karşı yükümlülük altına girmişti. Bulgar yasaları ve uygulamaları da Türk azınlığın haklarına ve özgürlüklerine saygılı olacak, engel çıkarmayacaktı.

Berlin Barış Antlaşması çok taraflı bir antlaşmaydı. Bulgaristan, yalnız Türkiye'ye karşı değil, antlaşmayı imzalayan öteki Avrupa devletlerine karşı da yükümlülük altına girmiş demektir.⁷²

⁷² Şimşir, a.g.e., s. 365,368.

2.3.2.2. İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi

Bulgaristan, 1908 yılında bağımsızlığını ilan etti, krallık oldu. Bulgar bağımsızlığının onaylanması amacıyla, Osmanlı Hükümeti'yle Bulgaristan arasında 19 Nisan 1909 tarihinde, İstanbul'da bir protokol imzalandı. Protokole, aynı gün imzalanan bir de sözleşme eklendi. Bulgaristan'daki Türk – İslam cemaatinin hakları ve vakıf mallarıyla ilgili olan bu sözleşme, protokolün bölünmez parçasıydı.

Bulgar Krallığı, bu protokolle ülkesindeki Türk - Müslüman azınlığa din ve mezhep özgürlüğü, hak eşitliği tanıyordu. Türk azınlığı, Bulgar çoğunluğu gibi aynı medeni ve siyasal haklardan yararlanacaktı.

İstanbul Protokolü'ne ekli sözleşme, Bulgaristan müftülüklerini düzenliyordu. Müftülükler, Türk toplumunun veya azınlığın örgütüydü. Bulgaristan müftüleri, aynı zamanda vakıfların yönetiminden ve bir ölçüde Türk azınlığının eğitiminden de sorumluydular. Bu örgütü Türk ve Bulgar hükümetleri birlikte düzenliyorlardı.

Sözleşme sekiz maddelikti. Birinci madde Sofya'da bir başmüftü bulunacağını ve bunun ne gibi görevleri olacağını belirliyordu. Bu madde, müftülerin, okullar konusundaki yetkilerini belirttikten başka, Bulgar Hükümeti'ne de görev yüklüyordu. Türk okulları ve camileri için Bulgaristan bütçesine yeterli ödenek konacağını belirtiyordu.

Sözleşmenin yedinci maddesi, Bulgaristan'daki cami, mescit vb, gibi din ve hayır işlerine ayrılmış yapıların dikkatle korunacağını, bunların yıkılmayacağını belirtiyordu.

19 Nisan 1909 tarihli İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi ile Bulgaristan Türk - İslam topluluğunun azınlık hakları, yeniden vurgulanmış ve güvence altına alınmıştı. Bulgaristan Türkleri, Bulgarlar gibi aynı medeni ve siyasal haklardan yararlanacaklar, okullarını, camilerini, mescitlerini, hayır kurumlarını, vakıflarını koruyup yaşatacaklardı. Bütün bunları Türk Hükümeti'ne karşı yükümleniyordu. Türk Hükümeti, gerek Bulgaristan'daki Türk azınlığı, gerek oradaki Türk - İslam eserleri konusunda hak ve söz sahibiydi.⁷³

⁷³ A.e., s. 368,370.

2.3.2.3. 1913 Antlaşması ve Müftülüklerle ilgili Sözleşme

1912 – 1913 Balkan Savaşları sonunda, 29 Eylül 1913 tarihinde, İstanbul’da, Türkiye ile Bulgaristan arasında barış antlaşması imzalandı. Antlaşmaya eklenen sözleşme, Bulgaristan müftülükleriyle ilgilidir. Gerek barış antlaşmasında, gerek müftülerle ilgili sözleşmede, Bulgaristan Türkleri’nin azınlık hakları yine vurgulandı.

Balkan Savaşları sonunda Bulgaristan genişledi. Osmanlı İmparatorluğu’ nun Edirne vilayetinden Kırcaali, Mestanlı, Darıdere, Koşukavak gibi nüfusları hemen hemen yüzde yüz oranında Türk olan bölgeler Bulgaristan’a katıldı. Barış Antlaşması’nın yedinci maddesi, Bulgaristan’a katılan bu yeni topraklarla ilgilidir. Bu topraklarda yaşayan Türkler’in Bulgar yurttaşı olacaklarını; ancak isterlerse dört yıl içinde Osmanlı vatandaşlığını seçebileceklerini belirtir. Osmanlı vatandaşlığını seçen Türkler’in dört yıl içinde Bulgaristan’ı terk edecekleri, taşınabilen mallarını yanlarında götürebilecekleri, geride bırakacakları taşınmaz mallarını ise üçüncü kişiler aracılığıyla işletebilecekleri de antlaşmada hükme bağlanmıştı.

Türk – Bulgar Barış Antlaşması’nın sekizinci maddesi, Bulgaristan Türk azınlığının hak ve özgürlükleriyle ilgilidir. Türk azınlığı, Bulgarların yararlandıkları bütün medeni ve siyasal haklardan yararlanacaktır. Azınlığın da Bulgarlar gibi din ve ayin özgürlüğü olacaktır. Müslümanların geleneklerine, göreneklerine saygı gösterilecektir. Aynı madde, Bulgaristan İslam cemaatleriyle ilgili hükümler getiriyordu. Buna göre, Bulgaristan’daki İslam cemaatleri ve bunların malları Bulgar Hükümeti’nce resmen tanınıyordu.

Barış Antlaşmasının onuncu ve onbirinci maddeleri, Bulgaristan Türkleri’nin mal – mülk hakları konusunda hükümler taşıyordu. Türk mallarına saygı gösterilecek, bu konuda herhangi bir kısıtlama konmayacaktı. Bulgaristan'dan göç eden Türkler, geride kalan taşınmaz mallarını kiraya verebilecekler, işitebilecekler, üçüncü kişiler aracılığıyla bunları idare ettirebileceklerdi.

Onikinci madde Bulgaristan’daki Türk - İslam vakıflarına dokunulmayacağı, tıpkı Osmanlı yasalarında öngörüldüğü gibi bu vakıf mallarına saygı gösterileceği hükmünü getirmekteydi. Ondördüncü madde mezarlıklara da saygı gösterilmesi gerektiğini belirtiyordu.

Demek ki Türk – Bulgar Barış Antlaşması, Bulgaristan Türk azınlığının bütün hak ve hukukunu güvence altına alıyordu. Türk azınlığı, antlaşmanın güvencesi altında medeni ve siyasal haklardan, din ve ayin özgürlüğünden yararlanacak, topluluğa ait örgütünü ve vakıf mallarını koruyup yaşatabilecekti. Bulgar Hükümeti, Türk azınlığının haklarına ve özgürlüklerine hiçbir engel çıkarmayacaktı.

Barış Antlaşması'nın iki numaralı eki olan sözleşme ise Bulgaristan müftülüklerini ayrıntılarıyla düzenliyordu. Sofya'da bir başmüftü bulunacaktı. Bunun seçimi, görevleri belirleniyordu. 1909 sözleşmesinden biraz daha ayrıntılı hükümler vardı. Başmüftü, Bulgaristan'daki müftülerin bir yandan Bulgaristan Mezhepler Bakanlığı ile, diğer yandan İstanbul'daki Şeyhülislam ile olan ilişkilerine aracılık edecekti. Bulgaristan müftüleri arasından seçilen başmüftü, Bulgaristan'daki Türk – İslam din ve hayır kurumlarının denetimi altında bulunduracaktı. Müftüler, Bulgaristan Müslüman seçmenlerince seçileceklerdi. Başmüftü, müftüler ve yardımcıları, Bulgar devlet memurlarına tanınan bütün haklardan yararlanacaklardı. Müftüler ayrıca Bulgaristan Türk okul encümenleriyle okullarını denetleyebilecekler, yeni okullar açılması için girişimlerde bulunabileceklerdi.

Yine aynı sözleşmenin sekizinci maddesi, Türk nüfusun yoğun olduğu her yerde birer İslam cemaati seçileceğini belirtmektedir. Bu cemaatlerin tüzel kişilikleri Bulgar Hükümeti'nce tanınacaktı. Cemaat encümenleri vakıf ve eğitim işlerinden sorumlu olacaklardı.

Demek ki Bulgaristan Türk – İslam azınlığı, okulları, vakıfları, encümenleri, cemaat örgütleri, müftülükleri, dili, dini, gelenek ve görenekleri, hakları özgürlükleri ile antlaşmanın güvencesi altına alınmıştı. Bulgar Hükümeti Türk azınlığının bütün haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermeyi bir kez daha yüklenmiş, sorumluluk altına girmişti. Türkiye'nin Bulgaristan Türk – İslam cemaati ile bağı hukuken bir kez daha perçinlenmişti.⁷⁴

⁷⁴ A.e., s. 370,373.

2.3.2.4. Neuilly Barış Antlaşması

Bulgaristan, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıktı. 27 Kasım 1919 günü, Paris yakınındaki Neuilly kentinde barış antlaşması imzaladı. Bu antlaşmanın dokuz maddeden oluşan dördüncü bölümü, Bulgaristan'daki azınlıkların korunmalarıyla ilgilidir. Bulgaristan, bu bölümdeki hükümleri anayasa değerinde saymayı kabul etmiştir. Bulgar anayasası, yasaları, resmi kararları, azınlıkların korunmasına ilişkin antlaşma hükümlerine aykırı olamayacaktır.

Neuilly Antlaşması'nın dördüncü bölümüne göre, Bulgaristan, din, dil, ırk, milliyet ayrımı gözetmeyecek, topraklarında yaşayan azınlıklara tam eşitlik tanıyacaktır. Azınlıklar, dinlerinin, inançlarının gereğini serbestçe yerine getirebileceklerdir. Medeni ve siyasal bütün haklara sahip olacaklardır. Devlet memuru olabilecekler, istedikleri mesleği veya sanatı seçebilecekler, her alanda kendi dillerini kullanabileceklerdir. Azınlıkların ayinlerde, toplantılarda, ticaret işlerinde, basın ve yayın alanında ve hatta mahkemelerde kendi dillerini serbestçe kullanmalarına karşı hiçbir kısıtlama konmayacaktır. Azınlıklar, fiilen ve hukuken, öteki Bulgar yurttaşlarının bütün haklarından yararlanacaklardır. Eğitim öğretim kurumları, hayır kurumları, dini kurumlar, sosyal kurumlar açabilecekler, bunları denetleyip yönetebilecekler ve bu kurumlarda kendi dillerini serbestçe kullanabileceklerdir. Bu kurumların masrafları azınlıklarca karşılanacaktır.

Azınlıkların korunmasıyla ilgili hükümler, Bulgaristan için uluslararası bir yükümlülüktür. Bunlar aynı zamanda Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altındadır, yani bunları Bulgaristan tek yanlı olarak bozamaz. Bulgar anayasası, yasaları veya uygulamaları azınlıklara tanınan hakları ve özgürlükleri kısıtlayamaz, çiğneyemez, ortadan kaldıramaz.

Korunması gereken azınlıkların başında Türk azınlığı geliyordu. Çünkü Türkler, Bulgarlar'dan sonra en kalabalık nüfusu oluşturuyorlardı. Nüfus bakımından Bulgaristan'da en büyük, en önemli topluluktur. Neuilly Antlaşması'nın azınlıkların korunmasıyla ilgili hükümleri öncelikle Türk azınlığı içindir.

2.3.2.5. Türkiye – Bulgaristan Dostluk Antlaşması

Neuilly Antlaşması'nda olduğu gibi, Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan bütün barış antlaşmalarında, bu arada 24 Temmuz 1923 günü imzalanan Lozan (Lausanne) Antlaşması'nda da azınlıkların korunmasıyla ilgili benzer hükümler vardı. Savaş sonunda azınlıkların korunması, bir sistem olarak geliştirilmiş ve ayrıntılarıyla uluslararası hukuka ve antlaşmalara girmişti.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Ankara Hükümeti, çeşitli ülkelerle barış ve dostluk antlaşmaları imzaladı. Bu arada 18 Ekim 1925 tarihinde, Ankara'da Türkiye ile Bulgaristan arasında da bir dostluk antlaşması imzalandı. Bu antlaşmanın birinci maddesi, iki ülke arasında bozulmaz bir barış, içten ve sonsuz bir dostluk olacağını belirtmektedir.

Türk – Bulgar Dostluk Antlaşması'na ekli protokolün A paragrafı şöyle kaleme alınmıştır :

“İki Hükümet, azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmayı, karşılıklı olarak yükümlenirler.

Neuilly ve Lozan Antlaşmaları'ndan herhangi birini imzalayan devletlerin azınlıklar konusunda sahip oldukları tüm hakları Bulgaristan Türkiye'ye, Türkiye de Bulgaristan'a karşılıklı olarak tanıır...”

Demek oluyor ki Neuilly Antlaşması'nın azınlıkların korunmasıyla ilgili tüm hükümleri, 1925 tarihli Türk – Bulgar Dostluk Antlaşması'nın bölünmez parçası yerindedir. Bulgaristan Türkleri'nin din, dil, yayın vb. özgürlükleri olacaktır. Türk azınlığı, okullarını, din ve hayır kurumlarını yaşatabilecektir. Türk çocukları, ilkokullarda kendi anadilleriyle öğrenim görecektir. Bulgar Hükümeti, Türk azınlığının haklarına ve özgürlüklerine hiçbir engel çıkarmamayı, hiçbir kısıtlama getirmemeyi yükümlenmektedir.

18 Ekim 1925 tarihli Türk – Bulgar Dostluk Antlaşması süresiz olarak yapılmıştır. O günden beri bozulmamış, ortadan kaldırılmamıştır. Bugün de yürürlüktedir. Dolayısıyla azınlıkların korunmasıyla ilgili hükümler de yürürlüktedir.

Bulgar Hükümeti, hukuken bu hükümleri uygulamakla yükümlüdür. Türk Hükümeti de bunu Bulgar Hükümeti'nden isteyebilecek durumdadır.⁷⁵

2.3.2.6. Paris Barış Antlaşması

İkinci Dünya Savaşı sonunda, 10 Şubat 1947 tarihinde Bulgaristan ile müttefik devletler arasında barış antlaşması imzalandı. Halen yürürlükte olan ve Türkiye'nin taraf olmadığı antlaşmanın ikinci maddesiyle Bulgaristan, ülkesindeki bütün azınlıkların haklarının korunması konusunda yükümlülükler altına girmektedir.

Antlaşmanın, ikinci maddesi:

“Bulgaristan, yargı yetkisi altındaki kişilerin ırk, cinsiyet, dil veya din farkı gözetilmeksizin insan haklarından ve ifade, düşünce, basın, yayın eğitim ve toplanma özgürlüklerini içeren temel özgürlüklerden yararlanmalarını güvence altına almak için gerekli tüm önlemleri alacaktır.”

Bu madde Bulgaristan'ın ülkesinde bulunan herkese insan haklarını, ayırım gözetmeksizin tanıyacağı hükmünü “azınlık” sözü kullanmadan ifade etmektedir. 1947 Paris Antlaşması, 1919 Neuilly Antlaşması'nı yürürlükten kaldırmıştır. Bu durum 1925 Dostluk Antlaşması ve ek protokolünü etkilemez ve geçerliliğini zedelemez.⁷⁶

2.3.2.7. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na kabul edilen bu bildirgeye Türkiye ve Bulgaristan bağlıdır. Bulgaristan bu bildirgeyi de Türk azınlığa karşı giriştiği baskı politikasıyla çığnemektedir. Bildirgenin Türkleri ilgilendiren bazı maddeleri şöyledir⁷⁷:

Bildirgenin 2. maddesi: “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş ya da benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bu bildirmede ileri sürülen tüm hak ve özgürlüklere sahiptir...”

⁷⁵ A.e., s. 376,377.

⁷⁶ Özçelebi, a.g.e., s. 152.

⁷⁷ A.e., s. 154.

Bildirgenin 7. maddesi: “Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından herkese eşit korunma hakkı vardır. Herkes, bu bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayırım kışkırtıcılığına karşı eşit korunma hakkına sahiptir.”

Bildirgenin 18. maddesi: “Herkesin düşünce, din ve vicdan özgürlüğü vardır...”

Bulgaristan başta bu saydığımız maddeler olmak üzere İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin bütün ilkelerini çiğnemektedir.

2.3.2.8. Genocide Sözleşmesi

12 Eylül 1948'de kabul edilen bu sözleşmeye Türkiye ve Bulgaristan da taraftır. Bu sözleşme; “Bir etnik, dini veya milli grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırma amacı ile işlenen öldürme, cismani veya zihni zarar verme, fiziki tahribata yol açabilecek hayat şartlarına kasten maruz bıraktırma ... hareketlerini” soykırım olarak kabul etmiştir.

Sözleşme her ne kadar kültürel soykırımı öngörmemekte ise de Bulgaristan' da yaşayan Türkler'in, Bulgarlaştırılmaya çalışılması yolunda kullanılan yöntem, baskı ve zulüm, bu eylemleri soykırım suçları kapsamına sokmaktadır. Çünkü Bulgarlaştırma hareketi münferit veya mahalli olmaktan çıkmış bir devlet politikası olmanın bütün kanıtlarını ortaya çıkarmıştır.⁷⁸

⁷⁸ A.e., s. 155.

III. BÖLÜM

1950–1951 GÖÇÜNDEN SONRA TÜRKİYE’DEKİ GENEL DURUM VE GÖÇMENLERİN İSKANI

3.1. Türk Hükümeti’nin Göçmenlere Yönelik İskan Politikaları ve Göçmenlerin İskanı

Türkiye’ye doğru göç akımları hiç durmadı. Bu göçler için yerel makamlar, valilikler sürekli iskan politikaları üretmekteydi. Osmanlı Devleti, yıkılıncaya kadar, kaybettiği topraklardan Anadolu’ya doğru olan göçlerle ilgili çeşitli stratejiler izlemeye çalıştı. Gelen göçmenleri iskan için imparatorluk çeşitli önlemler aldı. Cumhuriyetin ilanından sonra da Türk Hükümetleri göç sorunundan hiçbir zaman kurtulamadı. İkinci Dünya Savaşı’ndan önceki göçlerin aşağıdaki karakteristikleri olduğu ileri sürülmüştür¹:

- 1- Bilhassa Balkan memleketlerinden (Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristan) oluşu,
- 2- Politik zorlamalardan ziyade göçlerin asıl hareket sebeplerinin, iktisadi oluşu,
- 3- 1950 – 1951 yılındaki toplu göç hareketi haricindekilerin münferit ve kısmen iskansız tipe dahil bulunmaları.

¹ Oğuz Arı, “Bulgaristanlı göçmenlerin İntibakı”, 1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan’ dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Yalnız Bursa’ da Hürriyet Mahallesi’ nde ve İstanbul’ da Taşlıtarla’ da İskan Edilenlerin İntibakı ile İlgili Sosyolojik Problemler, Ankara, Rekor Matbaası, 1960, s. 6.

Tablo 3.1. Türk Hükümeti' nin Cumhuriyeti'n İlanından Sonraki Dönemlerde Genel İskan Uygulamaları

İskanla İlgili Şahıslar	
A-Yerli İskana Tabi Olanlar	B-Dış Ülkelerden Gelenler
Şark Vilayetleri Mültecileri	Mübadiller
Harikzedeler (Savaşta Evi Yıkılanlar)	Gayrimübadiller
İstilazedeler (Toprakları İşgal Görenler)	1934 – 1950 yılları arasında gelenler
Harikzede (Sel ve Heyelandan Zarar Görenler)	Dışarıya Sürülenlerden dönmesine İzin Verilenler
Nakledilenler	Serbest Göçmenler
Gezginciler: Aşiretler, Sınırdaki Unsurlar, Göçebeler, Yörükler, Çingeneler	Mülteciler: 1923' den Önce Gelenler, 1923 – 1939 Arası gelenler, 1939' dan Sonra Gelenler
Topraksız Yerliler	Eski Bulgaristan Göçmenleri
Elviyei Selase (Kars, Artvin, Batum Halkı)	Dışardan Gelen Çingeneler
Anarşistler, Dışarı Sürülenler ve Casusluklarından Şüphelenenler	1950' den Sonra Gelenler

Fikret Babuş, **Osmanlı' dan Günümüze Etnik – Sosyal Politikalar Çerçevesinde Türkiye' de Göç ve İskan Siyaseti ve Uygulamaları**, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2006, s. 134.

Cumhuriyet devrinde sırası ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti, Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti göçmen işleri ile meşgul olmuştur. 1942' de 529 sayılı kanun ile mezkur vekalet kaldırılarak bu işler Dahiliye Vekaleti'ne bağlı “İskan ve Umum Müdürlüğü” ne devir olmuştur. Sonradan tekrar Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'ne bağlı olarak vazife gören bu müdürlük, 1950'de toprak işlerini organize ve kontrol eden daire ile rasyonel çalışma ve tasarruf alanları bakımından birleştirilmiş, 1951'de neşrolunan 5840 sayılı kanun ile (Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü) başbakanlığa bağlanmıştır. Sonradan Devlet Vekaleti tarafından idare edilen Toprak ve İskan Genel Müdürlüğü, daha sonra İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlanmıştır.²

Türkiye iskan siyasetinde, 1934 tarih ve 2510 Sayılı İskan Yasası esas alınmaktadır. 1934'den sonraki iskan siyasetinin temel yasası 2510 sayılı yasa olmakla birlikte, çeşitli dönemlerde, çeşitli gereksinimler nedeniyle hem 2510 sayılı

² Özçelebi, a.g.e., s. 18.

yasada birçok değişiklik yapılmış, hem de çok sayıda yeni iskan yasa ve düzenlemesi yürürlüğe konulmuştur. Bu değişiklikler sayesinde dağınık olan iskan mevzuatı o zamanki şartlara göre daha iyi bir hale getirilmiştir. Bu kanunla uzun yıllar değişik ülkelerden yurdumuza göçmen olarak gelen ailelerin iskanını sağlanmıştır.

Ayrıca, iskan edilen insanların istek ve ihtiyaçları zaman içinde sık sık değiştiğinden, bu değişen ihtiyaçların karşılanması için 2510 sayılı kanuna ek olarak bir çok kanun (onbeş adet), nizamname ve genelgeler çıkarılmıştır.

2510 sayılı yasa yürürlüğe girdikten sonra yasa hükümlerine göre, dışardan gelen muhacir ve mültecilerle içerideki aşiret ve göçebelerin iskanını için çeşitli iskan programları yapılmıştır. Bu açıdan 5 Şubat 1948’ de 3/6992 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla muhacir, mülteci, göçebe ve çingenelerin yerleştirilmesiyle ilgili yeni bir program kabul edilmiştir. Bu program, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın yaptığı inceleme sonucunda 2510 Sayılı Yasa’da değişiklik yapan, 24 Haziran 1947 tarih ve 5098 sayılı yasaya göre hazırlanmıştır. Nitekim 5098 sayılı yasanın 1. maddesi “iskan programı” yapılmasını öngörmekteydi. 3/6992 Sayılı Bakanlar Kurulu’nun bu kararnamesi iskan uygulamaları yürütülürken, nüfusun coğrafi dağılımını konusunda izlenecek plan ve programı içeriyordu. Türkiye iskan siyasetinin özelliklerini yansıtmaması bakımından örnek sayılabilecek bir metin olan bu kararnameye göre iskan programı řöyleydi³:

“1) Türk soyundan olan ve Türkçe konuşan muhacirler alışık oldukları iş ve iklim koşullarına göre iskan edilecekler ve bunlardan yeni bir köy oluşturulabilecektir. Anadili Türkçe olmayanlar, kendi soylarından olan ve kendi dillerini konuşan köylerde iskan edilemeyecekler, diğer yerlerde de geniş bir topluluk oluşturamayacaklardır. Ayrıca bunlar Trakya ve Doğu sınırı boyunca da iskan edilmeyeceklerdir.

2) İskan isteğinde bulunan mülteciler, sakıncalılık durumları ilgili bakanlıklarca araştırıldıktan sonra 1. maddedeki koşullara göre muhacir işlemi göreceklerdir.

3) Türk soyundan olan ve anadili Türkçe olan göçebeler, ilgili bakanlıklarca belirlenecek yerlerde toplu ya da dağınık iskan edilebilecekler. Türk soyundan olmayan ve anadili Türkçe olmayanlar iskana uygun Türk köyelerine serpiştirilerek iskan edilecekler ve yerleştirildikleri yerde nüfusun %10’ unu geçmeyeceklerdir.

4) Gezginci çingeneler hiçbir zaman toplu olarak ve yeniden köy kurularak yerleştirilmeyecek, uğraşlarına ve geçim koşullarına göre birbirine yakın olmayan Türk köyelerine 5 haneyi geçmeyecek şekilde serpiştirilerek iskan edileceklerdir.

5) Yeni oluşan muhacir köyleri, demir ve karayolu ulaşımına, tarım ve sağlık koşullarına uygun yerlerde oluşturulacaktır.

³ Babuş, **Osmanlı’ dan Günümüze Etnik – Sosyal Politikalar Çerçevesinde Türkiye’ de Göç ve İskan Siyaseti ve Uygulamaları** , İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2006,s. 282,284.

İskan programına göre Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı'nın görüşlerini alarak yeniden köy kurabilecekti. Yeniden köy kurulurken ülke 3 iskan kategorisine ayrılıyordu:

Birinci Kategori: Nüfus yoğunluğu düşük, coğrafi ve kültürel olarak Türk kültür ve nüfusuna gereksinimi olan Doğu ve Güneydoğu illeri ile nüfus yoğunluğu düşük coğrafi ve siyasi önemi olan Trakya illeri,

İkinci Kategori: Akdeniz kıyısı illeri ve Ege Marmara kıyısı illeri,

Üçüncü Kategori: Merkez Anadolu ve Batı Anadolu”

1950 yılı başlarında Türkiye’de topraksız vatandaşları toprak sahibi yapmak ve tarım istihsalini arttırmak için kanunlar hazırlanmaktaydı. İlerleyen süreçte tüm göçmenler, bu durumun etkisiyle de iskanlı göçmen statüsüne alınmışlardır.

1950 yılında Bulgar Hükümeti'nin verdiği nota nedeniyle Bulgaristan'dan Türk göçlerinin hızlanmasıyla birlikte Türk Hükümeti iskanla ilgili problemleri çözmek için çalışmalara başladı. Maliye Bakanlığı 1950 mali yılı sonuna kadar yetmeyeceği anlaşılan İskan Genel Müdürlüğü ödeneğinin arttırılması için tasarı hazırladı. Muhalefet partisi ve halk, hükümetin gelecek göçmenlerin iskanı ile ilgili planlarını bilmek istiyordu.

Bu sıralarda Edirne Karaağaç misafirhanesinde gelen göçmenler yeterli düzeyde barındırabilmekteydi. Hükümet tarafından Tekirdağ, Sirkeci ve Tuzla'da mevcut göçmen evleri onarılarak genişletilmekteydi.⁴ 13 Ekim 1950 tarihine kadar gelen 40 bin göçmenin 30 bini köylere taksim edilmişti.⁵

Hükümet sayıları hızla artan göç kitlelerini iskan edebilmek için çareler arıyordu. Mudanya – Bursa demiryolu üzerindeki istasyon binalarına göçmenlerin yerleştirilmesi karar altına alınmıştı.⁶ Dalaman ve Koçarteke devlet çiftliklerinin Bulgaristan' dan gelen göçmenlere verilmesi kararlaştırılmıştı.⁷

1950 yılı Ekim ayında devlet bakanlığında toplanan komisyon şu kararları aldı⁸:

1- Göçmenler, umumî yükün azaltılması için vilayetlere dağıtılacak,

2- İllere sevk edilenlerin ilçe – köylere dağıtımını vali yetkisine bırakılacaktır.

⁴ **Ulus**, Sayı: 10513 (3 Ekim 1950), s. 2.

⁵ **Aynı gazete**, (13 Ekim 1950), s. 3.

⁶ **Aynı gazete**, (16 Ekim 1950), s. 1,3.

⁷ **Cumhuriyet**, Sayı:9412 (19 Ekim 1950), s. 1,5.

⁸ **Ulus**, Sayı: 10529 (19 Ekim 1950), s. 5.

Ancak tüm gayretlere rağmen göçmenlerin iskan işi kesin hükümlere bağlanamamakta, kanun tasarıları bir komisyondan diğerine gidip gelmekteydi. Merkezi İskan Komisyonu sürekli olarak raporlarını hükümetin bilgilerine sunmaktaydı.

Ankara'da kurulan bir komisyon, Ankara'nın iskana elverişli yerlerini ve bu ile ne kadar göçmen kabul edileceğini tespit etti.⁹ İlk Bulgar notasının verilmesinin üzerinden 3 ay geçmişti ancak Türk Hükümeti kapsamlı iskan planlarını yeni yeni oluşturmaya çalışmaktaydı. Göç konusunda hükümet Bulgar Hükümeti'nin olumsuz tutumları nedeniyle hızlı kararlar alamamaktaydı. İçişleri Bakanlığı daha sonra yayınladığı bildiriye Ankara'ya 3 bin göçmen iskan edileceğini duyurmuştu.¹⁰

Yine İçişleri Bakanlığı'ndan bildirilenlere göre Merkezi İskan Komisyonu, Devlet Demir Yolları ve Devlet Deniz Yolları ile işbirliği yaparak gelecek göçmenlerin (Bkz:Ek-6) muhtelif illere taksimi için gerekli tedbirleri almıştı. Bu arada ilk partide kabul edilecek 70 – 80 bin göçmenin geçici olarak yerleştirilmeleri için Edirne ve Tekirdağ'da göçmen evleri yeniden takviye edildi.¹¹

Göçmenlerin memleketin çeşitli bölgelerine sevk edilmesi sürerken, bu sevkıyat işinde göçmenlerin müstahsil durumlarının ve çalışma kabiliyetlerinin göz önüne alınmadığı ve koordinasyona tabi tutulmadığı anlaşılmaktadır. Mesela Bulgaristan'da tütüncülükle meşgul Kırcaalililer, Konya – Eskişehir'e, buğday yetiştirenler de pamuğa elverişli bölgelere gönderilmektedir. Bu göçmenlere sıkıntı vermekte ve istihsal kabiliyetlerini düşürmekteydi.

Tarım Bakanı Nihat Eğriboz, göçmenlere aile başı 5500 T.L. yardım ayrıldığını açıklamıştı. Bu para ile 1400 T.L.'ye yapılacak ev, ziraat aleti ve hayvan alacaklardı. Her aileye yarım dönüm bahçe ve 200 – 500 dönüm de tarla tahsis edilecekti. Göçmenler medeni durumlarına ve işlerine göre tasnife tabi tutulmaya çalışılıyordu.¹²

⁹ Aynı gazete, (21 Kasım 1950), s. 5.

¹⁰ T.C. Resmi gazete, (29 Kasım 1950), s. 2.

¹¹ Aynı gazete, (1 Aralık 1950), s. 5.

¹² Cumhuriyet, Sayı:9492 (7 Ocak 1951), s. 3.

Samsun'da yapılan tespitler sonucunda 3 bin göçmenin burada iskan edilmesine karar verildi.¹³ Urfa, Kayseri, Kütahya ve Manisa' ya Bulgaristan'dan gelen Türkler'in bir kısmı gönderilmiştir. Gönderilen göçmenlerin tamamı çiftçi olup ilgili yerlere iskanları sağlanmıştı.¹⁴ Sinop'a da Karadeniz vapuru ile göçmenler gönderilmekteydi.

Yüksek Mimarlar Birliği Ankara ilinde iskan edilecek göçmenler için evler yaptırmaya karar verdi.¹⁵ Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü, köylerde iskan edilecek çiftçi göçmenlere yeterli ölçüde arazi ve çift hayvanı verileceğini açıkladı.¹⁶

13 Nisan 1951 tarihli 3/12711 sayılı kanun ile iskan mevzuuna göre yapılacak yerleştirme, iaşe ve tedavi işleri için acele sağlanması gereken maddeler hakkında bir yönetmelik çıkarıldı.¹⁷

16 Nisan 1951'de ise Türk Hükümeti göçmenlerin iskan konusunda en önemli kararını aldı. Şimdiye kadar gelmiş ve gelecek olan tüm göçmenlerin iskanlı göçmen kategorisine alınması kararlaştırıldı. Böylece malsız ve mülksüz, sefil bir halde Bulgaristan'dan canlarını kurtaran göçmenlerin Türkiye'de bir varlıkları olacaktı. Bu karar Türk hükümeti'nin göçmenlere yardım etme düşüncesinin yanı sıra, 1950 – 1951 göçlerinin başlamasından evvel vatandaşlarını topraklandırma ve tarımsal istihali arttırma projesinin de bir parçasıdır.

Merkezi İskan Komisyonu tarafından, 10 bin göçmeni iskan etmek üzere kurulmasına karar verilen 30 köyün inşa olunacağı iller tespit edildi. Bu 30 göçmen köyü Ankara, Konya, Kırşehir, Niğde, Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde kurulacak ve 1951 sonbaharına kadar tamamlanmış olacaktı.¹⁸

1951 Temmuz'una kadar 32 bin aile halinde 140 bin göçmen Türkiye'ye geldi. Bu zamana kadar 5 bin göçmen ailesine tarla ve ev yeri verilmişti. Bakanlar Kurulu'nca tasdik edilen "1951 Esas İskan Programı" ile göçmenlerin ev sahibi olmaları istenmekteydi. Evler bir oda, bir ahır veya dükkandan oluşacak ve lüzumlu teferruattan ibaret olacaktı. Her bir evin 800-1000 T.L.'ye mal olacağı tahmin

¹³ **Ulus**, Sayı: 10386 (15 Aralık 1950), s. 1,2.

¹⁴ **Aynı gazete**, (15 Şubat 1951), s. 1,5.

¹⁵ **Aynı gazete**, (16 Ocak 1951), s. 5.

¹⁶ **Cumhuriyet**, Sayı:9530 (14 Şubat 1951), s. 2.

¹⁷ Babuş, **a.g.m.**, s. 281.

¹⁸ **Ulus**, Sayı: (8 Haziran 1951 1951), s. 5.

edilmekteydi.¹⁹ 1951 yılının başlarında Tarım Bakanı'nın yaptığı açıklamada bu evlerin 1.400 T.L.'ye malolacağı öngörülmüyordu. Buradan hareketle hükümetin, artan göçmen sayısı ve yetersiz bütçe – para yardımları nedeniyle daha ucuz konutlar inşa etmeye yöneldiği söylenebilir. 9 Ağustos 1951 tarihli 5826 sayılı kanun ile de geçici olarak, boşaltılmış bölgelerde köyler teşkil edilmesi ve halkının yerleştirilmesi amaçlanmıştır.²⁰

Göçler devam ederken Konya Valiliği, Konya' da 150 göçmen evi yapılacağını bildirdi. İstanbul Taşıtlarla'da üç ay içerisinde 1500 göçmen evi yapılacaktı.²¹ 8 milyon T.L.'yi bulan yardımlar ile 2954 göçmen evinin topluca inşasına başlanılmıştı. Bunların haricinde 22 bin köyde göçmenler için evler yaptırılmaktaydı.²² 1951 yılı haziran ayında başlayan göçmen köyü projesi hayata geçmeye başlamıştı ve ilk göçmen köyü Mersin – Homurlu'da TBMM Başkanı Refik Koraltan tarafından açıldı.²³

Özetle, 1950 – 1951 yıllarında gelen göçmenler önce Edirne, İstanbul, Tekirdağ ve İzmir'de bulunan misafirhanelere geçici olarak yerleştirildiler. Edirne Misafirhanesi'nde huduttan giren göçmenlerin, sağlık, emniyet, gümrük ve iskan muameleleri yapılmakta ve bu muamelelerin bitmesine kadar göçmenler bu misafirhanede 4 – 6 gün kalmaktadırlar. Edirne'den sonra göçmenler gidecekleri yerler itibariyle İstanbul ve Tekirdağ'a gönderilmekte ve buralardaki iskan misafirhanelerinde tren ve vapur temin edilinceye kadar birkaç gün kaldıktan sonra, akrabaları yanına veya son iskan yerlerine devlet demiryolları ve deniz yolları vasıtalarıyla ücretsiz sevk edilmektedirler. İzmir Misafirhanesi de buraya vapurla gelen göçmenlerin civar vilayetlere sevkinden önceki bir transit merkezi olarak kullanılmaktadır. Bazı göçmenler de geçici olarak köylere götürüldüler, burada köylülerin yanlarına yerleştirildiler. Buraların daimi ikametgahları olması sağlanmaya çalışılmıştı, diğer yandan da konut ihtiyacını giderebilmek için hükümet faaliyetleri başlatmıştı. Gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunun çiftçi olması nedeniyle iskan bölgelerinin belirlenmesinde bu faktör göz önüne alınmaya çalışılmaktaydı.

¹⁹ **Cumhuriyet**, Sayı:9699 (5 Temmuz 1951), s. 1,5.

²⁰ Babuş, **a.g.m.**, s. 281.

²¹ **Cumhuriyet**, Sayı:9783 (28 Ekim 1951), s. 2.

²² **Aynı gazete**, (11 Kasım 1951), s. 4.

²³ **Aynı gazete**, (17 Kasım 1951), s. 1,3.

1950 senesinden 1958 yılına kadar Bulgaristan'dan 154.448, Yugoslavya'dan 120.182, Yunanistan'dan 11.797, Türkistan'dan 2.688 serbest ve iskanlı göçmen Türkiye'ye gelmiştir. 1950 yılından itibaren Bulgaristan'dan tehcir olunan göçmenlerle birlikte Türkiye'ye 38.204 ailede 157.035 iskanlı göçmen ve 37.696 ailede 136.428 nüfus serbest göçmen olmak üzere toplam 75.900 ailede 293.463 göçmen ve mülteci gelmiş bulunmaktadır.(Bkz. Tablo 3.2 – Tablo 3.3) 38.204 ailede 157.033 nüfus göçmen ve mülteci, iskanlı göçmen hakkını haiz oldukları için mevcut iskan kanununa göre ve yapılan plana göre memleketimizin muhtelif şehir, kasaba ve köylerine serpiştirilmiş veya mahallere eklemek suretiyle iskan edilmiştir.²⁴

Göçmenleri iskanlı ve serbest göçmen olmak üzere iki kısımda toplamak mümkündür. İskanlı göçmenlerin müstahsil hale getirilmelerinde hükümet birinci derecede yardımcı olmaktadır.²⁵ Serbest göçmenler eski senelerde Türkiye'ye gelmiş ve yerleşmiş hısım ve akrabalarının kendilerine bakacaklarına ve hükümetten hiçbir yardım istemeyeceklerine dair verdikleri taahhüt senetleri üzerine mallarını tasfiye ederek geldikleri için, bunlara hükümetçe iskan yardımı yapılmamaktadır.²⁶

Tablo 3.2. 1950 Yılından 1958 Yılı Sonuna Kadar Gelen Göçmen ve Mülteci Miktarı

Geldiği Ülke	İSKANLI		SERBEST		TOPLAM	
	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus
Bulgaristan	37.351	154.393	33	55	37.384	154.448
Yugoslavya	-	-	31.893	120.182	31.893	120.182
Yunanistan	-	-	3.519	11.797	3.519	11.797
Türkistan	564	1.892	320	796	884	2.688
Diğer	289	750	1931	3593	2220	4348
Toplam	38.204	157.035	37.696	136.428	75.900	293.463

Oğuz Arı, **Bulgaristanlı göçmenlerin İntibaki**, 1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan' dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Yalnız Bursa' da Hürriyet Mahallesi' nde ve İstanbul' da Taşlıtarla' da İskan Edilenlerin İntibaki ile İlgili Sosyolojik Problemler, Ankara, Rekor Matbaası, 1960, s. 9.

²⁴ Arı, a.g.e., s. 7.

²⁵ A.e., s. 6.

²⁶ A.e., s. 7.

Tablo 3.3. 1950 – 1958 Yıllarında Toplam İskanlı ve Serbest Göçmen Sayısı

	Aile	Nüfus
İskanlı	38.204	157.035
Serbest	37.696	136.428
Toplam	75.900	293.463

Oğuz Arı, **Bulgaristanlı göçmenlerin İntibakı**, 1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan’ dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Yalnız Bursa’ da Hürriyet Mahallesi’ nde ve İstanbul’ da Taşlıtarla’ da İskan Edilenlerin İntibakı ile İlgili Sosyolojik Problemler, Ankara, Rekor Matbaası, 1960, s. 9.

Göçmenlerin yerleşim programları çerçevesinde projeler esas alınarak planlanan konutlar, ya bu yerleşim için kurulan köylerde ya kentlere veya yerli köylere eklenen mahallelerde yapılmıştır. Ancak özellikle kırsal kesimlerde yapılan yerleşmelerin başarılı oldukları söylenemez, yerleştirilenlerin büyük bölümü iklimsel koşullara uyamayarak ya da yerli halkın gösterdiği tepkiye dayanamayarak büyük kentlere göç etmek zorunda kalmışlar ve kentlerin dış mahallelerinde yoğunlaşmışlardır. İstanbul'un Zeytinburnu, Ümraniye, Ankara'nın Telsizler, Altındağ, Ayaş ve Kayaş ilçeleri ile Bursa, Eskişehir, İzmir illeri bu yoğunlaşmanın tipik merkezleri olmuşlardır.

Kentlerde yerleştirilen göçmenler için yapılan konutlar, genelde kentlerin dış semtlerinde ve 300 - 400 m²' lik parsellerin içinde tek katlı yaklaşık 65-90 m²'lik planlara göre yapılmıştır. Günümüzde büyük kentlerin önemli yerleşim merkezleri konumuna gelmiş olan İstanbul'un Taşlıtarla semti ile Ankara Varlık Mahallesi, bu uygulamaların ilginç örnekleridir. Bu mahallelere yerleştirilenlerin çok az sayıdaki bölümü konutlarını terk etmiştir.

Kırsal alanlarda kurulan köylerde bir avlu içine konut ve işletme binaları yapılmış ve imar planı doğrultusunda ortak kullanım alanları belirlenmiş, okul, cami, köy konağı gibi bazı sosyal tesisler de kurulmuştur.²⁷

Arı'nın 1950 – 1951 yıllarında Bulgaristan'dan göçlerden sonra, İstanbul ve Bursa'da göçmenler üzerinde yaptığı anket neticelerine göre, göçmenlerin bir kısmı iki oda bir salon olan evlerde yaşamakta, bir kısmı ise bu evlere avlu, kömürlük, bölme vb. ilaveler yaparak yaşamaktadırlar. Göçmenlerin çoğu evlerine ilave oda yapmakta, bu kısımda kendisi veya akrabası oturmakta ya da dükkan ve ev şeklinde

²⁷ Filiz Doğanay, “Türkiye’ ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi”, Toplum ve Göç - II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997, s. 197.

kiraya vermektedirler. Taşlıtarla*'da gecekondular inşa edip kiralaayan göçmen sayısı yüksektir. Bu nedenle Taşlıtarla nispeten olarak genişlemektedir. Bursa'da ise evlere tadilat yapılmakla beraber müsaadesiz inşaat yoktur.²⁸ İstanbul Taşlıtarla'da göçmenlerin oturduğu çok sayıda gecekondular vardır ve yenileri yapılmaktadır. Hürriyet Mahallesi**'nin civarındaki arazi Ziraat Bakanlığı'na ait olup işlendiği için orada gecekondulaşma yoktur. Gümüşsuyu*** ve Taşlıtarla'da halk tapusuz olarak hazineye ait arsalarda inşaat yapmaktadır.²⁹

Göçmenlerin evlerinde ve mahallelerinde çalıştığı görülmektedir . Bu durum göçmen mahallelerinin şehre uzak mesafede olması ile alakalıdır.³⁰ İstanbul ve Bursa'da göçmenlerin çoğunluğu iskan yerlerinden memnundur.³¹ Öte yandan Türkiye'deki göçmenler çabucak ev bark sahibi oldular ve üretici duruma geçtiler. Devlet Bakanı Muammer Alakant, bir soru üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 14 Kasım 1952 günlü oturumunda başbakan adına şu açıklamayı yaptı³²:

“Bulgaristan'dan 1950 takvim yılı başından son defa hudut kapandığı 8.11.1951 tarihine kadar 37.351 aileden, 154.393 nüfus göçmen gelmiştir.

Bu 37.351 aileden 32.000' i iskan edilmek için müracaatta bulunmuşlar veya iskan hakkını haiz göçmen olarak tespit edilmişlerdir. Bunlara karşılık 29.084 evin inşasına başlanmış olup bunlardan 19.293 ev ikmal olunmuştur. Geriye kalan 9.791 evin de inşaatı hayli ilerlemiş olup yılbaşı-kadar tamamlanması ümit edilmektedir.

Göçmenlerin hemen hepsi müstahsil durumuna gelmiş bulunmaktadırlar. Şimdiye kadar göçmenlere 703,962 dönüm ziraat arazisi, 5.770.000 kilo tohumluk, 18.288.935 lira donatım ve işletme kredisi verilmiştir.

Göçmen evleri inşaatında mevcut evlere ilave veya yeniden köy tesis suretiyle toplu olarak yaptırılanların bir kısmı taahhüde bağlanmış, diğer bir kısmı emanet yoluyla taşeronlara verilmiş, serpiştirme suretiyle köylerde yaptırılan ev inşaatı taahhüde bağlanmıştır.

İstanbul' da Rami' de yapılmış olan göçmen evleri 2.014 adettir.”

1950 – 1951 göç olayından Türkiye, göçmenlerin iskanı konusunda kısmen başarıyla çıkmıştır. Türk Hükümeti, göçlerin başlangıcında iskanla ilgili planları çok çabuk yapamamıştır. Bunun nedenlerinden biri Bulgar Hükümeti'nin, vizesiz

²⁸ Arı, a.g.e. , s. 66.

* Taşlıtarla, İstanbul' da iç ve dış göçmenlerin iskan edildiği bir yerleşim bölgesidir. Şimdiki adı Gaziosmanpaşa' dır.

** Hürriyet Mahallesi, Bursa' daki en yoğun göçmen yerleşim bölgesidir.

*** Gümüşsuyu dağınık bir iskan mıntıkası olan Taşlıtarla' da 500 evlik bir mahalledir.

²⁹ Oğuz Arı, “1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan' dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Bir Örnek Grup Seçilerek Dayanışma ve Sosyal İntibak Bakımından Aile Cesametinin ve Aile İçindeki Münasebetlerin Araştırılması”, Ankara, [y.y.], [t.y.], s. 13.

³⁰ Arı, a.g.e. , s. 76.

³¹ A.e., s. 96.

³² Şimşir, a.g.e., s. 228,229.

göçmenleri ve Çingenerler'i Türkiye'ye göndermesi karşısında Türkiye'nin hudutları kapatmasının yarattığı karmaşık politik durum ve süreç olabilir(Bkz:Ek-7). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti daha önceden bu kadar kısa bir süre içinde bu kadar yüksek sayıda göçmeni kabul etmemiştir. Türk Hükümeti durumun olanaksızlığına rağmen sonuçta çok kısa bir zamanda büyük bir göçmen kitlesini yerleştirmeyi ve ev bark sahibi yapmayı başarmıştır.

3.1.1. Göçmenlerin Yerleştirildikleri Bölgeler

1950 – 1951 senelerinde Bulgaristan'dan tehcir edilen 154.393 göçmen, Türkiye'de 40 vilayete tevzi olunmuştur.³³(Ayrıca Bkz:Ek-4) Türk Hükümeti göçmen ailelerini parçalayarak ayrı ayrı evlerde iskan etmiş, bazı hallerde aynı geniş ailenin fertleri memleketin muhtelif bölgelerinde yerleştirilmişlerdir. Bu durum konjugal* aile sayısının artmasına neden olmaktadır.³⁴

Bulgaristan'dan 1950 – 1958 yılları arasında gelen ve devlet tarafından yerleştirildikleri için iskanlı göçmen olarak kabul edilen göçmenler, iskan yasasına göre yapılan planlamalar doğrultusunda ülkenin çeşitli il, ilçe ve köylerine dağınık veya mahallelere eklenmek suretiyle yerleştirilmişlerdir. Ancak bazı bölgelerde kaynaşmalar yaşanmamıştır. Örneğin İstanbul ve Bursa'da göçmenler yerlilerle bir arada yaşamamaktadırlar.³⁵ Bununla birlikte yerleşme esnasında karşılaşılmış olan birtakım güçlükler örnek olarak Yozgad mebusu Hasan Üçöz'ün sorularına cevaben; Devlet Vekili Muammer Alakant'ın açıklamasında; mütaahitlerin ve idare amirlerinin görevlerini eksik ve kusurlu yaptıkları, ev yapımı maksadıyla mühendislerce belirlenmiş arazi yerine göçmenlere farklı bölgelere ev yaptırıldığı, verimsiz hayvanların gelen göçmenlere verildiği gibi hususlar tespit edilmiştir.³⁶ Yine Manisa'da göçmen evleri inşası esnasında usulsüzlükler tespit edilmiş, ilgililer mahkemeye sevk edilmişlerdir.³⁷

³³ Arı, **a.g.e.**, s. 6.

³⁴ Arı, **adı geçen makale**, s. 10.

* J.L. Gillin ve J.P. Gillin' e göre iki umumi aile tipinden bahsedilebilir. Bunlar esas bağımlı karı ve koca arasında olduğu "konjugal aile", akrabalar arasındaki vazife ve münasebetlerin daha kesif ve önemli olduğu "kandaşlığa dayanan aile" dir. Konjugal aile karı, koca ve çocuklardan oluşmaktadır.

³⁵ Arı, **a.g.e.**, s. 98.

³⁶ **TBMM Tutanak Dergisi** , B:29 , T:19.1.1953 , C:19, O:1 , s.287 , Ankara

³⁷ **Aynı dergi** , B:25 , T: 9.1.1953 , C:20 , O:2 , s.115 , Ankara

Tablo 3.4. 1950 – 1958 Senelerinde Bulgaristan, Türkistan, Suriye’ den Gelen Göçmenlerle, Avrupa Kamp Mültecilerinin Miktarını Gösteren Cetvel

İLLER	Bulgaristan’dan gelen göç. aile adedi	Türkistan’dan gelen göç. aile adedi	Suriye’den bayır-bucak aile adedi	Avrupa kamp mültecileri aile adedi	Toplam	İskan edilen göçmen ailesi
Afyon	316	-	-	2	318	318
Amasya	215	-	-	-	215	210
Ankara	3574	-	-	22	3596	1263
Antalya	364	-	-	-	364	393
Aydın	1113	-	-	3	1116	1190
Balıkesir	1645	-	-	-	1645	1946
Bilecik	354	-	-	-	354	365
Bolu	220	-	-	2	222	215
Burdur	100	-	-	-	100	191
Bursa	3398	-	-	-	3398	3108
Çanakkale	733	-	-	2	735	738
Çankırı	48	-	-	-	48	48
Çorum	338	-	-	-	338	341
Denizli	442	-	-	1	443	444
Diyarbakır	25	-	-	-	25	26
Edirne	970	-	-	-	970	944
Elazığ	99	-	-	-	99	99
Erzincan	74	-	-	-	74	85
Eskişehir	1981	-	-	12	1993	1667
Gaziantep	-	-	-	-	-	1
Hatay	91	-	114	-	205	121
İçel	668	-	-	-	668	678
İstanbul	4098	-	-	9	4107	2748
Isparta	134	-	-	-	134	144
İzmir	2162	-	-	3	2165	1956
Kastamonu	100	-	-	-	100	115
Kayseri	387	104	-	-	491	528
Kırklareli	1472	-	-	-	1472	1655
Kars	-	-	-	5	5	5
Kırşehir	521	-	-	-	521	415
Kocaeli	732	-	-	1	733	839
Konya	1370	72	-	17	1459	1528
Kütahya	277	-	-	-	277	274
Malatya	50	-	-	6	56	50
Manisa	1620	160	-	3	1783	1760
Maraş	307	-	-	-	307	328
Muğla	345	-	-	-	345	345
Niğde	343	226	-	1	570	507
Sakarya	652	2	-	-	654	759
Samsun	558	-	-	1	559	542
Seyhan	1492	-	-	49	1541	1636
Sinop	44	-	-	-	44	80
Sivas	427	-	-	1	428	427
Tekirdağ	1855	-	-	1	1856	1803
Tokat	231	-	-	-	231	231
Şanlıurfa	1	-	-	-	1	1
Uşak	98	-	-	-	98	109
Yozgat	1181	-	-	18	1199	1100
Zonguldak	126	-	-	-	126	124
Belirsiz	-	-	-	16	16	*
TOPLAM	37351	564	114	175	38204	34400

Oğuz Arı, **Bulgaristanlı göçmenlerin İntibakı**, 1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan’ dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Yalnız Bursa’ da Hürriyet Mahallesi’ nde ve İstanbul’ da Taşlıtarla’ da İskan Edilenlerin İntibakı ile İlgili Sosyolojik Problemler, Ankara, Rekor Matbaası, 1960, s. 10.

Tablo 3.5. 1951 – 1956 Yılına Kadar Çiftçi Göçmenler İçin Kurulan Müstakil

Vilayeti	Kazası	Köyü	Ev Adedi	Yapılış Şekli	Hangi Göçmen yerleştirildiği
Adana	Merkez	Yarımca	100	İhale	Bulgaristan Göçmeni
Adana	Merkez	Yeşiloba	78	İhale	Bulgaristan Göçmeni
Ankara	Haymana	Derecipınarı	96	50si ihale 46sı emanet	Bulgaristan Göçmeni
Bursa	Karacabey	Haydar Çiftliği	100	Yardım Suretiyle	Bulgaristan Göçmeni
Çanakkale	Ezine	Yeniköy	151	Yardım Suretiyle	Bulgaristan Göçmeni
İçel	Merkez	Homurlu	80	Emaneten	Bulgaristan Göçmeni
İçel	Tarsus	Özbahşiş (x)	175	Emaneten	Bulgaristan Göçmeni
İstanbul	Bakırköy	Güneşliçiftliği	51	Yardım	Bulgaristan Göçmeni
Konya	Cihanbeyli	Hotoğlu (Köle Kuyusu)	100	İhale	Bulgaristan Göçmeni
Konya	Cihanbeyli	Tüfekçi Pınarı	144	İhale	Bulgaristan Göçmeni
Konya	Cihanbeyli	Pınarbaşı	100	İhale	Bulgaristan Göçmeni
Niğde	Ulukışla	Altayüğü (T. Tepe)	160	Emaneten	Türkistan göçmeni
Tokat	Taşova	Ilıca	40	Emaneten	Bulgaristan Göçmeni
Yozgat	Yerköy	Midillioğlu	150	İhale	Bulgaristan Göçmeni

Oğuz Arı, 1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan’ dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Bir Örnek Grup Seçilerek Dayanışma ve Sosyal İntibak Bakımından Aile Cesametinin ve Aile İçindeki Münasebetlerin Araştırılması, Ankara, [y.y.], [t.y.], s. 10

11 köyde; 251 adedi yardım suretiyle geriye kalanlar emaneten ve ihale usulüyle toplam 1.525 adet ev inşa edilmiş,160 adedi Türkistan’lı göçmenlere, geriye kalan 1.365 ev Bulgaristan’ dan gelen göçmenlere tahsis edilmiştir.

3.2. Göçmenlere Yapılan Sosyal Yardımlar

1950 – 1951 göçünde, Bulgaristan’ dan çıkarılan Türk göçmenleri Türkiye’ ye çok perişan ve bitkin bir halde sığınmışlardır. Türk hududuna gelinceye kadar çok ağır şartlara maruz bırakıldıkları ve her yönden büyük sıkıntılar çektikleri, gelenlerin ifadelerinden anlaşılmiş ve yapılan incelemelerle tespit edilmiştir.

Bu durum karşısında Türk Hükümeti göçmenlerin hududun ötesinde yaşadıkları problemlerle de ilgilenmeye çalışmıştır. Bunun için milletlerarası Kızılhaç ve Kızılay cemiyetine baş vurmıştır; fakat her iki cemiyet tarafından gelen cevaplarda, Bulgar Kızılhaç'ı nezdinde gereken bütün teşebbüslerin yapıldığı, buna karşılık Bulgar Kızılhaç'ından herhangi bir konuda cevap alınmadığı bildirilmiştir.

Göçmen konusunda Türkiye ile Bulgaristan arasında akdedilmiş anlaşmalarda ve bilhassa Türk – Bulgar İkamet Mukavelenamesi'nde, “Muhacirlerin beraberinde menkul mallarını ve hayvanlarını götürmek ve gayrimenkullerini serbestçe tasfiye etmek hakkını haiz oldukları” gibi açık bir metnin mevcut bulunmasına rağmen, Türk göçmenlerin bu haklardan faydalanmalarına imkan verilmemiştir. Bütün varlıkları gasp edilen bu insanların Türkiye'ye tam manasıyla yoksul bir halde girmeleri hususuna ayrıca itina edilmiştir.³⁸

Türkiye'nin karşısına çıkarılan bu göç problemi büyük ve amacı belli olan bir davadır. Bu davanın en zor tarafı mali tarafıdır. Hükümet bütçesinde bu mevzu için ayrılmış bir tahsisat yoktur.

Bulgaristan'dan gelen göçmenler, göçmenler hakkında mevcut mevzuata tabi tutulmuşlardır ki bu mevzuat son derece insani olup göçmenlere büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Bu mevzuata göre, her göçmen Türkiye'ye ilk girdiği yerde bir tabiiyet beyannamesi doldurarak hükümete vermektedir ve bir sene için muteber ve hüviyetini ispata yarar bir göçmen vesikası almaktadır. Bu müddet zarfında göçmenlerin beyannameleri vekiller heyetince tetkik edilmektedir. Vekiller heyetince tabiiyete alınma kararı verildiği andan itibaren her göçmen Türk vatandaşlığı haklarına sahip olmaktadır. Beyannameler göçmenlerin buldukları mahallerin nüfus memurluklarına gönderilerek nüfus kütüklerine kayıtları yapılmakta ve ellerindeki hüviyet belgeleri alınarak yerine nüfus kağıtları verilmektedir. Göçmenler hakkında ilk araştırma Türkiye'ye giriş vizesi verilmeden önce konsolosluklar tarafından yapılmaktadır. Göçmenler yurda girdikten sonra artık ayrı bir muamele ve takibata tabi tutulmamaktadır.³⁹

³⁸ Ali Tanoğlu, “Bulgaristan Türkleri' nin Son Göç Hareketi”, İktisat Fakültesi Mecmuası, C:14 (1952-1953), Sayı:1-4, s. 139,140.

³⁹ Aynı makale, s. 145,146.

Yine aynı mevzuata göre, göçmenlerin kendi eşyaları, malları ve hayvanları gümrük resmi ile bir defaya mahsus olmak üzere diğer bütün tekalif ve vergilerden muaftır. Bir göçmen ailesinin kişisel eşyası ile ev eşyası vergiye tabi değildir. Çiftçilerin ise, getirecekleri çift hayvanlarının, araba - koşum teçhizatının, her türlü alet – edevatın ve damızlık hayvanlarının, değeri 6.000 T.L.'ye kadar olanları vergiye tabi değildir. Sanatkar ve serbest meslektense, getirecekleri her türlü sanat ve meslek alet edevatının, mesleklerine ait mamul ve gayrimamul maddelerin yine değeri 6.000 T.L.'ye kadar olanları hiçbir vergiye tabi değildir. Tüccardan ise, öteden beri sattıkları mallardan getirecekleri 12.000 T.L. değerindeki bilumum malları hiçbir vergiye tabi değildir. Hariçten gelecek göçmen ve mültecilerin pasaportları üzerine yapılacak vize muameleleri ile kendilerine verilen eşya ve hayvan vesikaları her türlü resim ve harçtan muaftır. Göçmen ve mülteciler memleket içinde parasız nakledilmişlerdir. Tabiiyet, nüfus ve tapuya tescil, nakil muameleleri, her türlü evrak ve her hususta verecekleri dilekçeler damga resmi ile diğer harçlardan muaftır.

Türkiye'de yerleştirilen göçmen ve mülteciler beş yıl arazi, bina ve diğer vergilerden muaftır. Hükümetçe bu göçmenlere mal edilen arazi ve yapılardan veraset ve intikal vergisi, kazanç ve resim alınmaz. Göçmenlerin noterce yapılacak borçlanma senetleri pul ve harca tabi değildir. 22 yaşını bitirmiş göçmenler muvazzaf askerliğe tabi değildir. Emsalleri ile beraber askere alınırlar. Göçmenler, nüfus kütüğüne yazıldıktan iki yıl sonra askere çağırılırlar.

Daha önce belirtildiği gibi, göçmenler Türkiye'ye bütün varlıkları gasp edilmiş olarak tamamen yoksul bir halde gelmişlerdir. Bu hal Türkiye'de umumi bir bilinç uyandırmış ve kurulan yardım komiteleri vasıtasıyla her yerde göçmenlere nakdi ve ayni yardımlar toplanmaya başlamıştır.

Türk Milleti ve bilhassa Türk Köylüsü göçmenleri vatanperverlikleriyle ve atadan gelme misafirperverlikleriyle karşıladılar. Huduttan bitkin olarak geçen göçmenler hemen kapı önünde istirahat etmek istiyorlardı ve bu nedenle sağlık kontrolleri dahi güçlükle yapılıyordu.

Çeşitli illerdeki sivil toplum örgütleri ve ilgili kuruluşlar şehirlerde yardımlar toplamaya başladı. Bursa'da göçmenlere yardım derneği kuruldu.⁴⁰ Her geçen gün

⁴⁰ **Ulus**, Sayı:10526 (16 Ekim 1950), s. 2.

yardım derneği kurulan illere bir yenisi daha eklenmekteydi. Bazı illerde valilikler dahi yardım toplamaya başlamıştı. Bingöl'de yerleştirilmesi düşünülen göçmenlere aynı ve nakdi yardımlar toplamak için iki adet heyet kuruldu. Tokat ve Sinop'ta da yardımlar toplanmaya başlamıştır.⁴¹

Hükümet, öngörümlemelerine göre 250 – 300 milyon tutacak masraflar için acil yardımların tahakkukuna girişmek istemektedir. Yardım cemiyetleri kurulması, tuz, sigara, içki, posta pulu maddelerine zam yapılması, her ilde yardım komiteleri tarafından yatak, yorgan, elbise vb. eşyalar toplanması kararlaştırılmıştır.⁴²

1950 yılından sonra gelen ve iskan hakkını haiz bulunan 38.204 göçmen ailesinden 35.000 aile, yapılan göçmen evlerine yerleştirilmişlerdir. Geri kalan göçmenlerin iskanına devam edilmektedir. 1950 – 1960 döneminde iskan için yapılan 36.292 evin 22.761'i köy tipi, 12.219'u şehir tipi ve 1.312'si hazır evdir. Evlerin %70'i kırsal alana serpiştirilmek suretiyle yapılmıştır. %25'i kentlere eklenen göçmen mahallelerinde inşa edilmiş olup %5'i müstakil köylerde yapılan evleri kapsamaktadır.⁴³

Türk Hükümeti çıkardığı diğer bir kanunla, gelir veya kurumlar vergisi mükellefleri tarafından 1 Ocak 1951 tarihinden 31 Aralık 1953 tarihine kadar makbuz karşılığında Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği'ne yapılacak nakdi bağışların, yıllık beyanname ile bildirilecek gelirlerden ve kurum kazançlarından indirilmesini sağlamıştır.⁴⁴ Böylece halkın bağışlara ve göçmenlere yardıma teşviki sağlanmıştır.

1950 yılı bütçesinde iskan yardımları 1.695.000 T.L.'dir. Bu yardımların 683.211 T.L.'si eski göçmenlere ayrılmıştır. Geri kalan 1.011.789 T.L.'si Bulgaristan göçmenlerinin ihtiyaçları için şu şekilde kullanılmıştır⁴⁵:

⁴¹ Aynı gazete, (15-25 Aralık 1950), s. 5.

⁴² Aynı gazete, (19 Ekim 1950), s. 2.

⁴³ Doğanay, **adı geçen makale**, s. 195.

⁴⁴ **Düster**, 32. cilt, 3. Tertip, Ankara, Başbakanlık Devlet Matbaası, 1951, s. 316.

⁴⁵ Şimşir, **adı geçen makale**, (Türk Kültürü Dergisi, sayı:275), s. 198.

Tablo 3.6. 1950 Yılı Bütçesinden Bulgaristan Göçmenlerinin İhtiyaçlarına Ayrılan Yardımlar

376.528 T.L.	Göçmen misafirhanelerinin yeniden kurulmasına, mevcutlarının genişletilmesine, onarımına ve aş ocaklarının idare masraflarına,
479.936 T.L.	Yolda ve mahallerinde geçici müddete ait iâşe işlerinde
105.240 T.L.	Karayolları nakliyatı ile Yunan ve Bulgar Demiryolları parkur ücretlerine
50.085 T.L.	Tedavi ve saire gibi müteferrik ihtiyaçlar
1.011.789 T.L.	Toplam harcanan para

Cumhuriyet, Sayı:9490 (5 Ocak 1951), s. 1,5.

Bulgaristan göçmenlerine yardım imkanını tetkik için gönderilen Milletlerarası Mülteci Teşkilat Heyeti Türkiye'ye gelmiştir. Uzmanlar göçmenlerin kabul, barındırma ve bakım meselelerini Edirne, Kırklareli, Bursa ve Kırşehir'i gezerek raporlamışlardır. Yapılacak yardımın 30 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. 24 Ocak 1951'de devlet bakanlığına bu raporları sunmuşlardır. Hasan Tatari ve eşi Fatma Tatari Kartal civarındaki 600 bin m² arsalarını göçmenlere bağışlamışlardır.⁴⁶ Toplam arazi bağışı 650.900 m² civarındadır.

Konya milletvekili Saffet Gürol'un kanun teklifi ile "Göçmen Piyangosu" tertibi kararlaştırılmıştır. Göçmenlerin iskan işlerine acil bir yardım olmak üzere piyango tertibi kanun teklifi Büyük Millet Meclisi tarafından 1 muhalife karşı 277 oyla kabul edilmiştir. Göçmen Piyangosu mart ayında çekilecektir, 18 milyon T.L. ikramiye dağıtılarak 3 – 4 milyon T.L. yardım sağlanacağı tahmin edilmektedir.⁴⁷ Sağlanan tüm gelir Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği'nin emrine verilecek ve bu yardımlar göçmenlerin iskanında kullanılacaktır. Piyango için lüzumlu tüm masrafları yapmaya Milli Piyango idaresi yetkilidir.⁴⁸

Bazı Türk sanatçıları da yardım kervanına katılmış ve göçmenler yararına konserler düzenlemişlerdir. Kimi gazinolar, düzenledikleri yardım gecelerini gazetelere ilan olarak vermekteydi. Osmanlı Bankası göçmenler için 500 bin T.L.

⁴⁶ **Ulus**, Sayı:10412 (10 Ocak 1951), s. 2.

⁴⁷ **Aynı gazete**, (11 Ocak 1951), s. 4.

⁴⁸ **Düster**, 32. cilt, 3. Tertip, Ankara, Başbakanlık Devlet Matbaası, 1951, s. 301.

nakdi yardımda bulunmaya karar vermişti.⁴⁹ Çocuk tiyatrolarının ve ressamların sergileri ile de yardımlara katkı sağlanmaktadır. Çeşitli illerde askeri birliklerin de yardımlara iştirak ettiği görülmektedir.

Dünyanın her yerinden 15 ülkenin Kızılay ve Cenevre Kızıl Haç Teşekkülleri göçmenlere bir miktar yardımlarda bulunmuşlardır. Ancak 1951 yılına girilmesine rağmen devlet hala bütçeye bir ödenek koyamamaktadır çünkü mevcut durumda bütçedeki açık çok büyüktür. Marshall yardım fonundan büyük bir yardım beklenmektedir.⁵⁰

Dünya Sağlık Örgütü, 1 Şubat 1951’de Türk Hükümeti’nin isteği üzerine 50 bin dolarlık “tıbbi yardım” yapma kararı almış ve başta DDT olmak üzere penisilin, antibiyotikler vb. olmak üzere ilk yardım malzemeleri yollamıştır.⁵¹

Bir müddet dağınık bir şekilde devam eden çalışma ve yardımları düzene sokabilmek için, Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın teşviki ve ileri gelen bazı kişilerin teşebbüsü ile 1951 yılı başında, “Göçmenlere ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği” adı ile güçlü bir birlik kuruldu.⁵² Göçmenlere yapılacak yardımların rasyonel biçimde dağıtımını üstlendi. Bu birliğin başkanlığına da TBMM Başkanı Refik Koraltan getirilmişti. Göçmen misafirhaneleri, Türk - Bulgar sınırındaki göçmen kabul istasyonu, göçmenlerin yerlerine gönderilip yerleştirilmeleri gibi önemli işler çabucak düzene koyuldu.⁵³

Çeşme Bölgesi tütün müstahsilleri, göçmenlere yardım olarak balya başı 20 T.L. yardımı kabul etmişlerdi. Bunlara diğer tütüncülerle pamukçular da katılmıştı ve 1 milyon T.L. civarı yardım beklenmekteydi.⁵⁴ Manisa, Kastamonu, Van, Tire illerinden ve Ege Bölgesi Tütüncüleri’nden göçmenlere yardımlar gelmekteydi.⁵⁵

Birleşmiş Milletler Çocuk Yardım Fonu, Türk Hükümeti’nin yaptığı müracaatı onaylamış ve Türkiye’ye bir uzman yollamıştı. Bu uzman Eskişehir, Bursa ile göçmenlerin iskanında transit merkezler olan İstanbul ve Bursa’yı gezmişti.

⁴⁹ **Ulus**, Sayı:10419 (17 Ocak 1951), s. 1.

⁵⁰ **Aynı gazete**, (27 Ocak 1951), s. 3.

⁵¹ Özçelebi, **a.g.e.**, s. 76,78.

⁵² Tanoğlu, **a.g.m.**, s. 145,146.

⁵³ Şimşir, **a.g.e.**, s. 226.

⁵⁴ **Cumhuriyet**, Sayı:9519 (3 Şubat 1951), s. 5.

⁵⁵ **Ulus**, Sayı:10441 (8 Şubat 1951), s. 2.

“Göçmen Kupası” adı altında göçmenlere yardım amacıyla futbol karşılaşmaları düzenlendi ve maçlar oynandı.⁵⁶

Türk Hükümeti’nin daha önce Amerika Birleşik Devletleri’nden talep ettiği Marshall yardımı’nın arttırılması isteği A.B.D. Dışişleri tarafından müsait karşılanmıştır. Bu yardımın 25 milyon \$ olduğu söylenmektedir.⁵⁷

Göçmen ve mültecilere Türkiye Yardım Birliği vasıtasıyla 19 Nisan 1951 tarihine kadar toplanan yardımların miktarı 8.107.040 T.L.’yi bulmuştur. Bu paranın 2 milyon 250 bin T.L.’si bankalardan, 4 milyon 462 bini ticaret müesseseleri ile Türk halkı tarafından ve 1 milyon 300 bin T.L.’si de tertip edilen piyangodan sağlanmıştır. 87 bin T.L. ise yabancı kaynaklardan sağlanmıştır.⁵⁸ Amerika Birleşik Devletleri Türk Cemiyeti’nin teşebbüsü ile (International Refugee Committee tarafından) 30 bin kişilik elbise göçmenlere tahsis edilmiştir.⁵⁹

Geray, Bulgaristan göçmenlerine yapılan yardımları, “çiftçi” ve “sanatkar-esnaf” gruplarına yapılan yardımlar olmak üzere iki ana başlıkta toplamıştır. Çiftçilere yapılan yardımları da toprak, kredi, tohumluk ve tarım araçları alt başlıklarıyla incelemiştir. Sanatkar göçmenlerin şehir ve kasabalara yerleştirilerek ve sermaye kredileri sağlanarak geçimlerini sağlamaları amaçlanmıştır.

3.2.1. Çiftçi Göçmenlere Yapılan Yardımlar:

Tarımla iştil eden çiftçilerin müstahsil duruma gelebilmelerini sağlamak amacıyla yapılan yardımlar, toprak, kredi, tohumluk ve tarım araçları başlıkları altında incelenebilir.

Tarım, esas itibariyle toprağa en çok bağlı olan bir faaliyet koludur. Bu nedenle çiftçi göçmenlerin bir an önce toprağa kavuşmaları ve tarımsal etkinliklere başlamaları gerekmektedir.

⁵⁶ Aynı gazete, (23 Şubat 1951), s. 3.

⁵⁷ Aynı gazete, (27 Şubat 1951), s. 5.

⁵⁸ Şimşir, a.g.m., (Türk Kültürü Dergisi, sayı:275), s. 198.

⁵⁹ Cumhuriyet, Sayı:9544 (28 Şubat 1951), s. 3.

Tablo 3.7. Göçmenlere Dağıtılan Topraklar (1923-1960)

Yıllar*	Aile Sayısı	Kültür Toprağı (Dekar)**	Aile Başına Düşen Ortalama
1923-1933	157.739	6.258.928	29.6
1934-1949	62.849	2.866.85	45.6
1950-1960	21.496	1.165.806	54.2
TOPLAM	242.081	10.291.419	42.5

Cevat Geray, *Türkiye' den ve Türkiye' ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923 – 1961)*, Ankara, [y.y.], 1962, s. 56.

Tarım Bakanı Nedim Ökmen tarafından Meclis te “Göçmenlere dağıtılacak arazi, verimine göre 8-160 dönüm arası olacaktır. Bu tespit edilmiş barem, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uyarınca yerli halka verilmesi icap edenin aynısıdır. Gerekirse bu miktarlar yarıya indirilebilecektir.” şeklinde açıklanmıştır.⁶⁰

1951 yılında 11.089 aileye, 564.082 dönüm, 1952 yılında 4.930 aileye 229.192 dönüm kültür toprağı verilmiştir⁶¹. 1950 – 1960 yılında toplam 21.496 aileye 1.165.806 dekar kültür toprağı verilmiştir. Göçmenlere dağıtılan toprakların aile başına ortalaması gittikçe artmaktadır.

Tablo 3.8. Göçmenlere Dağıtılan Tohumluklar (1923 – 1960)

Yıllar	Dağıtılan Tohumluk (kg)
1923-1934	7.612.359
1934-1950	26.093.382
1951-1960	9.481.000
TOPLAM	43.186.741

Cevat Geray, *Türkiye' den ve Türkiye' ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923 – 1961)*, Ankara, [y.y.], 1962, s. 58.

Göçmenlerin tohumluk ihtiyaçlarını karşılamak üzere buğday ve sair hububat dağıtılması işi 1923'ten beri sürmektedir.⁶² 1951 yılında 11.320 aileye, 5.410 kilo tohumluk ve 1952 yılında 5.176 aileye 2.029 kilo tohumluk verilmiştir.⁶³ Toplam 1951-1960 yılları arasında 9.481.000 kilogram tohumluk verilmiştir.

* Derlenen bu bilgiler ayrı ayrı toplandığı için yıllar itibariyle göstermek mümkün olamamış, tamamen tesadüf eseri olarak üç ayrı devre ortaya çıkmıştır.

** Kültür toprağına bağ ve bahçe de dahildir.

⁶⁰ **TBMM Tutanak Dergisi** , B:74 , T:9.5.1951 , C:7 , O:1 , s.142,151 , Ankara

⁶¹ **Geray, a.g.e.**, s. 83. (ek tablo-3)

⁶² **A.e.**, s. 57.

⁶³ **A.e.**, s. 83. (ek tablo-3)

T.C. Ziraat Bankası, göçmenlerin üretici duruma geçmeleri için lüzumlu donatım ve çevirme (işletme) kredisi vermektedir. “Donatım kredisi”, çiftçinin işletmesinin demirbaşını teşkil edecek olan vasıtaları sağlamak üzere beş yıl vadeyle verilen kredidir. “Çevirme kredisi” ise çiftçinin topraklarını işletmeye imkan verecek unsurları (örneğin; tohumluk, suni gübre v.b.) sağlayabilmesi amacıyla verilen nihayet bir yıla kadar vadeli bir borç vermedir.

Tablo 3.9. Göçmenlere Verilen Çevirme ve Donatım Kredileri (1951 – 1960)

Yıllar	Aile	Donatım Çevirme Kredileri Toplamı (a) (TL)	Aile başına	Ziraat Bankasının Verdiği Donatım ve Çevirme Kredileri Toplamı(b)	a/b (%)
1951	8.531	11.372.927	1.333	204.900.000	5.6*
1952	4.865	6.377.323	1.300	-	-
1953	2.978	3.827.089	1.285	447.000.000	8.6
1954	740	681.870	925	-	-
1955	233	259.210	240	-	-
1956	8	6.750	840	557.400.000	0.01
1957	207	242.560	1.175	579.200.000	0.45
1958	259	357.223	1.380	460.100.000	0.82
1959	-	-	-	-	-
1960	205	322.835	1.575	-	-
TOPLAM	18.026	23.447.787	1.300	28.932.000.000	0.007**

Cevat Geray, *Türkiye’ den ve Türkiye’ ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923 – 1961)*, Ankara, [y.y.], 1962, s. 59.

Son on yıl içinde kredi alan bu göçmen ailelerinin her birine ortalama olarak 1.300 Türk Lirası tutarında bir kredi verilmiştir. 1950 yılında göçmenlere verilen donatım ve çevirme kredisi miktarı Ziraat Bankası’nın verdiği tüm çevirme ve donatım kredileri toplamının % 5’i civarındadır. Bundan sonraki yıllarda ise bu oran % 1’in altına düşmüştür.

* Bu rakam 1950 yılına aittir. Yüzde kredi miktarı 1951’de aynı kabul edilerek tahmini olarak bulunmuştur.

** Bu oran sadece 1951, 1953, 1956, 1957 ve 1958 yıllarını kapsamaktadır. Çünkü diğer yıllarda Ziraat Bankası’ nca açılan çevirme ve donatım kredileri toplamaları bilinmemektedir.

Tablo 3.10. Göçmenlere Sağlanan Tarım Araçları (1923-1960)

Yıllar	Traktör	Çift Hayvanı	Araba	Pulluk	Tırmık	Çayır Makinesi	Orak Makinesi
1923-1933*	12	22.994	20	27.501	2	20	5
1934-1950*	0	39.378	1.861	34.055	0	0	0
1951-1960	147	21.717	11.692	12.380	7027	-	-
TOPLAM	159	84.089	13.573	73.936	7.029	20	5

Cevat Geray, *Türkiye' den ve Türkiye' ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923 – 1961)*, Ankara, [y.y.], 1962, s. 61.

Çiftçilikle geçinen göçmen ailelerine yardım olarak verilen canlı hayvan ve tarım araçlarının çeşit ve sayıları yukarıdaki tabloda gösterilmiştir.

3.2.2. Sanatkar Göçmenlere Yapılan Yardımlar:

Çiftçi göçmenlere yapılan mesken yardımından sanatkar göçmenler de yararlanmıştı. Sanatkar göçmenler, daha iyi geçim imkanlarına kavuşmaları amacıyla daha çok şehir ve kasabalara yerleştirilmişlerdir.

Tablo 3.11. Sanatkar Göçmenlere Verilen Döner Sermaye (1923-1960)

Yıllar	Sanatkar aile göçmen sayısı**	Verilen döner sermaye	Sanatkar Ailesi Başına Kredi
1923-1933	7.886	15.238	1.932
1934-1950	3.222	77.287	23.987
1951-1960	2.689	1.159.977	43.237
TOPLAM	8.797	1.252	14.237

Cevat Geray, *Türkiye' den ve Türkiye' ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923 – 1961)*, Ankara, [y.y.], 1962, s. 67.

Sanatkar göçmenlere yapılan yardımlar daha çok küçük sanat erbabının döner sermaye ihtiyacını karşılamak şeklinde olmuştur.

1950 – 1960 devresi kesin hesaplarına dayanarak iskan işinin çeşitli safhaları için ne kadar para harcandığını belirten tablo şu şekildedir.

* Bu rakamlara “nakledilen aileler” e verilenler de dahildir. İç iskana tabi tutulan bu ailelerin sayısı 8.800’e yakındır.

** Döner sermaye verilen sanatkar aileleri sayısı bütün göçmen ailelerinin %5’i olarak tahmin edilmiştir. Bulgaristan göçmenleri hakkındaki 1950 ve 1951 rakamları bu yüzdeyi desteklemektedir.

Tablo 3.12. Göçmenler için Giderlerin Dağılımı (1950 – 1960)

Giderin Çeşidi	Tutarı	Nispi önemi %
Taşıma	436.626	0.52
Yiyecek	1.351.712	1.60
Giyecek	77.884	0.09
Tedavi	112.492	0.13
Yerleşme işleri*	51.690.420	61.08
Diğer Giderler	30.955.620	36.58
TOPLAM	84.624.620	100

Cevat Geray, *Türkiye’ den ve Türkiye’ ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923 – 1961)*, Ankara, [y.y.], 1962, s. 71.

Tablodan anlaşıldığı gibi, göçmenlerin barınma yerleri, meskenlerin inşaat ve tamirat giderlerini de içine alan “yerleştirme giderleri” % 60’ı aşmaktadır. “Diğer giderler” kalemi de oldukça kabarıktır. Bu kaleme taşıma, yiyecek, giyecek, tedavi ve inşaat giderleri dışındaki diğer bütün giderlerin dahil olduğu anlaşılmaktadır. Taşıma, yiyecek, giyecek ve tedavi giderlerinin toplamı yüzde 3 civarındadır.⁶⁴

3.2.3. Dış ve İç Yardımlar :

Göçmenlerin yerleştirilmeleri için yapılan giderlerin bir kısmı dış yardımlardan, bir kısmı da halk tarafından yapılan ayni ve nakdi yardımlardan sağlanmıştır. Türkiye dış yardımları sadece 1950 – 1951 yıllarında Türkiye’ye göç etmek zorunda bırakılan Bulgaristanlı göçmenlerin yerleştirilmesi için alabilmiştir. Çeşitli milletlerarası yardım teşekküllerinin 1923 yılından beri kayıtsız olduğu anlaşılmaktadır.

Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin yerleştirilmeleri için Türkiye, Marshall yardımından 30 milyon Türk liralık bir yardım alabilmiştir. Bu miktar, 1923 – 1960 devresinde bütçeden yapılan harcamaların %20’sine yakındır. Bulgaristanlı göçmenlerin yerleştirilmesi devresine rastlayan 1951 – 1960 yıllarındaki giderlerin %28’inin bu kaynaktan karşılandığı söylenebilir.⁶⁵

* Marshall yardımından ev yapımı için ayrılan 28.088.076 T.L. buna dahildir.

⁶⁴ A.e., s. 72.

Genel bütçe içinde harcanan bu yardımın çeşitli giderler arasında dağılışı şöyledir:

Tablo 3.13. Marshall Yardımı' nın Kullanılış Yerleri

Giderin Çeşidi	Miktarı (T.L.)	Önem Oranı (%)
Geçici görev yolluğu	396.358	1.32
Taşıma	164,429	0.55
Yiyecek	427.265	1.42
Dernek eliyle yapılan*	28.257.115	94.19
Diğer her çeşit giderler	1.144.994	3.81
Geçen yıl borçları	10.000	0.03
TOPLAM	30.000.000	101.32**

Cevat Geray, *Türkiye' den ve Türkiye' ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923 – 1961)*, Ankara, [y.y.], 1962, s. 73.

Marshall yardımından alınan paranın yaklaşık olarak yüzde 90'ı Kızılay'a göçmen evleri yapmak üzere verildiği anlaşılmaktadır. Bu, 1951 – 1960 devresinde yapılan göçmen evleri için harcanan paranın yüzde 48'ini teşkil etmiştir. Marshall yardımı dışında, Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği tarafından toplanan bağışlar oldukça önemli bir miktarı bulmuştur. Adı geçen dernek, 8.935.517 T.L.'yi Türk halkından, 252.537 T.L.'yi yabancı memleketlerden olmak üzere 9.188.054 T.L. toplamıştır.⁶⁶ Dernek, bunun 8 milyonunu göçmen evlerin yapımında kullanılmak üzere Kızılay'a vermiştir.

1951 – 1955 yılları arasında küçük sanatkarlara, 1.100.000 T.L. tutarında kredi açılmıştır. Aynı seneler zarfında göçmen evlerinin yapılması için 70 milyon T.L. sarf edilmiştir. Bu evlerin sosyal, iktisadi şartlara ve iklime uyması için İskan Umum Müdürlüğü'nde bir teknik büro kurulmuştur. Bu iş için ayrılan fon ve kredilerin tutarı 110 milyon T.L.'dir. Bu fon ve kredilerin 37 milyon T.L.'si umumi bütçeden, 8 milyon T.L.'si göçmenlere yardım cemiyetinden, 30 milyon T.L.'si Marshall Yardımı'ndan temin edilmiştir.⁶⁷

* Bu tutarın 28.088.076 T.L.' si göçmen evleri yapımı için Kızılay' a kredi olarak verilmiştir.
**Toplamın 100' ü aşması hesaplama yaparken rakamların yuvarlatılarak alınmasından ileri gelmektedir.

⁶⁶ Tanoğlu, **a.g.m.**, s. 147.

⁶⁷ Arı, **a.g.e.**, s. 104.

3.3. Göçmenlerin Türkiye’deki Sosyal Yaşamı ve Sınıfları

İntibak fertler ve gruplar arasında karşılıklı anlayışlardan doğan bir ahenktir. Başka ülke ve şehirlerde, gerek o memleketlerdeki gerek kendi bölgelerindeki normların tesiri altında bulunan kimselerin yeni geldikleri memleketin ve bölgelerin normlarına uyum sağlamak zorunda kalacakları doğaldır.⁶⁸

Ferdin çevresine uyumu, toplumsal normlarla şahsi ihtiyaçlar arasında bir düzen kurulmasının neticesidir. Çevre değiştirenlerin ferdi uyum seviyesinde güçlüklerle ve zorlamalara maruz kalmaları doğaldır. Uyum sağlamak isteyen kimselerin gelişmesine yardım eden anlayışlar ortaya çıkmadığı takdirde fertlerin kendilerini yeni çevrelerine ayarlamaları verimsiz olacaktır.

Uyumla ilgili toplumsal durumlardan uzlaşma (accomodation), kültür alma (acculturation), kaynaşma (assimalation), evlenme (amagamation) ve tamamlama, bütün olma (integration)’dan söz edebiliriz⁶⁹. Bu sosyal durumlar, fertlerden oluşan kitleler birbirleriyle karşılıklı ilişkide buldukları zaman ortaya çıkar.

Uzlaşma, rekabet veya çatışma halinde bulunan fertlerin ve grupların, problemleri halletmek maksadıyla ilişkilerini birbirine göre düzenlemeleri durumudur. Uzlaşma, kuvvetçe birbirine eşit olan veya olmayan gruplar arasında olur. Göçmenler bir çok bakımdan yerlilerle aynı kuvvette olmadıkları için uzlaşma mecburiyetinde kalmışlardır. Yerli ve göçmen kitleleri, mevcut bazı gerginliklere rağmen, davranışlarını, çalışma tarzlarını, bazı örf ve adetlerini Türkiye’deki şartlara uydurmaya çalışmışlardır. Bu bakımdan uzlaşma olmuştur.⁷⁰

Kültür alma, her iki kitlenin karşılıklı olarak birbirlerinin kültürel özelliklerini kabul etmeleri ile mümkün olur. Arı, bazı vasıfsız bir kısım göçmenlerin kültür verici olmaktan ziyade alıcı duruma düştüklerine tanık olmuştur. Bununla beraber, Bulgaristan’ın çeşitli bölgelerinden gelen göçmenler kendi aralarında daha fazla kaynaşmak fırsatını elde etmişlerdir. Karışık olarak iskan edilmişlerdir, muhtelif bölgelerden gelenler aralarında evlenmektedirler. Buna nazaran karışık iskan, Bulgaristan’da oluşmuş mahalli grupların dağılmasına ve kültürlerinin yayılmasına sebep olmaktadır. Karışık iskan nedeniyle ortak amaçlar uğrunda grup

⁶⁸ A.e., s. 18.

⁶⁹ A.e., s. 19.

⁷⁰ A.e., s. 21.

halinde intibak imkanı zayıflamaktadır ve göçmenlerin ferdi uyumları gereklidir. O bakımdan kültür almada müşterek tesirler kadar ferdi tesirleri de göz önünde tutmak gereklidir. Örneğin bazı göçmenlerin şehir içinde açtıkları lokantalarda, bir özelliği olan fakat aynı zamanda mahalli yemeklere benzeyen yemeklerin sunulması göçmenlerle yerliler arasındaki kültür alışverişinin misalleridir ve kültür almaya yol açmaktadır.⁷¹

Kültür almanın daha ileri bir aşamasında, kaynaşma meydana gelir. Kaynaşma fertler ve gruplar arasındaki farkların düzenlenmesi için ortak çıkarlar ve gayeler bakımından fikir, amaç ve davranışların gittikçe birleşmesi ile oluşan bir içtimai durumdur. Kaynaşma için her iki gruba mensup fertler arasındaki ayırt edici vasıfların kaybolması gerekir. İçtimai gayeler ve imkanlar birleşerek müşterek hissi oluşturur.⁷² İktisadi ve sosyal yardımlar kaynaşmaya sebep olmuştur. Önceden belirttiğimiz gibi Bulgaristan'dan gelenlerle yerliler arasında milli, dini ve kültürel bağlar vardır. Bu nedenle birbirine yabancı kitlelerin kaynaşmasını güçleştiren faktörlerin çoğu burada görülmemiştir.

1950 – 1951 yıllarında gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunun anadili Türkçe'dir. Göçmenler, o yıllardaki Türkiye nüfusu ortalamasından daha yüksek oranda okur – yazar nüfusa sahiptirler. Özellikle kadınlar arasında okur – yazarlık oranı daha yaygındır. Göçmen nüfusun yüzde 70'i 45 yaşın altındaki genç nüfustur(Bkz:Ek-11). Bu nüfusta yüksek öğrenim ve mesleki teknik öğrenim gören nüfusun oranı çok düşüktür. Gelenlerin yüzde 85'inin mesleği çiftçiliktir.⁷³

Sosyal izolasyon teorisi, göçün sadece vatandan fiziki bir ayrılış olmadığını, aynı zamanda bireyin alıştığı bir dizi karşılıklı haklardan, kurallardan ve sosyal etkileşim örüntüsünden de ayrılış olduğunu belirtmektedir. Bir başka teori, kültürel şok kavramını ele almaktadır. Bu teori temelde, göçmenlerin kendi ülkelerinden çok farklı bir topluma göç ettiklerinde çok daha fazla uyum güçlüğü çekeceklerini, kendi kültürlerine benzer bir topluma göç ettiklerinde ise daha az uyum güçlüğü ile karşılaşacaklarını açıklamaktadır. Amaca ulaşma çabasının yarattığı stresi ele alan bir diğer teori, göçmenlerin bu yöndeki özlemlerinin tatmin edilmemesinden dolayı bazı sıkıntıları olacağını kabul eder ve böylece göçmenlerin uyum problemlerinin

⁷¹ A.e., s. 21.

⁷² A.e., s. 22.

⁷³ Doğanay, a.g.m., s. 196.

özel bir yönünü açıklamaya çalışır. Bu durum, göçmenin umut ettiği bir noktaya varma çabasıdır.⁷⁴

Göçmenlerin mensubu olduğu sosyal sınıfları tespit, ikamet ettikleri mahallerin tesiri vardır. İkamet mahalli gibi sosyolojik değişkenler kanaatlerin oluşmasında doğrudan rol oynarlar ve ayrıca bundan etkilenen psikolojik faktörlere tesir ederler. Sınıf mensubiyetinin psikolojik bir unsuru vardır. Bir şahıs kendini hangi sosyal sınıfa ait görüyorsa ona göre tasnif edilir. Bununla beraber meslek gibi içtimai mevki tayin eden objektif kriterlerle, psikolojik değerlendirmeler arasında sıkı bir bağlantı olduğu tespit edilmiştir.⁷⁵

Bulgaristan'da yaşayan Türkler genelde çiftçi, esnaf ve sanatkar olarak geçimini sürdürmekteydi. Gelen göçmenlerden çoğunluğu çiftçilikle uğraşan kesimdi ve Türkiye'nin ekonomik yapısına uygun olmadıklarından tarım dışında şehir ve kasabalarda esnaflık, tüccarlık ve işçilik gibi mesleklere girmişlerdir. Ancak Bursa yöresinde iskan edilenler, dokuma dalında iş bulabilmişler ve esnaflık, tüccarlık, berberlik, terzilik, marangozluk, çinicilik gibi kendi işlerini de kurabilmişlerdir. Gelen göçmenlerin meslekleri itibariyle Türkiye nüfusunun genel faaliyet kolları içerisindeki oranı şu şekildeydi:

⁷⁴ Nükhet Akın, "Bulgaristan' dan Zorunlu Göç Eden Soydaş Ailelerin 6 Yaş Grubu Çocuklarının Psiko – Sosyal Özelliklerinin İncelenmesi", Ankara, [y.y.], 1991, s. 19,20.

⁷⁵ Arı, a.g.e., s. 43.

Tablo 3.14. Meslek Grupları Bakımından Göçmenleri ve Türkiye Nüfusu (1950)

Meslek Gurupları	Bulgaristan' dan Gelen Göçmenler (%)	Türkiye Nüfusu (%)
Mesleksiz veya Mesleği bilinmeyen	9.6	17.1
Çiftçi, ormancı, avcı ve Balıkçılar	62.6	69.5
Sanatkarlar, Madenciler, İnşaat İşçileri	4.6	6.9
Satıcılar	0.1	0.6
Nakliyeciler	0.4	0.8
Teşebbüs Sahipleri, İdareciler, Büroyla İlgili Meslekler	0.7	3
Teknik Elemanlar, Serbest Meslek Sahipleri	0.9	1.2
Toplam	100	100

Geray, **a.g.e.**, s.24.(Bu tabloya 0-14 yaş gurubundakiler dahil edilmemiştir.)

Gelen göçmenlere istihdam yaratılmasında İstanbul ve Bursa illeri ekseriyeti oluşturmaktaydılar. Genellikle devlete ait işyerlerinde ve fabrikalarda çalışmayı arzulamaktadırlar. Bunun da nedeni Bulgaristan'ın siyasi ve ekonomik sisteminin soydaşlar üzerindeki etkilerinin devam etmesindedir. Bulgaristan' da iken memur ve meslek sahibi göçmenler Türkiye'de hizmet sektörüne talep göstermektedirler.⁷⁶ Gelen göçmenler Türkiye'de şu illerde iskan ettirilmiştir:

⁷⁶ Hasan Pekdemir, “**Bulgaristan’ dan Gelen Göçmenlerin Türkiye’ nin Sosyal Yapısına Etkileri**”, İstanbul, [y.y.], 1992, s. 48.

Tablo 3.15. İllere ve Meslek Gruplarına Göre Göçmenlerin Dağılımı

İLLER	İskan Planına göre mevcut aile adedi	İskan Hakkına Sahip Olduğu Tespit Edilen			
		Çiftçi		Esnaf ve Sanatkar	
		Aile Adedi	Nüfus Adedi	Aile Adedi	Nüfus Adedi
Afyon	269	269	1.225	4	11
Amasya	131	129	329	2	8
Ankara	3.417	897	3.697	315	1.114
Antalya	1.188	445	2.136	24	90
Aydın	902	700	3.030	58	213
Balıkesir	1.818	1.565	6.905	563	2.445
Bilecik	265	206	938	11	226
Bolu	280	197	1.004	11	33
Burdur	176	431	1.983	22	104
Bursa	949	1.991	9.105	1.075	4.024
Çanakkale	564	590	2.647	32	180
Çankırı	218	42	155	13	58
Çorum	1.282	400	1.838	5	25
Denizli	865	340	1.445	93	362
Diyarbakır	23	23	23	-	-
Edirne	903	567	2.492	111	342
Elazığ	129	85	323	2	9
Erzincan	225	74	328	-	-
Eskişehir	732	979	3.933	848	3.254
Hatay	65	65	240	-	-
İçel	1.004	607	-	11	49
Isparta	197	162	715	8	28
İstanbul	222	471	2.283	2.806	10.522
İzmir	638	1.102	4.879	614	2.476
Kastamonu	311	101	469	14	45
Kayseri	998	283	1.228	75	285
Kırklareli	508	1.452	6.486	253	1.027
Kırşehir	945	491	2.013	-	55
Kocaeli	452	391	1.900	61	-
Konya	2.683	1.006	4.193	13	242
Kütahya	438	360	1.526	39	136
Malatya	118	50	245	1	4
Manisa	1.139	997	4.411	142	606
Maraş	454	235	1.105	5	18
Muğla	505	484	2.236	21	96
Niğde	1.134	400	1.807	3	17
Samsun	502	475	2.117	28	113
Seyhan	1.455	1.506	6.521	23	91
Sinop	250	50	209	-	-
Sivas	2.474	431	1.749	4	15
Tekirdağ	1.036	1.361	6.057	203	709
Tokat	221	202	970	6	35
Yozgat	1.316	730	3.379	65	244
Zonguldak	121	74	321	46	176
TOPLAM	33.595		100.739		28.429

Oğuz Arı, 1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan’ dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Bir Örnek Grup Seçilerek Dayanışma ve Sosyal İntibak Bakımından Aile Cesametinin ve Aile İçindeki Münasebetlerin Araştırılması, Ankara, [y.y.], [t.y.], s. 17.

Göçmenlerin intibakını sağlamak için Türkiye’de kurslar açılmış, Göçmenlerin topluca iskan edildikleri köylerde bir ilkokulla birlikte, göçmen ve yerli çocukların o bölgenin icap ettirdiği sanatları öğrenmeleri için, birer yetiştirme binası da yapılmıştır. Ziraat ve Maarif Vekaletleri’nin mütehassıs elemanları ile yapılan bu mevzudaki çalışmalar iyi netice vermiştir.⁷⁷

1950 – 1951 yılında gelen göçmenlere meslek edindirme ile ilgili herhangi bir hükümet programı olmamıştır. Türkiye’nin o zamanki ekonomik durumu yeni gelen göçmenlere iş imkanları hazırlayabilecek durumda değildi. Mevcut ülke nüfusuna ilaveten yeni bir nüfus yükü ortaya çıktı. Bunun çözümü için hükümet köylünün desteğini aradı. Göçmenler kesin yerleşimleri sağlanıncaya kadar köylerde konuk edildiler.

Göçmenlerin büyük çoğunluğunun il, ilçe ve köylere serpiştirilmek suretiyle yerleştirilmelerinin, onların sosyal bakımdan çevreye ve topluma uyması, kaynaşması yönünden daha az sakıncalı olacağı düşünülmüştür.

İstanbul Taşlıtarla’da ikamet eden göçmenler iş yerlerine yakın olmakla beraber şehrin içtimai seviyesinde en az istifade edecekleri bölgeye yerleşmişlerdir. Netice itibariyle, tabii olarak, bir nevi tecrit bahis konusudur. Şikayetlere sebep olan otobüs servisi, uzak mesafedeki şehirle irtibatı temin etmektedir. Göçmenler evlerindeki tezgahlarda, civardaki fabrikalarda ve şehirde çalışmaktadır. Otobüslerden başka, bazı kamyonetler işçileri iş yerlerine taşımaktadır. Göçmenlere bağışlanan evler, bir kısım vergilerden muafiyet ve açılan krediler göçmenlere karşı olumsuz söz ve hareketlere yol açmıştır. İktisadi zaruretlerin de tesiriyle göçmenler tahsile rağbet etmemektedirler.⁷⁸

Bir kısım göçmen, aile reisine evde yardım ederek, bir kısmı da evinin bir odasını bölüp dükkan olarak kiraya vererek, bir kısmı da esnaf olarak geçimini sağlamaktadır. Gerek İstanbul’ da gerek Bursa’da esnaf ve küçük sanayi erbabı küçük atölyeler ve dükkanlar açmıştır. Aralarında sanayi işçiliği yapanlar da bulunmaktaydı. Bu göçmenler zamanla küçük sanayi ve ticarete kaymışlardır.

⁷⁷ A.e., s. 8.

⁷⁸ A.e., s. 44,45.

Göçmenler kazançlarının azlığından şikayet etmektedir. Kalifiye fabrika işçileri evde çalışanlardan daha fazla kazanmaktadırlar. Fabrikada ailece çalışan işçilerinin kazançları daha fazla olmaktadır. Bu gibi göçmenler tasarruf ederek kazançlarını karlı yerlere yatırmının yollarını aramaktadırlar. Göçmelerin mesleklerinde yükselme gayesine sahip oldukları görülmektedir.⁷⁹ Göçmenler sanayileşmenin tesiri altındadır.

16 Ocak 1951 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde o tarihe kadar gelen göçmenlerin mesleklerinin tespit edildiği bildirilmektedir. Meslekleri tespit edilen aile sayıları şöyledir: 56 celep, 233 bahçıvan, 401 işçi ve amele, 6 saatçi, 12 imam, 1332 tütüncü, 173 terzi, 44 balıkçı, 75 aşçı – tatlıcı, 23 memur, 17 şoför, 11 değirmenci, 7 ressam, 1 makinist, 13 nalbant, 11 elektrikçi, 270 berber, 1067 mesleksiz ve 3950 çiftçi ailesi vardır.⁸⁰

Göçmenlerin şehir haricinde iskan edilmesi orta sınıfa mensup gruplarla sıkı münasebet kurmalarına, yerlilerin onları kendi arasına kabul etmesine manidir. Göçmenlerin evlerinin umumi durumu incelenmiştir ve çoğunluğun orta halli olduğu anlaşılmıştır. Bu durum Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin durumlarını düzeltmeye çalıştıklarına işaret etmektedir.⁸¹

Tahsil seviyesi itibariyle okuma yazma veya yalnız okuma bilenler en yüksek orandadır. Orta ve yüksek tahsilliler azınlıktadır. Türkiye'nin o dönemde büyük çoğunluğu okuma yazma bilmediği göz önüne alınırsa göçmenlerin tahsil durumunun daha iyi olduğu anlaşılmaktadır. Bursa ve İstanbul'da göçmenlerin çoğunluğu tahsil görmemektedirler. Göçmen çocukları arasında okula giden kadar gitmeyen de vardır. Orta ve yüksek okul tahsiline karşı belirli bir hevesleri yoktur.⁸²

Küçük sanayi mensupları mevcudu Türkiye'de artmıştır. Memur nispetinde artış olmaması göçmenlerin tahsile önem vermediğinin ve daha ziyade küçük sanayi, fabrika işçiliği ve esnaflıkla ilgilendiklerinin delilidir.⁸³ Göçmenler, kazançları daha çok gündelik ihtiyaçlarının teminine yeten bir zümreye mensuptur. Göçmenler

⁷⁹ A.e., s. 45,46.

⁸⁰ Cumhuriyet, Sayı:9501 (16 Ocak 1951), s. 5.

⁸¹ Arı, a.g.e., s. 66.

⁸² A.e., s. 94.

⁸³ A.e., s. 73.

arasında , Bulgaristan'da iken ekonomik durumları iyi olanlar azınlıktadır ve bu kişilerin servetlerini Türkiye'ye getirmelerine izin verilmemiştir.⁸⁴

Göçmenlerin büyük çoğunluğu çalışmaktadır. Türkiye'de kadınlar Bulgaristan'daki gibi çalışmaya devam etmektedirler. Bunun nedeni iktisadi gerekliliklerdir. Tasarruf eğiliminin göçmenler arasında Bulgaristan'daki hayatlarına göre arttığı görülmüştür. Aynı zamanda işinde uzun müddet kalmak isteyen göçmenlerin çok oluşu, çalışma hayatı ile ilgili emniyet duygusunun oluşmaya başladığını göstermektedir.⁸⁵

Göçmenler arasında iş değiştirenler en çok imalat ve sanayide çalışanlardır. İş değiştirme sebepleri, iş şartlarından memnuniyetsizlik, ücret azlığı, mekan değiştirme gibi hususlardır. Göçmenlerin Türkiye'deki kazançlarının Bulgaristan'a göre daha az oluşu, işsiz kalma ihtimalinin mevcut oluşu, Türkiye'ye geldikten sonra tek işte çalışanların az olması, emniyet hissinin köklü olarak yerleşmediğine işaret etmektedir.⁸⁶

Göçmenler Türkiye'ye yerleştikten sonra da kendilerine yakın olan eski komşuları ve akrabaları ile görüşmeye devam etmişlerdir.⁸⁷ Anketlere göre, yeni komşularını uzaktan tanıyan göçmenlerin oranı artmıştır. Bu da yeniden intibak ve münasebetler kurma konusunda güçlük çekildiğini göstermektedir.⁸⁸ Göçmenlerin ailelerine ve akrabalarına karşı bağlılıklarının Türkiye'de devam ettiği görülmektedir. Ailelerin fertleri birbirine bağlıdır. Çoğunluk, aile efradı ile birlikte oturmayı istemektedir.⁸⁹ Türkiye'ye geldikten sonra akraba ve yakınlarına danışanların, onların tavsiyelerini dinleyenlerin oranı yüksektir.⁹⁰ Ankete katılanların çoğunluğu aileleriyle bir arada oturmakla beraber aile fertlerinin ayrı ayrı kazanç sağladıklarını belirtmektedir. Aile içi fertler arasında müşterek olarak çalışma yaygın değildir.⁹¹ Bunun nedeni her ferdin iş bulduğu yerde çalışması olabilir. Bir kısım ailelerde yalnız bir kişi çalışmaktadır.⁹²

⁸⁴ A.e., s. 66,67.

⁸⁵ A.e., s. 69.

⁸⁶ A.e., s. 70,71.

⁸⁷ A.e., s. 80.

⁸⁸ A.e., s. 81.

⁸⁹ A.e., s. 87.

⁹⁰ A.e., s. 81.

⁹¹ Arı, a. g.m., s. 16.

⁹² Arı, a.g.e., s. 90.

Göçmenler arasında yerli halk ile evlenen azdır. Göçmenler belki Bulgaristan'da asırlarca Hristiyanlar'la evlenmeme neticesinde kendi aralarında evlenmeye (endogami) alışmışlar ve bunu devam ettirmektedirler. Türkiye'de yerli halk da kendi aralarında evlenmeyi tercih etmektedir.⁹³ Hemşerileri ile evlenenlerin çoğunlukta olması göçmenlerin yetiştikleri muhite bağlılıklarının delilidir. Kendi cemaatlerine mensup olanları tercih etmektedirler.⁹⁴

İskandan sonra geniş ailelerin nispetindeki azalış intibaka delildir. İstanbul ve Bursa' da ankete tabi göçmenler toprak sahibi değildir. Ya fabrikalarda ya da esnaf ve sanatkar olarak çalışmaktadırlar.⁹⁵ Göçmenler mobilya, dikiş makinesi vb. ev eşyalarına talep göstermektedir. Bu hayat seviyelerinin gittikçe düzeldiğini göstermektedir.⁹⁶ Göçmenler Türkiye'de kadınların çalışmalarına karşı çeşitli şekillerde vaziyet almışlardır. Kadınların çalışmasına iktisadi gereklilikler nedeniyle rıza gösterilmektedir.⁹⁷

3.4. 1950 – 1951 Göçünün Türkiye' ye Ekonomik ve Sosyal Etkileri

Göçmen alan memleketlerde nüfusun doğal hareketlerinin süratle değiştiği, evlenmelerin ve doğumların fazlaştığı, buna mukabil ölümlerin azaldığı, birçok olayla ispatlanmıştır.

Göçmenlerin yaş, cinsiyet ve mesleklerine göre sorunlar çok boyutlu olabilmekte, her iki ülkenin ekonomileri üzerinde de beklenmeyen etkilere neden olabilmektedir. Özellikle bu göçler kitle halinde gerçekleştiriliyorsa, bu etki ülkelerin ekonomilerini ve uzun vadede de sosyal yapılarını etkilemektedir.

Örneğin verimli bir yaşta ve ülke ekonomisine katkıda bulunabilen bir kesimde yer alanların kitle halinde göçü, göçmen yollayan ülke için büyük ekonomik zararlara yol açabilir. Göçmen kabul eden ülke bağları ise gelen göçmen kitlesinin nitelikli ve ülke kaynaklarının bu kitleyi karşılayabilecek düzeyde olması, ekonomik/sosyal uyum ve verimlilik açısından önemli bir göstergesidir.

⁹³ A.e., s. 92.

⁹⁴ A.e., s. 93.

⁹⁵ Arı, a.g.m., s. 13.

⁹⁶ Arı, a.g.e., s. 102.

⁹⁷ Arı, a.g.m., s. 18.

Kitle göçüne muhatap olan ülkelerin gelen göçmenleri yerleştirecek, çalışma ve yaşama koşullarını düzenleyecek iyi bir organizasyona gereksinimi vardır. Bu konuda gerçekleştirilecek istatistiki çalışmalar, gelen göçmenlerin niceliği ve niteliği konusunda bilgi sağlarken, alınacak önlemlerin boyutlarını da sergileyecek, ekonomik – sosyal etkilerin en aza indirgenmesi için kaynak oluşturacaktır.⁹⁸

1950 ve 1951’de göç eden Bulgaristan Türkleri’nin yerleştirilmesi, yeniden üretici konumuna getirilmesi Türkiye için oldukça büyük bir mali külfeti beraberinde getirmiştir. Türk Hükümeti’nin yaptığı harcamaların yanında, yapılan dış yardımlar çok yetersiz kalmıştır. Göçmenlerin yerleştirilmeleri için yapılan giderlerin çok büyük bir kısmı hükümet ve halk tarafından yapılan aynı ve nakdi yardımlarla karşılanmıştır.⁹⁹

Göçmenlerin milli gelir üzerine etkileri dolayısıyla Türk ekonomisine reel katkılarını belirlemek mümkün olmamıştır. Göçmenlerin üretici duruma geçtikten sonra milli gelirdeki paylarını belirlemenin olanaksızlığını vurgulamaktadır.¹⁰⁰ Eldeki sınırlı araştırma sonuçlarına ve gözlemlere dayanarak Türkiye’ye göç eden göçmenlerin topluma uyum sağlamaları ve üretici duruma geçmeleri konusunda vardığı sonuçları şöyle sıralamaktadır¹⁰¹:

1- Göçmenler genellikle yerleştirildikleri yöreleri bırakıp öteki gelişmiş ve kentleşmiş bölgelere gitmektedirler. Bu onların üretici duruma geçmelerinde karşılaştıkları güçlükleri göstermektedir.

2- Serpiştirmeler, eklemeler, göçmenlerle yerliler arasında uyum ve kaynaşma sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bunlar arasında doğan gerginliklerin çatışmalara da yol açtığı anlaşılmaktadır. Göçmenler arasındaki bağlılığın yüksek olması bunların kentleşmesini ve topluma uymalarını yavaşlatmaktadır.

3- Sosyal uyum ve kaynaşma konusunda hiçbir sosyal hizmet çalışması yapılmış değildir. Bu alanda eğitim de verilmemektedir.

⁹⁸ Özçelebi, a.g.e., s. 14.

⁹⁹ A.e., s. 76.

¹⁰⁰ A.e., s. 78.

¹⁰¹ A.e., s. 78,79.

4- Göçmenlerin sonradan kentsel uğraşılara yöneldikleri anlaşılmaktadır. Çiftçilikle uğraşanların oranı azalırken yapım endüstrisinde çalışanların oranı gittikçe artmaktadır.

5- Büyük kentlerdeki göçmenlerin önemli bir bölümünün işsiz olduğu, çalışanların da genellikle işlerinde kalmak niyetinde olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan toplumsal güvenlikten yoksun işlerde çalışanlar da vardır.

1923 – 1960'lı yıllara kadar Türkiye'ye gelen göçmenlere, devlet tarafından uygulanan politikalar doğrultusunda barınma ve iş olanakları sağlanmıştır. Gelenlerin büyük çoğunluğunun çiftçi olması, kırsal alana yapılacak yerleşime uyum sağlamaları açısından, iklimin ve geldikleri yerlerdeki üretim tarzlarının önemini artırmıştır.

Göçmenlere sağlanan tüm olanaklara rağmen özellikle Güneydoğu, Doğu ve İç Anadolu bölgesindeki kırsal yerleşmelerde göçmenlerin büyük bir bölümü köylerini terk ederek ya da evlerini yerli halka satarak, batı bölgelerine yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Ege ve Akdeniz bölgesindeki kırsal yerleşmelerden göç çok düşük oranda olmuştur. Yerli halkla olan uyumsuzluk dışında, eğitim ve istihdam sorunlarının çözülemediği de göçmenleri ülke içinde yeniden göçe zorlamıştır.

Arı'nın İstanbul ve Bursa' da yaptığı anketlere göre göçmenler genelde imalat ve hizmetle ilgili meslekler tercih etmiştir. Ziraate olan talep Bulgaristan'dakine nazaran iskan şartları nedeniyle azdır. Buna karşılık satışla ilgili ticari mesleklere talep artmaktadır.¹⁰²

Göçmenlerin bünyesine tesir edecek başlıca değişimleri şöyle sıralamak mümkündür¹⁰³:

1- Göçmenler yabancı devlet idaresinde yaşayan bir azınlık kitlesi olmaktan çıkmışlardı.

2- Bulgaristan'da iken devlet kontrolü altındaki dini ve kültürel teşkilatlar vardı, Türkiye'de bunlar devlet tarafından temin edilmektedir. Türkiye'de teşkilat kurma gayretlerinin yerel yardım teşekkülleri gibi menfaatlerini sağlayacak ve

¹⁰² Arı, a.g.e., s. 45.

¹⁰³ A.e., s. 48,49.

Türkiye’de mevki sahibi olmalarını temin edecek cemiyetlere veya itimat ettikleri kimselerle ortak girişimlere yönelmesi icap eder.

3- Tahsil imkanı ve meslek teşkilatları Türkiye’de değişmiştir. İktisadi durum nedeniyle tahsile talep olmasa da Türkiye’de serbest tahsil görmeleri ihtimali daha fazladır. Küçük sanayi mensuplarının meslek teşkilatlarına gelince, Bulgaristan’ da komünizmden evvelki esnaf teşekküllerinin ve onları seçme usullerinin Türkiye’ de artık mevcut olmaması bu sahada bir boşluk yaratacak, meslek ahlakı bakımından da menfi bir etki yapacaktır.

4- Bulgaristan’da teşekkül eden gruplar, cemaatler dağılmış, Türkiye’de yeni gruplar meydana gelmiştir. Göçmenler gerek kendi aralarında gerek yerlilerle olan münasebetlerini baştan tanzim etmek mecburiyetindedirler.

Hizmet ve satışla ilgili mesleklerdeki artış bir esnaf zümresinin ortaya çıkmakta olduğunu göstermektedir. İmalat sanayisine göçmenlerin işçi olarak talebi yüksektir. Göçmenler arasında tahsili olmayan kadınlar zaruret nedeniyle çalışmaktadır, ev kadını olmak onlar için idealdir. Göçmenlerin kurdukları iş yerlerinin ufak olması sermayelerinin az olmasının bir sonucudur. İktisadi faaliyet kolu olarak imalat ve sanayi başlıca gruptur; işyerleri küçük sanayi ile alakalıdır. Daimi surette iş yerlerine yakın oturan ve ziraat için periyodik olarak köyüne gitmeyen göçmen kitlesi memleketin sınai gelişimine yardımcı olmuştur. Ankete katılan göçmenlerin Bursa’ da yüzde 49’u, İstanbul’ da yüzde 59’u imalatla ilgili mesleklerin rağbet gördüğünü belirtmişlerdir. Bu da göçmenlerin ekseriyetinin Bulgaristan ve Türkiye’deki meslekleri itibariyle çalışma hayatına intibak ettiklerini gösterir.¹⁰⁴ Türkiye’ye gelen göçmenler Türk ekonomisine şu mesleklerde çalışarak katkıda bulunmuşlardır:

¹⁰⁴ A.e., s. 74,78.

Tablo 3.16. Göçmenlerin Türkiye’deki Meslekleri

	Bursa	İstanbul
Teknik Elemanlar...	%3	-
Serbest Meslek Sahipleri ve İlgili Meslekler		
Müteşebbisler, Büro ile İlgili Meslekler, Memurlar	%11	%9
Satıcılıkla İlgili Meslekler	%13	%8
İmalat ile İlgili Meslekler	%40	%47
Hizmet ile İlgili Meslekler	%20	%13
Diğer Meslek Mensupları	%11	%15
Mesleksizler	%2	%8
Toplam	%100	%100

Oğuz Arı,1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan’ dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Bir Örnek Grup Seçilerek Dayanışma ve Sosyal İntibak Bakımından Aile Cesametinin ve Aile İçindeki Münasebetlerin Araştırılması, Ankara, [y.y.], [t.y.], s. 72.

Gelen göçmenlerin meslek dalları itibariyle tali mesleklerinin dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 3.17. Göçmenlerin Türkiye’deki Tali Meslekleri

	Bursa	İstanbul
Tek İşte Çalışanlar	%77	%70
Çiftçilik, Ormancılık	%4	%2
Satıcılık	%6	-
Diğer Meslekler	%11	%14
Meçhul	%2	%14
Toplam	%100	%100

Oğuz Arı,1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan’ dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Bir Örnek Grup Seçilerek Dayanışma ve Sosyal İntibak Bakımından Aile Cesametinin ve Aile İçindeki Münasebetlerin Araştırılması, Ankara, [y.y.], [t.y.], s. 72

Türkiye'ye gelen göçmenlerden İstanbul ve Bursa'da iskan edilenler arasında yapılan anketlere göre iktisadi faaliyet kolları oranı şu şekildedir:

Tablo 3.18. Göçmenlerin Türkiye' deki İktisadi Faaliyet Kolları

	Bursa	İstanbul
İmalat	%46	%52
Hizmet	%33	%21
Satış	%17	%8
Diğer Gruplar	%4	%7
Meçhul	-	%12
Toplam	%100	%100

Oğuz Arı,1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan' dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Bir Örnek Grup Seçilerek Dayanışma ve Sosyal İntibak Bakımından Aile Cesametinin ve Aile İçindeki Münasebetlerin Araştırılması, Ankara,[y.y.],[t.y.],s.72

SONUÇ

Türkler, yüzyıllar boyunca çeşitli göç hareketleriyle Rumeli' ye ve Balkanlar'a yerleşmişlerdir. Osmanlı Devleti de 700 yıl civarı süren hükümdarlığı sırasında Rumeli' yi her zaman önemsemiştir. Balkanları fethettikçe çeşitli ticaret yollarına ve anayollara yakın olan bu topraklara Türk halkını yerleştirmiştir. Çeşitli boylar, göçebeler Osmanlı Devleti'nin bu iskan politikaları sayesinde Rumeli'yi yurt edinmiş ve buradaki yerli halk ile beraber yaşamaya başlamıştır. Fethedilen topraklardaki yerli halk Osmanlı Devleti tarafından dinen ve yönetimlerinde serbest bırakılmış, hiçbir şekilde baskı görmemiştir. Yerli halkla yüzyıllarca beraber yaşayan Türk halkı gelenek ve göreneklerine bağlı kalmış ve bu halklara karışmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin çeşitli kıtalarda en geniş sınırlarına ulaşmasından sonra gerileme dönemine girmesiyle ve kaybedilen topraklar nedeniyle Türkler anayurda doğru göçlere başlamıştır. Bugünkü Bulgaristan'ın sınırları içinde olan Tuna Vilayeti'nde Türk, Bulgar, Rus ve Romen gibi ırklar yan yana yaşamışlardır. Bu vilayette Bulgar nüfus ile Türk nüfusu birbirine çok yakındı. 1877 – 1878 Harbi ile Rusya, bu topraklardaki Türkler'i zorla yerlerinden söküp attı, bir kısmını da kılıçtan geçirdi. 1878'de Tuna vilayeti üzerinde özerk Bulgaristan Prensiği kurulunca bu yeni devletin sınırları içinde büyük miktarda Türk nüfusu kalmıştır. Türk halkı azınlık durumuna düşmüş ve birçok hakları ellerinden alınmıştır. Bunun ardında hem Bulgarlar'ın yıllarca Osmanlı Devleti himayesi altında yaşamalarının ardından hakim taraf haline gelmesi, hem de Rusya'nın küresel politikalarının aleti olması yatmaktadır. Bu nedenle bu topraklar Anadolu'ya yapılan göçlerin en yoğun yaşandığı yerlerden biri olmuştur.

Rumeli ve Balkanlar yüzyıllar boyunca çeşitli devletlerin vatanı olmuştur. Bu topraklar üzerinde stratejik planlar ve manevralar her zaman yapılmıştır. Asya ve Avrupa'nın birleştiği bölgede olması bu toprakları her zaman önemli kılmıştır. Bilindiği gibi kıymetli ve stratejik topraklar gerek büyük devletlerin gerekse devlet topluluklarının ilgisini hep çekmiştir. Göçlerden önce Avrupa'daki karışık durum nedeniyle bu topraklar önce Almanya'nın, ardından da Rusya'nın stratejik planlarını oluşturdukları ve uyguladıkları alanlar olmuştur.

1900' lere doğru başlayan göçler hiç durmadan sürüp gitmiştir. Bulgarlar kendi topraklarında Türk görmek istememişler ve "Bulgaristan Bulgarlar'ındır", "Bulgaristan'da Türkler'e yer yoktur" vb. görüşler ile Türkler'i devamlı göçe zorlamışlardır.

20. yüzyılın başlarına doğru azınlık statüsünün verdiği haklar çerçevesinde toparlanabilen Bulgaristan Türkleri, değişen Bulgar Hükümetleri süresince değişik tutumlarla karşı karşıya kaldılar. Bazı dönemlerde baskı gördüler, bazı dönemlerde de serbest bir yaşam sürdüler. Bulgaristan yasalarına uyan, Bulgar yönetimlerine ayak uydurmaya çalışan bu Türk azınlığı, aynı zamanda Türkiye'ye organik bağlarla bağlıydı. Yıllar boyunca yapılan çeşitli anlaşma ve sözleşmeler, dünya üzerinde tüm hükümetlerce genel kabul görmüş kurallar Türkiye'nin bu ırkdaşları üzerinde söz sahibi olmasını sağlıyordu. Bulgaristan Türkleri Türkiye'nin koruyuculuğu altında yaşamaktaydılar; ancak Bulgar hükümetlerinin Türk azınlığı üzerindeki kontrolü yasalar, yönetmelikler vb. araçlarla gittikçe arttırıldı.

1950 – 1951 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçler, göçler öncesinde yaşanan çok boyutlu nedenlerden oluşan bir olaylar silsilesinin sonucu olmuştur. Bulgaristan'daki Türkler uzun yıllar eğitim alanında baskı görmüş ve çeşitli kısıtlamalarla yüzyüze kalmışlardır. Okulları tek tek kapatılmış ve daha sonra kalan az sayıdaki okulları da devletleştirilmiştir. Komünist dönemle beraber kooperatifleşme kılıfı altında tüm mal ve mülkleri ellerinden alınmıştır. Çeşitli nedenlerle gerginleşen Türkiye – Bulgaristan ilişkileri neticesinde Bulgar otoriteleri Türkler'e sosyal alanda da baskılar uygulamış ve yaşamlarını çekilmez hale getirmiştir. Türkler dinlerini yaşayamaz hale gelmiş camileri, müftüleri, din özgürlükleri teker teker ellerinden alınmıştır. Yeni iskan politikalarında Türkler'in yerlerine başka ırkları ve toplulukları yerleştirme planları yapmışlardır.

Bulgarlar'ın izlediği bu politikalarda Sovyetler Birliği'nin büyük etkileri olmuştur. Boğazlara hakim olmayı ve ılık denizlere inmeyi her zaman isteyen Sovyetler Birliği ile izlediği politikalar sonucu ters düşen Türkiye'yi sıkıştırmak istemiş ve Bulgar yönetimlerini bu doğrultuda kullanmıştır. Ancak bu doğrultuda geçmişte istediklerini savaş yoluyla elde edememiş ve Bulgaristan'ı kullanarak Türkiye'yi baskı altına almak istemiştir. Türkiye'yi göçlerle ekonomik olarak zayıf düşürmek ve komünizmi yaymak, planlarının ana amaçları olmuştur; ancak bu

durum karşısında Türkiye'nin kendine müttefikler edinmek istemesi ve özellikle A.B.D.'ye yanaşması Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri daha da germiştir. Türkiye'nin NATO'ya katılmak istemesi ve bu nedenle Kore Savaşı'na Sovyetler Birliği karşısında girmesi ilişkilerde en gergin sürecin başlamasına neden olmuştur.

Göç süresince Bulgaristan'dan gelen göçmenler çok kötü uygulamalara maruz kalmışlardır. Bulgarlar, gayri yasal bir şekilde göçmenlerin mallarını tasfiye etmesine fırsat vermemişlerdir. Göçmenler tamamen elleri boş ve sefil bir şekilde Türkiye'ye gelmişlerdir. Yaşamları için gerekli ne varsa Türk Hükümeti ve Türk halkı tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Bu kadar büyük bir kitlenin gelmesi nedeniyle Türk Hükümeti'nin aldığı tüm önlemler, halktan topladığı tüm yardımlar yetersiz kalmıştır. Göçmenlerin iskanı yokluk içerisinde gerçekleştirilmiştir. 1950 – 1951 yıllarında yaşanan göç hareketinde Türkiye'ye A.B.D. dışında hiçbir ülke önemli bir yardım yapmamıştır. Ancak sonuç olarak Türkiye bu göçmenlerin hepsini iskan edebilmiş ve zorlu bir görevi yerine getirebilmiştir.

İki hükümet arasında da vahim ilişkiler yaşanmış ve düşmanlık artmıştır. Türk Hükümeti her seferinde doğal bir göç sürecinin yaşanmasını istemiş ve bu yönde politikalar izlemiştir. Ayrıca uluslararası kuruluşları da arkasına almayı başarmıştır. Ancak Bulgarlar'ın düşmanca tavırları nedeniyle 140 bine yakın göçmen verilen notanın ardından sınırların tamamen kapatılmasına kadar geçen kısa bir süre içerisinde Türkiye'ye gelmiştir. Öte yandan sınırların kapanmasıyla ve Bulgar yönetiminin göçleri durdurmasıyla binlerce Bulgaristan Türkü göç edememiş ve Bulgaristan topraklarında yaşamaya devam etmek zorunda kalmışlardır.

Yaşanan göçlerin Türk dış politikası açısından sonucu, Türkiye'nin Sovyetler Birliğinin baskısı karşısında A.B.D.'ye daha çok yaklaşması olmuştur. Bölge bakımından sonucu ise, Balkanlar'da 1947'den sonra başlayan soğuk savaş hızlandırmasıdır. Truman Doktrini'nden sonra Yunanistan ve Türkiye'nin A.B.D.'den askeri yardım almaları ile Balkanlar bölgesi iki düşman bloka ayrılmış oldu. Türkiye – Bulgaristan ilişkileri karşılıklı şüphe temeline kuruldu.

1950 – 1951 yılındaki göç hareketinden sonra Bulgaristan'da ilk genel nüfus sayımı 1 Aralık 1956 tarihinde yapılmıştır. Bu sonuçlar 1950 – 1951 göçünün ardından Bulgaristan'da ne kadar Türk'ün kalmış olduğunu göstermesi bakımından

önemlidir. Sayım sonuçlarına göre toplam Bulgaristan nüfusu 7.613.708' dir. Bunun 6.505.541'i Bulgar nüfusu, 656.025'i Türk nüfusedir. Bulgar nüfusu içinde 250.000 Müslüman Pomak'da sayılmıştır.

Göçmelerin Türkiye'ye göçtükten sonra yeni hayat düzenlerini kurması kolay olmamıştır. Zaman zaman işsiz kalma ihtimalinin mevcudiyeti, tek işte çalışanların ekseriyeti teşkil etmemesi ve iş değiştirmelerin yaşanması, emniyet hissinin köklü olarak yerleşmesine müteakiben sanayileşme sürecinden etkilenen göçmenler imalat sektöründe mevcut işgücüne katkı sağlamışlardır. Göçmenlerin çalışma hayatına uyumları sosyal çevreye uyumlarından daha hızlı olmuştur. Göçmenlerin yerli Türk halkı ile evlenmek istememeleri ve tahsile talep göstermemeleri sosyal hayata uyumlarının yavaş ilerlediğine işaret etmiştir. Bir kısım göçmen, ülke içerisinde iskanından sonra hayatlarını daha iyi idame ettirebilecekleri yerlere göçmüşlerdir. Göçmenlerin Türkiye şartlarına uyumu göçleri gibi sancılı olmuştur.

Sonuç olarak Türkiye bir bütün olarak bu sorunun üstesinden gelmiştir. Bu hadise Türk toplumunda dayanışma ve yardımlaşma duygularını üst seviyeye çıkarmış, Türk Hükümeti'nin azmi, kararlılığı ve uyguladığı doğru politika rol oynamıştır. Türk halkının yardımları, misafirperverliği ve birbirine bağlılığı en büyük desteği sağlamıştır. Bu olay tarih sayfalarına Bulgarlar'ın yüzünü kızartacak bir talihsizlik olarak geçmiştir.

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, M.Türker : **Bulgaristan’da Türkçe Yer Adları Kılavuzu**, Ankara, [y.y.], 1988
- Ağanoğlu, H. Yıldırım : **GÖÇ**, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanlar’ın Makus Talihi”, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001
- Akın, Nükhet : **“Bulgaristan’dan Zorunlu Göç Eden Soydaş Ailelerin Altı Yaş Grubu Çocuklarının Psiko-Sosyal Özelliklerinin İncelenmesi”**, Ankara, [y.y.], 1991
- Arı, Oğuz : **“1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan’ dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Bir Örnek Grup Seçilerek Dayanışma ve Sosyal İntibak Bakımından Aile Cesametinin ve Aile İçindeki Münasebetlerin Araştırılması”**, Ankara, [y.y.], [t.y.], s. 3-18
- **“Bulgaristan Göçmenlerin İntibakı”**, Ankara, Rekor Matbaası, 1960
- Babuş, Fikret : **Osmanlı’ dan Günümüze Etnik – Sosyal Politikalar Çerçevesinde Türkiye’ de Göç ve İskan Siyaseti ve Uygulamaları** , İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2006
- Barkan,Ömer Lütfü : **Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler**, İstanbul , İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası ,1952
- Doğanay, Filiz: **“Türkiye’ ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi”**, Toplum ve Göç - II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1997, s. 191-203

- Ergenç , Leman : **Bulgaristan Yayınlarında Türkler**, Ankara, [y.y.], 1989
- Erim , Nihat : **Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri** , C.I , Ankara ,TTK , Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları , 1953
- Garabedyon, Agop : **“1950’li-1970’li Yıllar Arasında Bulgar-Türk İlişkilerinde Göçmen Sorunu”**, Uluslar arası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu: 11-13 Mayıs 2005: Bildiriler Kitabı, Eskişehir, [y.y.], 2005, s. 413-416
- Gökbilgin, Tayyib : **Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti , Livaları , Şehir ve Kasabaları**, Belleten ,C.XX , Ankara , TDK Basımevi , 1956
- **XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar**,İstanbul,İstanbul Üçler Matbaası,1952, s.6
- Gülmen, Osman : **Bir Bulgaristan Türkü’nün Anıları ve Düşünceleri**, Ankara, [y.y.], 2006
- Geray, Cevat: **“Türkiye’ den ve Türkiye’ ye Göçler ve Göçmenlerin İskam (1923 – 1961)”**, Ankara, [y.y.], 1962
- Hacıoğlu, Sevim : **“Bulgaristan Türkleri’nin Sosyo-kültürel Değişimi (1944-1989)”** , İstanbul, [y.y.], 2002
- Hakov, Cengiz : **“1925 Bulgar-Türk Dostluk Antlaşması ve İki Ülke Arasında “Askıda Kalmış” Sorunların Çözümü”**, Ankara, [y.y.], 1999

- **“2.Dünya Savaşı Arifesi ve Başlangıç Döneminde Bulgar-Türk İlişkilerinin Bazı Siyasi Yönleri”**, Ankara, [y.y.], 1989
- Kamil, İbrahim: **Bulgaristan’ daki Türkler’ in Hakları**, Ankara, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1989
- Kılıçarslan, Topuz, Ali: **“Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşundan Günümüze Türkiye-Bulgaristan İlişkileri”**, İstanbul, [y.y.], 2002
- Kösebey, Oğuzhan : **“Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Bulgar-Türk İlişkileri”**, İstanbul, [y.y.], 2000
- McCarthy, Justin: **Ölüm ve Sürgün** , İstanbul , İnkılap Yayınları , 1998
- Memişoğlu, Hüseyin : **Bulgaristan Türklerinin Eğitimi**, Ankara, [y.y.], 1992, s.15-41.
- **Bulgarian Oppression In Historical Perspective**, Ankara, [y.y.], 1989
- **“Bulgaristan Türkleri’ nin Sosyo-Ekonomik Yapısı”**, Ankara, Belleten, C. LVII, Aralık 1993, Sayı: 220’den Ayrıbasım, 1994, s. 781- 793.
- **Bulgaristan ve Bulgaristan Türk Azınlık Sorunu**, Ankara, [y.y.], 1992
- Meray, Seha L. : **Lozan Barış Konferansı ,Tutanaklar ,Belgeler** ,Ankara,A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,C.1 ,1969,s.18-95
- Özçelebi, O. Suat : **“Bulgaristan’daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu”**, Y.Lisans Tezi İstanbul, [y.y.], 1991

- Pekdemir, Hasan : **“Bulgaristan’ dan Gelen Göçmenlerin Türkiye’ nin Sosyal Yapısına Etkileri”**, İstanbul, [y.y.], 1992
- SAVCI, Mehmet **Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye Bulgaristan ilişkileri**,İ.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Y.Lisans Tezi, İstanbul ,2007
- SOYSAL, İsmail: **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt (1920-1945)**, Ankara, TTK Yayınları, 2000
- Şimşek, Halil : **Türk-Bulgar ilişkileri ve Göç**, İstanbul, [y.y.], 1999
- Şimşir, Bilal N. : **Bulgaristan Türkleri**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1986
- **“Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler – 1”**, Türk Kültürü Dergisi, sayı: 272 (Aralık 1985) , s. 500-514.
- **“Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950 – 1951)”**, Türk Kültürü Dergisi, sayı:275 (Mart 1986), s. 194-205
- Tanoğlu, Ali: **“Bulgaristan Türkleri’ nin Son Göç Hareketi”**, İktisat Fakültesi Mecmuası, C:14 (1952-1953), Sayı:1-4, s. 129-161.
- Tacemen, Ahmet : **Bulgaristan Türkleri: 1879-1990**, Adana, [y.y.], 1991
- Toğrol, Beğlan : **“Direniş”**, Bulgaristan Türkleri’ nin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırmalı Psikolojik İncelenmesi, İstanbul, [y.y.], 1991

- Toğrol, Beğlan : **12 Yıllık Göç (1878-1989)** , İstanbul, [y.y.], 1989
- Tuğlacı, Pars : **Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri**, İstanbul, [y.y.], 1984
- Turan, Ömer : **The Turkish Minority in Bulgaria**, Ankara, [y.y.], 1998
- Yılmaz,Veli **Siyasi Tarih**,İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi,1998
- Yücel, Yaşar : **Bulgaristan'daki Türk ve İslam Azınlığına Baskı**, Ankara, [y.y.], 1988
- Düstur **1951** 32. cilt, 3. Tertip, Ankara, Başbakanlık Devlet Matbaası, 1951
- Cumhuriyet **1950-1951**, sayı: 9306 – 9818
- Ulus **1950-1951**, sayı: 10356 – 10669
- Ayın Tarihi Dergisi **1950-1951** , C:194-205, Ankara, Başbakanlık Basın – Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Matbaası
- TBMM Tutanak Dergisi 1950-1953 C:3-24 , Ankara
- T.C. Dışişleri Bakanlığı 1984 Lozan Barış Andlaşması Lozan'da İmzalanan Sözleşmeler , Senetler Barış Andlaşmasına Ekli Mektuplar ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi , İcra Sekreterliği , Ankara , s.7-8
-
- DBA**,Trakya U.Müfettişliğinden Dışişlerine yazı, 16.11.1943,No.1691.

T.C. Resmi Gazete

31 Mayıs 1947,Sayı:6620,s.1

2005

**“Bulgaristan’dan Türkiye’ye Sivas’tan
İstanbul’a”**, Toplumsal Tarih Dergisi, sayı: 140,
Ağustos 2005, s.82-91

2007

www.BatiTrakyalilar.com / 07.06.07

Makalede, Balkan Savaşları'ndan 1921'e kadar Balkan vilayetlerinden 913.922 kişinin Türk diyarına muhacerete mecbur kaldığı bildirilmektedir. Balkan Harbi esnasında Rum, Alman ve Sırp ordularının bu göçleri tetiklediği ve göçmenlerin mal ve mülklerini terk ederek yollara düştüğü söylenmektedir.

328 Senesinden 336 Senesine Kadar Hicret Eden Müslümanlar:

Bulgaristan' dan	115.883
Yunanistan' dan	143.189
Sırbistan' dan	117.568
Karadağ' dan	27.919
Müteferrik mahallerden	413.922
Hükümetten iskan talebinde bulunmayan	500.000
TOPLAM	1.318.481

Yunanlılar'ın Türkiye' de işgaline giren bölgelerde yaşayan Müslümanlar'ın her türlü kudret, himaye ve sebaten tamamen mahrum bulunduğu iletilmektedir.

1915-1917 senelerinde Ruslar'ın işgaline uğrayan bazı vilayetlerin savaşlardan önceki ve sonraki durumları şu şekildedir:

Vilayet	Müslümanların savaştan önceki nüfusu	Müslümanların savaştan sonraki nüfusu
Erzurum	704.573	215.266
Bitlis	361.615	108.484
Trabzon	1.100.624	746.482
Van	308.000	100.000
Erzincan Sancağı	148.672	79.238

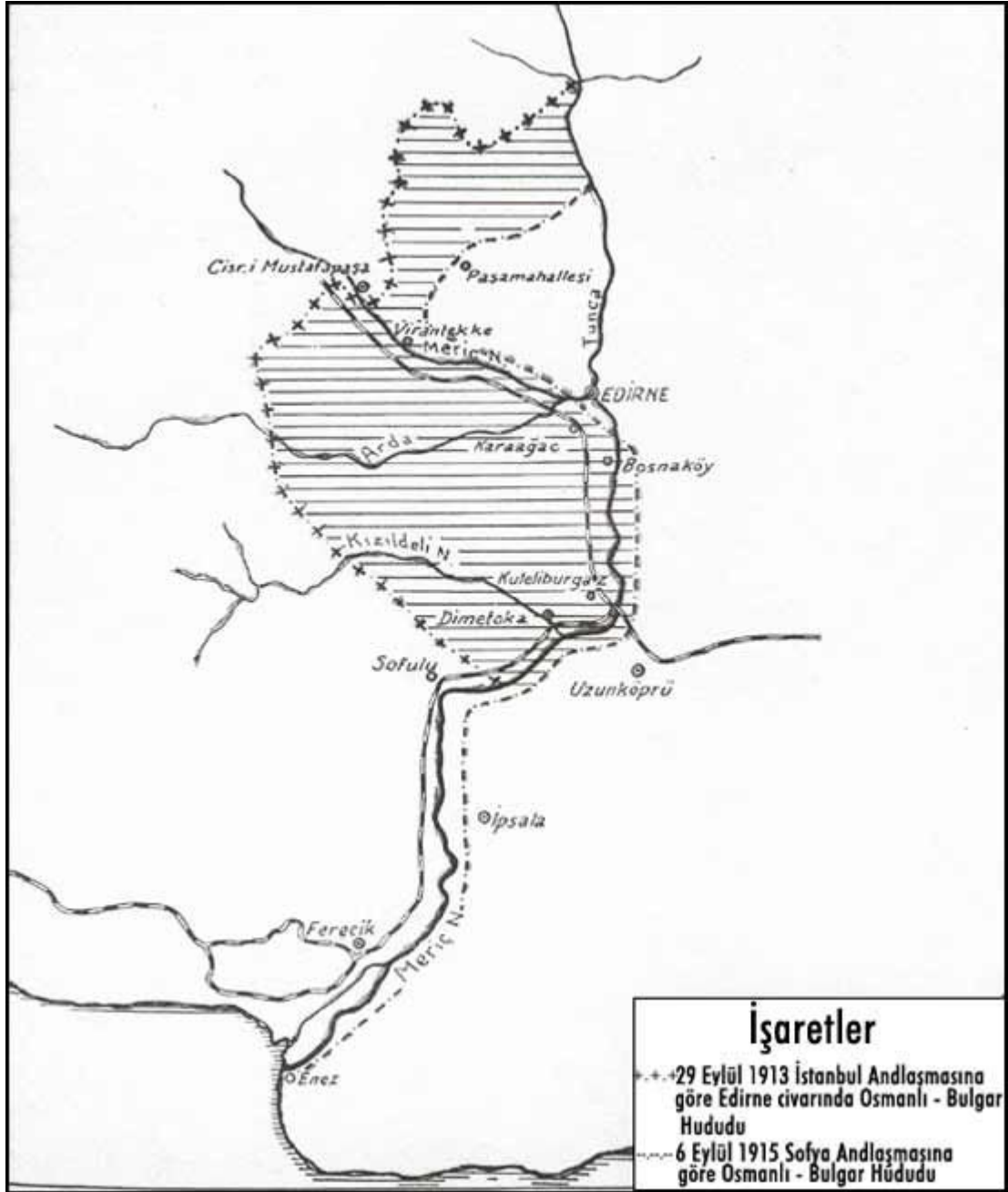
Erzurum'da tamamı 80.000 adet hanenin 30.000' i kısmen tahrip edilmiştir. Vilayet dahilinde o gün için mevcut 420 bin kişinin 400 bini muhtaç ve barınacak meskenden mahrum bir haldedir. Trabzon vilayeti dahilinde 10.910 mesken tahrip olmuştur. Vilayetin 50.000 adete yakın hayvanı Rusya' ya nakil olunmuştur.

EK-2 : Bulgar Prenslığı'nin Kuruluşundan Sonra Türkiye'ye Göç Edenler

YILLAR	GÖÇMEN SAYISI	YILLAR	GÖÇMEN SAYISI
1879	9.632	1939	17.769
1880	7.336	1940	6.960
1884	600.000	1941	3.803
1893	11.460	1942	2.672
1894	8.837	1943	1.145
1895	5.095	1944	489
1896	1.946	1945	631
1897	2.801	1946	706
1898	6.640	1947	1.763
1899	7.354	1948	1.514
1900	7.417	1949	1.670
1901	9.396	1950-51	154.393
1902	9.717	1951-60	83
1912-13	440.000	1968-78	130.000
1923-33	101.507		
1934	8.682		-----
1935	24.968	TOPLAM	1.632.601
1936	11.730		
1937	13.940		
1938	20.542		

Özçelebi, **Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu**, Y.Lisans Tezi İstanbul, [y.y.], 1991,s. 233.

EK-3: 6 Eylül 1915 Sofya Sınır Düzeltme Antlaşması Esaslarına Göre Tespit Edilen
Osmanlı Devleti-Bulgaristan Sınır Haritası

www.BatiTrakyalilar.com 07.06.2007

EK-4: 1950-1951 Göçünde, Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'de
Yerleştikleri İlleri Gösteren Harita

Tanoğlu, **Bulgaristan Türkleri' nin Son Göç Hareketi**, İktisat Fakültesi Mecmuası, C:14 (1952-1953), Sayı:1-4,, s. 153.

EK-6 Ankara'ya Gelen Göçmenleri Son Mahallerine Gönderilmeden nce Bir
Arada Gösteren Fotoğraf

Ulus, Sayı:10441 (8 Şubat 1951), s. 1.

EK-7: Türkiye – Bulgaristan Hududunun Kapatılmasına Neden Olan Çingeneler'den
Bir Grubun Fotoğrafi

Ulus, Sayı:10602 (31 Aralık 1950), s. 1

EK-8 Ankara'ya Gelen 81 Kişilik Göçmen Kafilesinin Nallıhan ve Koçhisar İlçelerine Gönderilecekleri Sırada Misafirhanenin Önünde ve Otobüse Binerken Çekilen Fotoğrafları

Ulus, Sayı:10409 (7 Ocak 1951), s. 1.

EK-9 Bulgaristan Göçmenlerine Yardım Amacıyla Düzenlenen Göçmen
Piyangosunun Gazete İlanı

GÖÇMEN PİYANGOSU

ÇEKİLİŞ: 7-MART-1951

MİLLİ PİYANGO

MİLLİ PİYANGO

GÖÇMEN PİYANGOSU PLANI

İKRAMIYE ADEĞİ	İKRAMIYE MİKTARI LİRA	İKRAMIYE TUTARI LİRA
1	500 000	500 000
1	300 000	300 000
1	200 000	200 000
2	100 000	200 000
5	50 000	250 000
10	40 000	400 000
20	30 000	600 000
50	20 000	1 000 000
100	10 000	1 000 000
200	5 000	1 000 000
1 000	2 000	2 000 000
2 000	1 000	2 000 000
20 000	100	2 000 000
100 000	20	2 000 000
400 000	10	4 000 000
55 TESELLİ MUKAPATI "500 000 LİRAYA NAZARAN	5 000	275 000
55 TESELLİ MUKAPATI "300 000 LİRAYA NAZARAN	3 000	165 000
55 TESELLİ MUKAPATI "200 000 LİRAYA NAZARAN	2 000	110 000
523 555		18 000 000

TAM BİLET 20 LİRA, YARIM BİLET 10 LİRA, ÇEYREK BİLET 5 LİRA.

22 11/80

Ulus, Sayı:10444 (11Şubat 1951), s. 5.

EK-10:Bulgaristan Göçmenleri ile ilgili 1950-1951 Yıllarına Ait Gazete
Manşetlerinden Bazıları

FENERBAHÇE
Spor Kulübünün
büyük konseri
Perşembe Akşamı saat 21.00'da Açık
Hava Tiyatrosunda olacaktır.
Biletlerimi şimdi alın.
ACELE EDİNİZ.

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADI
27 nci yıl Sayı : 9355
Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta Kutusu Numarası No: 216
Dünyaokulu, Üsküdar Caddesi, Numarası: 24298, Yarı İşleri: 24299, Malhane : 24290

Çarşamba 23 Ağustos 1950

Bulgaristanın son notasına cevabımız

Bir rivayete göre cevap dün verildi, diğer bir habere göre ise yarın verilecek

Notanın ihtiva ettiği en mühim nokta, Bulgaristandan 3 ay içinde çıkarılacağı bildirilen 250.000 ırktaşımızın muhacereti meselesinin tetkik ve hallini Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere tevdiini talep etmiş olmasıdır

Birleşmiş Milletler'de başdelegemizin dem

Selim Sarper, Türkiye'nin Atlantik Paktına bu camiaya 2 milyonluk bir ordu temin ede

Dünkü ziyaretin içyüzü

Bulgar Elçisi bir protesto notası tevdi etti. İçkâat Dış İşleri Bakanlığımız protesto kabulden imtina etti.

Ankara 22 (Telgraf) — Bulgaristan'daki 250.000 ırktaşımızın muhaceretini talep eden Bulgar notasının Ankara'daki Cebanoğlu'na karşıyken Dış İşleri Bakanlığı Uzunel Kâtipinden randevu istendi. Uzunel şahsınca evi açtı. Hükümetin cevabı notanın hazırlanmasında olduğu anlaşıldı. Cebanoğlu'nun notayı okuyacağı bilhassa basın muhtevinde hayli merak uyandırdı. Bu sebeptendir ki pek meraklı gazetecilerle bazı ajans muhabirleri safaka hatta selâ hâre — Arkası S. 2, Ş. 1 de —

AYRUPA KONSEYİNİN İLK RESMİLERİ: Strasbourg'da Avrupa Fivis'inde toplanan Avrupa edimesi bakanları İngiliz ve Fransız üyelerinde de Türk delegasyonu vekili Nafiz Nadi görülmektedir. Sağdaki resim ise Fransız Dış İşleri Bakanı Selim İnabat verirken alınmıştır. Solda ziyaret kürsüsünde Bulgarika temsilatörleri 3. aşkanda da Churchill ve Nazir Nadi görülmektedir.

Lake Success 22 (A. - A. F.) — Birleşmiş Milletler nezdindeki Türkiye Başdelegemizi Yüksek Kâtip Selim Sarper, dün akşam, Türkiye'nin Atlantik Paktına dahil olması suretinde bu camiaya 2.000.000 kişilik bir ordu temin edilebileceğini söyledi.

ve Amerikan sekizinci arması müddetini bitirmiş, Bulgaristanın bu konudaki tutumunu bekliyor.

PERŞEMBE
24
Ağustos 1950
Yıl 35 - No. 10473

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

G. H. P. Ulus Müessesesi
Cankaya Caddesi — Ankara
Telgraf : Ulus — Ankara
Ulus Müessesesi Merkez
16300
Fiyatı Her Yerde
10 Kurş

PERŞEMBE
24
Ağustos 1950
Yıl 35 - No. 10473

Bulgaristan'a Cevabî notamız bugün veriliyor

Notada, 1925 Ahitnamesini bizzat Bulgarların ihlâl ettiği belirtiliyor

G. H. P. Ulus Müessesesi
Cankaya Caddesi — Ankara
Telgraf : Ulus — Ankara
Ulus Müessesesi Merkez
16300
Fiyatı Her Yerde
10 Kurş

Schirmize gelen öteletilik muhabirleri John Wilson Housers'in de iştirakiyle dün bir toplantı yapılmıştır. Habermiz ikinci sayfamızdadır. Resmîlik Wilson Housers'i göstermektedir.

BULGAR NOTASI

Tam metnini neşrediyoruz

Bulgar Hükümetinin Bulgaristan'daki iki yüz elli bin Türkün hicret etmesini isteyen notasını Ankara Ajansı elde etmiştir. Notanın tam metnini bildiriyoruz.

"Bulgar Halk Cumhuriyeti Dış Bakanlığı, Türk Seferatini muvakkaten idare etmekte bulunan maslahatgüzarına aşağıdaki izahatı vermekten acıktı dayar:

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti, kendi prensiplerine sadık kalarak Bulgar vatandaşları arasında dış, millî (Kons. 2, inci S. 1, inci sütünde)

Avrupa atletizm

Cumhurbaşkanı Celâl Bayar Adnan Menderes'te, Başbakanlık'ta yapılan dünkü toplantıdan çıkarken

Konseye girme şansımız İleri sürülen

Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, dün de Başbakanlığa gelecek bir müddet meşgul olmuştur. Yapılan toplantıda Başbakan Adnan Menderes ile Devlet Bakanı Feyzi Lütfi Karacemanoğlu, Dış İşleri Bakanı Post Köprülü hazır bulunmuşlardır.

Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında 3 gündüzlük henüz taslağına demecek kadar devamlı şekilde cereyan eden buluşma ve görüşmeler, alışık muhabirlerin dikkatini bilhassa üzerine çekmiştir.

Resmî şahsiyetler her zamanki gibi bu görüşmelerin de fevka - lidelelik tasamıdığını ihase edilebilirler. Bu ve diğer bazı meselelerin müzakere mevzuu olduğu ve bu arada tabiiyle Bulgar notası ile ilgili görüşmeler cereyan ettiği, muhabir tasamıdığını söylemeye kadar alınan neticelerin de keza gönen getirildiği tahmin olunmaktadır.

Başlı merkezlerdeki D. P. Bakanları ile muhabirlerin de met Ağaoğlu ve Feyzi Lütfi Karacemanoğlu ile görüşmeleri. Sonu 2. inci S. 3. inci sütünde

Bulgarlara cevabımız

Dış Bakanlığı, Bulgar notasındaki nezaketsizce lisana da işaret ederek ileri sürülen iddiaları reddetti

Dün Sofya maslahatgüzariğimiz vasıtasıyla Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümetine tevdi edilen cevabi notamızın sureti aşağıdadır:

Türkiye'ye hicret etmek isteyen Bulgar vatandaşı Türklerin durumu ile ilgili olarak, 10 Ağustos 1950 tarihli ve 304-50-1 sayılı notasında Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümetinin serdetmiş mütalâaları dikkat ve ehemmiyetle incelemiş olduğumu Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı mezkûr hükümete bildirmekle şeref kazanır.

Bulgar Hükümeti, meselenin aslı ile yakın bir münasebeti olmadığı halde, notasına ırk, din ve menşei farklarına bakmaksızın, bütün Bulgar vatandaşlarına eşit haklar tanımış olduğu, azınlıkların içtimai, siyasi, harafî inkişafını bakımından vücudu mukatai şartların tahakkuk etti-

(Sona 5 nci S 4 ncü sütunda)

Piyango çekildi

300 bin lira İstanbul'a çıktı

MİH Piyangonun 30 Ağustos 1950 çekilişi dün saat 13 te Ankara'da yapılmıştır. Bu çekiliş; ikramiye kazanan numaralar şunlardır:

342553	Numara	300.000 lira
341542	Numara	100.000 lira
286990	Numara	50.000 lira
391531	Numara	20.000 lira
409853	Numara	20.000 lira
624365	Numara	10.000 lira
194992	Numara	10.000 lira

Sona 4 ncü S. 8 ncü sütunda

Türk - Bulgar hududu dün tekrar kapatıldı

Buna sebep Bulgarların 1925 anlaşmasına riayet etmiyerek vizesiz çingeneleri topraklarımıza sokmak istemeleridir

Sofya maslahatgüzarişimizin Bulgar Dış İşleri Bakanlığına yaptığı şifahi teşebbüs, Sofya radyosunun mutad kabalığıle yayımlandı ve hakikatler gene tahrif edildi

Cumhuriyet Fotoğrafı

Memur ve siyaset

Yeni Meclis Meclis üyesi İskender Paşa'nın memurların işleri hakkında yaptığı konuşması...

Ankara, 7 (Telefonla) - Bulgar Dış İşleri Bakanlığının Türkiye'nin Sofya maslahatgüzarişine ilişkin bir nota tevdi etmiş olduğunu dış haberler dün geçendikleri kanılarıyla yayınlamaktadır.

Dış İşleri Bakanlığının yetkili görevlilerinden öğrenildiğine göre, meselenin mahiyeti, maslahatgüzarişimize yapılan bir teşebbüsün reddedilmesinden ibarettir. Bu görüşlere dair raporlar Dış İşleri Bakanlığında görüş beklenmektedir. İçin maslahatgüzarişimizi Bulgar Dış İşleri Bakanlığı arasında husul mahiyette ve mutad bir görüşme olduğu ve bir fevkaldehali bulunmadığı anlaşılmaktadır. Mü-

terazı olarak görüşmelerin mevzuu vizesiz göçmenlerin kabul edilmesinde dolayısıyla tahaddüt eden bazı hususlar bulunmaktadır. Bununla beraber Sofya radyosu bu şifahi notayı mutad kabalığıle ilân ederken her zamanki gibi hakikatleri tahvil yolumu sepmiştir. Bulgar Dış İşleri Bakanlığının Sofya'da bir münasebete beyanatta bulunarak Türkiye'ye girişine kadar 100 binden fazla göçmene pasaport verdiğini, fakat konsolosluklarımızın bunları vize etmediklerini kaydettiğini ve Londra radyosunun bu sabah verdiği talimatla göre, böyle davranı etmiştir.

— Ankara 8. 3. S. 2 de —

"Cumhuriyet,,in Anketi:

Bu öünkü buhranda mektebin

Güvenlik Konseyine

Celâl Bayar petrol bölge

M.T.A. petrol te Etilbank idare

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADI

27 nci yıl Sayı : 9389

Telegraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta Kutusu İstanbul No. 248
Telefonları: Umumî Genel Numarası 2428, Yan İleri 2429, Matbaa 2429

Salı 26 Eylül 1950

Edil Bir Halkın
FUZULİ DİYANI
MİLLÎETÇİ GÖÇMENLER
1949'da İstanbul'da yurdun dışına
yollanan göçmenlerin İstanbul'da
yaşamaya başladıkları ve bu gün
günümüze kadar İstanbul'da
yaşayan göçmenlerin sayısı
netice her hafta ... Çiğdem 500
İNKILAP KİTAPÇI

Enderesin kömür dünkü tetkikleri

Başbakan bugün Ereğliden
tekler ve iki gün sonra
lu gezisine çıkacaklar

(Telefonla) — Şehrimizde
Ereğli Caddesi, Başbakan
ve Bakanlar milletvekili
fakültesi tetkiklerine devam et-
mekte, Ereğli Kömürleri İleri-
sıncı tetkikleri tarafından in-
sancın sonra, Kömürdeki in-
sancın şifre Cumhuriyet Bakan
sancın kuru meşalede in-

çiler tarafından karpınması ve bu işlerden en
22 bin kişi Cumhuriyet Bakanlarını elini oynadı
tır. Bundan sonra Uzunmehmet tevelerini ayı-
rarak edem mişlerdir, buradaki kuru meşalede
İngiliz firması temsilcilerinden teahat almışlar-
dır. Cumhuriyet Başkanı, Kömürün arzularını da
yurdun göçmenleri için nebrü oğrancı ve bir ka-
vehanda etrafında geçiren benlerce Kömürle de
kasa bir hashahide bulmuşlardır. Buradan
— Arkân Sa. 7. Sü. 2 de-

Edirneye gelen göçmenlerin yaşayışlarından bir sahne

İç İşleri Bakanı ve İskân U. Müdürü Edirne'de

Bulgaristandan şimdiye kadar gelen göçmenlerin
sayısı 26,000 i aştı, İskân Umum Müdürü son
vaziyet hakkında izahat veriyor

Şehersonun barış destekliyoruz

beynelmilel bir polis
kurulmasını teklif etti

Kore'ye gidecek birliğimiz

Şehrimizdeki tanınmış sanatkar-
lar birlik için neşeli memleket
saatleri tertibi edecekler
Ankara, 22 (Telefonla) — Ko-
reye gidecek savaş birliğimizin ter-
tirahat zamanlarında neşeli mem-
leketi saatleri tertibi için tanınmış

Kanunlarımız bakımından
Matbuat Hürriyeti
ve post bakan ve matbaalar kanun
ve bu kanunlar çerçevesinde
Fikirler — Tenkidler —
Tefahat

Yazın: Hermit Bülteni: Fiyat 200 Krs.

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADI

27 nci yıl sayı : 9561

Telefonları: Umumî Genel Numarası 2428, Yan İleri 2429, Matbaa 2429
Telegraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta Kutusu İstanbul No. 248

Cumartesi 17 Mart 1951

Bir İskân Bakanlığı kurulması kat'ileşiyor

Yurdumuza gelen göçmen sayısı 100
bini aştı, teberrular 5 milyonu buldu

Bulgarlar bizim göçmenleri iskânda müşkülata uğra-
madığımızı görünce planlarını değiştirdiler, şimdi
muhaçereti menetmeyi düşünüyorlar

Göçmenlere Yardım Türkiye Millî Komitesi dünkü toplantısında

Ankara, 16 (Telefonla) — Bir le-İstanbulda Kömür Genel Sekreteri Ka-
kulu Bakanlık bünyesinde kurulmuş olan Millî Komite'nin dün

Paris
toplantısı
çıkamazda
Dün de hiç bir
neticeye varılmadı

11 saat toplantısında Bulgarlar
ile Rus temsilcileri arasında
gayet sert tartışmalar oldu

Paris 16 (R.) — Paris konferan-
suna bugün yapıldığı 11 saat toplantı-
dan da mübâh bir netice alın-
mamıştır. Bugünkü görüşmelerde
Bulgar delegasyonu Soruyet temsilcileri
arasında gayet sert tartışmalar ce-
reyan ettiği de bildirilmektedir.
İngiliz delegasyonu Davos, big bir sür-
leme kışkırtılmamış olduğu be-
lirtmiştir. 11 saat toplantıda yeni
hiç bir mübâh de ortaya alınma-
mıştır.

Avrupa Konseyi
Paris 16 (Husulî mahabirinin)
Metin Toker bildiriyor — Avrupa
Konseyi Bakanlar Komitesi bugün
toplansınarak statüdeki tiddil me-
sulesini görüşmeye başladı. Türki-
yeyi Büyük Eski Numan Memen-
menmişliği temsil etmektedir. İngiliz-
lere bu statüde değişiklik yapılma-
sına muhalefet etmekte ve asan-
blemin istisnai kalmasını istemek-
tedir. Türkiye daha İleri bir görüş-
te salih olmakla beraber vaziyet
almayış her zamanki gibi pasif
kalmayı tercih etmiştir. Halihazırda
bir çok memleketler Konseyin daha
fazl bir rol oynamasını istemek-
tedirler. Bugünkü toplantıda, Batu
Almanyanın aklı ana olarak Kon-
seye alınması hususunda bir ön-
sah kararına varılmıştır. Fakat mü-
bâh karar Ansbah tarafından ma-

Takviye birliği dün Kore'ye

Tezahüratla karşılanan
erlerimiz cepheye harek

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADI

27 nci yıl sayı : 9489

Telegraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta Kutusu İstanbul No. 248
Telefonları: Umumi Santral Numarası: 24298, Yan İşleri 24299, Matbaa: 24290

Perşembe 4 Ocak 1951

Misafirhanedeki göçmenlerden bir grup

Göçmenler çalışmak için iş istiyorlar

Fakat Zeytinburnundaki misafirhanelerini düzene koymak için ellerine bir kazma kürek veren yok

Bulgaristan hududuna yığılmış binlerce soydaşımızın yurda sevki işi devam etmektedir. Bulgarların tehcir hareketini Türk

makamları soğukkanlılıkla karşılamaktadır. Biz dün Zeytinburnundaki Göçmenler için iş istiyorlar

— Arkan Sa. 4, Sü. 1 de —

Vital
B1, C, D,
VİTAMİNLERİ
KATILIM
Etkin kuvvet
GİDASI

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADI

27 nci yıl sayı : 9818

Telegraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta Kutusu İstanbul No. 248
Telefonları: Umumi Santral Numarası: 24298, Yan İşleri 24299, Matbaa: 24290

Pazar 2 Aralık 1951

Moskova, notanın metnini gelmeden yayınladı

Ankara 1 (Trafik) — Sovyetler Birliği Da İleri Bakan vekilleri Moskova dün akşam saatlerinde Moskova büyükelçisi ile görüşerek bir nota tevlî etmişlerdir. Sovyetler yeni notanın hükümlerini 13 kasımda Sovyetlerin Ankara büyükelçisi Albukerem Tarverev tarafından tevlî edildiği notanın karşılığı mahiyetindedir. Başlı Sovyet Ajansı Tan, bu nota saat 13.00 da notanın tam metni yayınlandı, bunu Rus ve İngilizlerin Demir Perde içi radyolarının nota hakkındaki haberleri takip etmek bu suretle Moskova dışı radyolarına aktarılmıştır.

En son olarak İskenderiye bu nota tevlî edildiği bildirildi. Moskova büyükelçisi tevlî edilen Moskova nota metni vermektedir. Bu konuda Moskova Da İleri Bakan vekilleri Moskova büyükelçisi Albukerem Tarverev tarafından tevlî edildiği notanın karşılığı mahiyetindedir. Bu tevlî edilen Moskova nota metni Moskova dışı radyolarına aktarılmıştır.

Bulgaristan'dan gelen bir muhacir kabileci Edirne misafirhanesinin avlusunda

Bulgarlar, Türkiye'ye muhacereti durdurdular

Sofya hükümeti neşrettiği beyannamede, buna sebep olarak hududu kapatmış olmamızı ileri sürüyor

Ankara 1 (T.H.A.) — Bulgarlar (en tevlî edilen muhaceret durdurdu)

Çankayada dün geceki toplandı

Başbakan ve arkadaşları, Cumhurbaşkanının de urun müddet kaldılar

Ankara 1 (Trafik) — Başbakan Adnan Menderes, Da İleri Bakan Fikri Kıpçıklı, Başbakan Yardımcısı Sami Ahoğlu, Devlet Bakanı ve İç İleri Bakan Vekili Ferit Edilî Karasözneli bu akşam saat 14.30 da Çankaya köşesine giderek Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ile görüşme yaptılar. — Arkan Sa. 3, Sü. 2 de —

Ankara 1 (Trafik) — Maliye Bakanı Hasan Palancıoğlu bugün yaptığı basın toplantısında 1952 yılı bütçesi hakkında tahat vermiştir. Bakan yeni bütçe hakkında tahatına istinaden önceki yıl bütçesinin 9 aylık tahkikat devrinin göre elde edilen neticeleri anlatmıştır. Buna göre, gelir vergisi tahsilatının bütçe tahminlerini aşarak 60 milyon liraklık bir müktesidatı gösterdiği, buna mukabil diğer vergilerde tahminin 45 milyon liralıkla tahsilatı olduğu ve buna karşın bütçe gelir vergisi tahsilatı bu miktardan 60 milyon liraklık artışı gösterdiği belirtilmiştir. Bakan, vergiye kalan 60 milyon liraklık artışı da 12 müktesidatla kullanılacağını söylemiştir. Yeni bütçe Maliye Bakanı 1952 bütçesi hakkında da şu malumatı vermiştir: «1952 yılı bütçe tasarrufları masrafı yaklaşık 1 milyar 255 milyon 6 bin 62 lirası cari hizmetler, 243 milyon 289 bin 996 lirası yatırım giderleri olmak üzere 1 milyar 698

Gelir Vergisinin tatbiki dair yeni tasarı

Tasarının yılbaşından sonra Meclisine sunulacağı bildirildi

Ankara 1 (Trafik) — Gelir vergisinin tatbikinden alınan neticelerle hazırlanan kanun tasarı müzakereleri tamamlandı. Bakanlıkta sunulan tasarı, Meclis'e sunulmuş bulunmaktadır. — Arkan Sa. 3, Sü. 2 de —

EK-11: 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Yaş ve
Cinsiyetlerinin Dağılımı

CİNSİYET DAĞILIMI		YILLAR		TOPLAM
		1950	1951	
0-15 YAŞ ARASI GÖÇMENLER	ERKEKLER	15.097	20.783	35.880
	KADINLAR	13.085	19.695	32.780
	TOPLAM	28.182	40.478	68.660
16-45 YAŞ ARASI GÖÇMENLER	ERKEKLER	3.745	23.361	27.106
	KADINLAR	3.414	22.347	25.781
	TOPLAM	7.179	45.708	52.887
46 - 46+ YAŞ ARASI GÖÇMENLER	ERKEKLER	10.233	7.891	18.124
	KADINLAR	6.560	8.142	14.702
	TOPLAM	16.793	16.033	32.826
TOPLAM	ERKEKLER	29.075	52.035	81.110
	KADINLAR	23.059	50.224	73.283
TOPLAM GÖÇMEN		52.134	102.259	154.393

Geray,Türkiye' den ve Türkiye' ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923 – 1961), Ankara, [y.y.], 1962, s.84.(ek tablo-4)

EK-12: İdris Kahraman adlı bir göçmen ile yapılan söyleşi

İdris Kahraman 1933' de Bulgaristan' ın Şumnu iline bağlı Kabük Sögütlüsü Köyü'nde, çiftçilikle geçinen bir ailenin en büyük çocuğu olarak doğar, ilkokul eğitimini köyde tamamlar. Ortaokul ve lise eğitimini Şumnu' da alır. İdris Bey' in o yılları en iyi anlatan anıları; iyi komşuluk ilişkileri sürdürdükleri Bulgar ailelerinin çocuklarıyla birlikte, evci çıktıkları hafta sonları, Şumnu' dan köylerine güle oynaya yürüyerek geldikleri günlere ait. O sıralarda, Bulgaristan' daki siyasi gelişmeler henüz günlük ilişkilerde yaşanacak "ben ve öteki" ayrımını doğurmamıştır. Ortaokulda medrese eğitimi almaya başlayan İdris Kahraman, lise yıllarında Komünist Parti iktidarıyla kendini gösteren gelişmelere tanık olur. Önce okulda öğrendikleri diller ve eğitim sistemi değişir, sonra sokaktaki yaşam. Aynı tarihlerde Türk İstihbaratı'nın Bulgaristan'daki gizli faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Birkaç kez Türkiye'ye kaçma girişiminde bulunur ancak yakalanır. 1950 yılında Bulgar Hükümeti'nin notasıyla başlayan zorunlu göç kararıyla birlikte Kahraman ailesi de Türkiye' ye göç eder. Aileye Sivas'ın bir köyünde iskan imkanı verilir. Şu an eşiyle birlikte Zeytinburnu'nda yaşayan İdris Bey, bugün Gaziosmanpaşa'da kurdukları dernek için çalışıyor. Kendi ağzından yaşanan göç sürecini ve yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır¹:

“Ortaokulu medrese bölümünde okudum, Şumnu'da. Sabah beşte namaza kaldırıyorlardı. Arkadaşlar ezan okuyordu, biz de namazımızı kılıyorduk. Okulda ilk sene, cami odalarında kaldık. Yüze yakın oda vardı, dörder kişi yatıyorduk odalarda. Başımıza lise birinci sınıfta okuyan birini odabaşı olarak koyuyorlardı. Hem okuyorduk, hem de görev yapıyorduk; mesela, ben küçük olduğum için bana süpürgecilik veriyorlardı. Sonra su taşımaya başladım, bulaşıkçı oldum, sonra da İmam Ali Efendi (adlı) çok derin bir hocamız vardı, Allah rahmet eylesin... Odalarımız bitişikti. İki tane odası ve kitapları vardı, o devamlı okuyordu. O yıllarda benim birader hastalanmıştı, kekelemeğe başladı böyle... Konuşamıyordu. Ona götürdüm bir gün, dedi ki bana, 'bir çanak getir'. Dua mua yazdı, içine su koydu, içirdik kardeşime iyileşti, yani o kadar derin bir hocaydı... Cuma günü akşamları da yayan Şumnu'dan köye dönüyorduk, bütün kız öğrenciler, erkek öğrenciler, Türkler,

¹ “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Sivas’tan İstanbul’a”, Toplumsal Tarih Dergisi, sayı:140, Ağustos 2005, s. 82-91.

Bulgarlar üç ormanın içinden geçiyorduk, ama hiç kimse kimseye kötü gözle bakmıyordu. Tam dört sene okuduk. Liseye başladığımız zaman şapka giyiyorduk. Çok sıkı bir talebelik hayatımız vardı. Bayağı böyle askeri üniforma gibiydi giysilerimiz. Kemerlerimizde, sağ kolumuzda ve sol kolumuzda, şapkamızda okul numaralarımız yazardı sarıyla, dikkat çekerdİ. Lacivertti üniformalarımız. Mesela talebelerin sinemaya gitmeleri yasaktı. Hangi okulun öğretmeni görürse, ister Türk olsun, ister Bulgar olsun, hemen o numarayı yazardı, okulunu da yazardı. Telefon açıp sizin filan numaralı öğrenciniz, şu saatte şu yerde, şu yaramazlığı yapıyordu, diye bildirirdi. Bulgarlar, Almanlar' dan kurtulmuş, Ruslar' ın egemenliğine girmişti. Yaşasın Stalin, yaşasın Lenin, yaşasın Dördüncü Dimitrov falan... Bunları biz de söyledik tabi. Önceleri okulda Arapça ve Bulgarca okuduk. Almanlar zamanında Fransızca eğitim aldık. Ruslar geldikten sonra Rusça okuduk. Başlangıçta Bulgarlarla çok iyi ilişkilerimiz vardı, ta ki komünist partisi gelene kadar. Komünist partisi ilk geldiğinde Türkler' e büyük önem verdiler. Çünkü ordu kumandanları hep Tatar, Azeri, Kırgız falandı... Geldikleri zaman soruyorlardı, 'Muhammedan, Muhammedan' diyorduk, ses çıkartmıyorlardı bize. Ama Bulgarları çok dövdüler, kuyulara attılar, kestiler, astılar, kadınların ırzına geçtiler. Zenginleri çok dövdüler, 'Faşist' diyorlardı onlara. Ruslar, Bulgarlara çok eziyet yaptılar, ondan sonra Bulgarlar da bize muğber olmaya (gücenmeye) başladı. Bulgarlar da Türkler' e eziyet yapmaya başladılar. 1944' de Dimitrov' un konuşmasında zaten her şey belliydi. Köyde her evde radyo vardı, radyoda dinledim. Komünist partinin programını okudu: 'Bulgaristan bundan böyle, tek bir millet olarak yaşayacaktır, çünkü Bulgaristan Bulgarlarıdır' dedi. Azınlıklar demedi açıkça, ima etti sadece. 'Bulgarların dışındaki insanlar, yavaş yavaş, kendilerine başka bir memleket aramaları ihtiza edecek' dedi. Yahudiler, Türkler ve Ermeniler bundan çok rahatsızlık duydu. Mesela fesle sarık giyiyorduk. Bulgar gelip fesi sarığını yere atıyordu, üzerine basıyordu, çingene diyordu, git çingene diyordu. Gidiyordun resmi makamlara, eğer Bulgarca bilmiyorsan seni kovuyordu, git diyordu. Ben hiç unutmuyorum; mısır ekimiydi, mısırları kırıyoruz, ben atları otlatıyorum, atı elimden kaçırdım, gitti mısırı kırdı. Bulgar geldi beni dövmeye başladı, ondan sonra annemi elinde orakla görünce, koştu gitti... Nahiye müdürüne şikayet etmiş annemi. Beni orakla kesmeye kalktı, kaçmasaydım beni kesecekti demiş. Jandarmalar aldılar bizi, tarladayız... Babamı attılar nezarete ondan sonra tabi başladık ağlamaya. Dedem gitti, dedemi de attılar nezarete. Zenginlere daha çok eziyet ediyorlardı. Zengin insanlar

vardı, onlara gidip hayvan istiyorlardı, para isliyorlardı, vermediği zaman dövüyorlardı, nezarete atıyorlardı. Ezan okurken mesela beni, birkaç defa minareden indirdiler, taşladılar. Bu tür hareketler yapıyorlardı. Biz iki defa kaçmaya teşebbüs ettik, Bulgaristan' dan. Bulgarlar, bizden evvel kaçan grubun yollarını kesmiş, paralarını almışlar... Ondan sonra ölüleri bulundu, yirmi iki kişi, hepsi talebeydi. Biz de on iki kişiydik. Bulgarlar, buradan böyle ileri geçin dedi, biz gene döne döne Bulgar köyüne dönmüşüz. Tekrar Şumnu'ya gittik, velhasıl kaçamadık. Genciz, ailemizin haberi yoktu. Lise üç talebesiydik. O tarihlerde Hiceler diye bir yer, orman vardı. Konferanslar veriyorlardı bize, mağaralarda toplantılar yapıyorlardı. Ahmet Yıldız diye biri vardı, galiba o Türkiye' de bir binbaşymış, sivil olarak geliyordu, Bir de Cevat Paşa diye biri geliyordu. Bulgarca ismi Dedekore'ydi, ayı oynatıyordu, MIT' tenmiş yani. O da ayı oynatıyordu, büyük bir sopası vardı böyle... Belgeleri o sopanın içinde gizliyormuş, o da bizimle beraber Hiceler' e geliyordu. Orda eğlenceler yapıyorduk. Okuldaki son sınıf talebelerine öğretmenler gizli toplantılar yapıyordu. Talebe dernekleri kurduk. Türk bayrağını okuldaki dört katlı pansiyonumuzun önüne çektik. En üst katla kızlar kalıyordu, alt pansiyonda erkekler kalıyordu. Ondan sonra geldiler, bizi yüz altmış kişi tutukladılar, 24 saat içerde kaldık. Sonra bıraktılar bizi, öğretmeni arayın falan dediler Hiceler' de yapılan gizli toplantılara katılan Türkçe öğretmenimiz vardı, casusluktan tutukladılar, müebbet hapse mahkum ettiler. Ve bu anlaşma (Bulgaristan' ın ilk notayı Türkiye' ye vermesi ve Türkiye' nin göçmenleri kabule başlaması) da olunca, artık dedik, gelelim... Yalnız babam gelmek istemedi. Bulgarlar beni çağırdılar, kal seni okutalım, dediler. İşlemiyorum dedim, ben Türkiye' ye gidicem. dedim. Üniversite ilahiyat fakültesine (Nüvvab) kaydoldum, ama devam edemedim...Anlaşmanın bitmesine aşağı yukarı iki ay falan kalmıştı. Bir gün, baktım, Bulgar partisi genel başkanı beni çağırdı, 'ben sana gitme deye ısrar ettim ama' dedi. sonra düşündüm, ben senin için her gün burada bi Bulgar dövemem' dedi. 'Bulgaristan Bulgarlar' ın, Türkiye Türkler' in oğlum' dedi, 'sen git, ben babanı ikna edicem' dedi. Telefon etti, on beş gün sonraya vagon sırası aldık. Köydeki arazileri satmaya çalıştık, satamadık tabii... Herkes göç ediyor, Bulgarlar almıyor, nasıl olsa bırakacak diyorlar. Bıraktık, ondan sonra, tam pasaport işlemlerine başladık. Samanları arpayı karıştırdık, doldurduk şeylere, iki varil de su doldurduk, yüz yirmi hane, Şumnu' ya geldik. Eşyaları vagonlara yüklettik. Eşya olarak, giyim eşyası, işte sandalya, masa falan bunları getirebildik. Zaten kıymetli eşyayı bırakmıyorlar. Altın ve diploma sureti katiyetle geçiremezsin, diplomaları

ben, kız kardeşimin kemeri içine gizledim. Annemin de bi Reşat altın, beşibiyerde diyolardı o zaman, üç dört tane de ufak altını vardı; bu masanın bacağına oyduk, koyduk, tekrar yapıştırdık, boyadık, öyle getirdik. Beklerken soruyorlar 'içinizde okumuş var mı' diye, hiç kimse ses çıkarmıyor, bi aralık, kel biri çıktı, elli yaşında falan var. Dedi ki, 'yahu yetiştiremiyoruz, ekmek kuponu vericez, iskan edicez. İçinizde okumuş varsa söyleyin, neye söylemiyorsunuz'. Bizim köylüler hemen işte İdris Azizov, bi tane de Sezai Şemsettinov var” dediler. Biz gittik, yani biz ekmek vesikası yazıcaz diye gittik, vardık ki, bizi hemen karanlık odaya tıktılar. Karanlık, gözgözü görmüyor. Ondan sonra aşağı yukarı iki saat böyle kaldık. Ondan sonra ışıklar yandı, a bir de baktık ki, bizim talebe arkadaşlarımızdan bi sürü arkadaş. Yahu ne olacak, bizi niye tıktılar buraya falan derken sorguya almaya başladılar. İşte sordular bana orada o zaman, işte Bulgaristan' da yaptığım konuşma önüme çıktı. Dediler ki “hadi bakalım bize şimdi, yaşasın Lenin, yaşasın Stalin, yaşasın Dimitrov, komünist partisi böyle böyle diye konuştun, şimdi aynı sözleri söyle bakalım” dediler. Dedim ki, yahu ben mecburen söyledim, çünkü diplomamı vermiyorlardı falan filan...Oradan o kel kafalı dedi ki, ifademi alana, 'sen de Bulgaristan' da komünist partisinde yaşasaydın bak neler söyledin, bülbül gibi öterdin, bırak çocuğu' dedi. Bıraktılar. Çıktım ki annemle babam yok. Gittim sordum, 'onlar Sivas' a iskan ettiler, sen de gidiceksin, bulursun onları' dediler. O kel adam, bizlen toplantı yaptı bıraktı, ondan sonra dedi ki, 'burası Türkiye, burada' dedi, 'bağrıverceksiniz, çağrıverceksiniz hakkınızı arayacaksınız, hakkınızı aramazsanız, burada hiç kimse, size bir parça ekmek vermez...! Edirne' ye geldikten sonra yakından izlemeye başlıyorlardı. Acaba komünist casusu var mıdır diye. Hatta o zamanlar bizimlen beraber bi sürü Bulgar casus da geldi Türkiye' ye. Sonra bi kısmı yakalandı. Yolda işte, trenle gidiyoruz, Sivas' a geldik, güzel evler, kiremitli falan köyler, hep toprak. Mantığımız durdu. Sivas' ta, Hanlı istasyonunda kaldık, aşağı yukarı iki buçuk ay kadar. İnsanlar bize sahip çıkmadılar. Çünkü bir şaibe yaymışlar. Bulgaristan' dan gelen göçmenler, 'çocuk kanı emiyor' diye, insanlar da çekinmiş. Orda epey sıkıntı çektik....Bizi Kantaris Köyü' ne iskan ettiler, Kantaris Köyü bi eski Ermeni köyüydü. Orda devler ev verdi. Onlar da (yerli halk) kendilerine ev yaptılar, kısa zamanda bi cami yaptılar, okul yaptılar.”